

SANOJA KÄRSIMYKSEEN

**Kärsimyksen kestäminen sotilaspappien
puheiden aiheina Suomen sodissa 1939–1944**

Itä-Suomen yliopisto, teologian osasto

Läntinen teologia

Pro gradu -tutkielma, kesäkuu 2014

Systemaattinen teologia

Marja Tuomi

ITÄ-SUOMEN YLIOPISTO – UNIVERSITY OF EASTERN FINLAND

Tiedekunta – Faculty Filosofinen tiedekunta		Osasto – School Teologian osasto		
Tekijät – Author Marja Tuomi				
Työn nimi – Title SANOJA KÄRSIMYKSEEN. Kärsimyksen kestäminen sotilaspappien puheiden aiheina Suomen sodissa 1939–1944				
Pääaine – Main subject	Työn laji – Level	Päivämäärä – Date	Sivumäärä – Number of pages	
Systemaattinen teologia	Kandidaatin -tutkielma	17.6.2014	86	
	Pro gradu -tutkielma			x
	Aineopintojen tutkielma			
	Sivuainetutkielma			
Tiivistelmä – Abstract				
<p>Tutkin työssäni talvi- ja jatkosodan aikana erityisesti rintamaolosuhteissa pidettyjä sotilaspappien puheita ja saarnoja. Tutkimukseni tehtävä on selvittää, mitä sotilaspapit puhuivat sotilaille rintamalla kohdattavasta kärsimyksestä ja millaisia perusteluja sotilaspapit käyttivät etsiessään vastausta kysymykseen kärsimyksen kohtaamisesta ja kestämisestä. Pohdin tutkimuksessani myös sitä, muuttuivatko pappien puheet eri ajankohtien, paikkojen ja tilanteiden mukaan.</p> <p>Aiheeseen johdatuksen jälkeen tarkennan sanan ”kärsimys” merkitystä sodissa. Tämän jälkeen on lyhyt yhteenveto suomalaisten sotilaiden uskosta sotiemme aikaan. Taustaluvun lopuksi käsittelen papistoa, heidän tehtäviään ja heille annettua ohjeistoa. Analyysini alussa tutkin talvisodan saarnoja ja puheita tilanteittain: puheet taisteluun lähdetäessä, sieltä palattaessa, puheet haavoittuneille ja lepovaiheessa oleville sotilaille. Jatkosodan puheet käsittelen kokonaisuuksittain: puheet hyökkäysvaiheessa, asemasotavaiheessa ja vetäytymisvaiheessa. Lopuksi esittelen yhteenvedon tutkimustuloksistani.</p> <p>Kärsimystä ja sen kestämistä perusteltiin ensisijaisesti raamattu-argumentein. Toinen löytämäni argumentti oli koti, uskonto ja isänmaa (isänmaallisuus) -argumentti. Myös asevelihengestä ja kestävydestä puhuttiin. Yhteenvetona esittämiini kysymyksiin voidaan vastata, että kärsimykset ovat osa Jumalan meihin kohdistamaa koulutusta tai parantavia leikkauksia. Kärsimysten kautta Jumala haluaa meidän kuulevan häntä. Kärsimykset eivät ole ikuisia, Jumala lopettaa ne aikanaan. Jumalan tarkoitukset toteutuvat kaikessa, kärsimyksessäkin. Pahimmatkin kärsimykset on mahdollista kestää uskon avulla, tukea niiden kestämiseen voidaan saada toisilta saman kokeneilta. Suomen sodissa kärsimyksiä kesti rakkaiden asioiden ”kodin, uskonnon ja isänmaan” vuoksi. Sotilaiden tuli kestää ja he kestivät, koska he olivat aiemminkin kestäneet.</p> <p>Sotilaspuheiden puheet noudattivat tarkoin heille annettua ohjeistoa. Muuttunut ajankohta tai tilanne ei varsinaisesti vaikuttanut papiston puheisiin. Se näkyi kuitenkin pidettyjen puheiden aihevalinnoissa. Toisina aikoina miehet tarvitsivat enemmän rohkaisua, toisina lohdutusta ja lupauksia. Talvisodassa ja jatkosodan alussa käytetty koti, uskonto ja isänmaa (isänmaallisuus) -argumentti väheni jo asemasotavaiheessa. Vetäytymistäistelussa siitä ei rintamaolosuhteissa enää puhuttu. Jatkuvassa kuolemanvaarassa olevat joukot olivat herkimpiä Jumalan sanan vastaanottamiselle.</p>				
Avainsanat – Keywords Kärsimys, talvisota, jatkosota, sotilaspapit, saarnat, puheet				

ITÄ-SUOMEN YLIOPISTO – UNIVERSITY OF EASTERN FINLAND

Tiedekunta – Faculty Philosophical Faculty		Osasto – School The School of Theology		
Tekijät – Author Marja Tuomi				
Työn nimi – Title WORDS FOR SUFFERING. Enduring suffering as a topic of the army chaplains' speeches during the Finnish wars between 1939–1944.				
Pääaine – Main subject	Työn laji – Level	Päivämäärä – Date	Sivumäärä – Number of pages	
Systematic Theology	Kandidaatin -tutkielma	17.6.2014	86	
	Pro gradu -tutkielma			x
	Aineopintojen tutkielma			
	Sivuainetutkielma			
Tiivistelmä – Abstract				
<p>In this thesis, I am studying the speeches and sermons the army chaplains gave during the Winter and Continuation Wars of Finland especially in battlefield conditions. The focus is on examining what the chaplains spoke to soldiers about suffering on the field. How did the army chaplains reason the presence of suffering and enduring it? In this thesis, I also examine if the speeches change according to different times, places and situations.</p> <p>After an introduction to the topic, I specify the concept of suffering in war. This is followed by a brief summary of the religion of the Finnish soldiers during the two wars. At the end of the chapter that introduces the background for this study, I discuss the clergy, their roles and instructions given to them. I begin the analysis by examining the sermons and speeches during the Winter War according to situation: the speeches before and after combat, the speeches given to the wounded and those who were resting. The speeches of the Continuation War are analysed according to time: the speeches during the Finnish offensive, trench warfare and retreat. To conclude, I summarise the results of the study.</p> <p>Suffering and enduring it was justified mainly with the Bible argument. A second argument I found was the concept of “home, faith and fatherland”, i.e. the patriotism argument. Brotherhood-in arms and resilience were also spoken about. As a conclusion to the above questions, it can be stated that suffering in part of the teaching and remedies God gives us. Through suffering God wants us to hear him. Suffering is not eternal, God will stop it eventually. The intentions of God come true in everything, even in suffering. It is possible to withstand even the worst of suffering with the help of faith, and others who have experienced the same, can offer support in enduring suffering. Suffering was tolerated during the Finnish wars because of the beloved “home, faith and fatherland”. Soldiers had to endure, and they did because they had endured before.</p> <p>The speeches of the army chaplains followed strictly the instructions given to them. A different time or situation did not influence the chaplains' speeches as such, however, they showed in the topics of the speeches. At certain times, the men needed more encouragement, and during others, they needed more words of comfort and promises. The home, faith and fatherland (the patriotism) argument used during the Winter War and in the beginning of the Continuation War less used already during trench warfare. During retreat, it was not mentioned at all in the battlefield. Troops in a continuous death risk were more susceptible to accept God's words.</p>				
Avainsanat – Keywords Suffering, the Winter War, the Continuation War, army chaplains, sermons, speeches				

Sisällys

1 JOHDANTO	3
1.1 Tutkimuksen tehtävä ja tarkennuksia	4
1.2 Tutkimuksen luonne ja aiempia vastaavia tutkimuksia	5
1.3 Tutkimuksessa käytetty lähdeaineisto	6
1.4 Tutkimuksen eteneminen	7
2 KÄRSIMYS SODISSA	8
3 SUOMALAISTEN SOTILAIEN USKONNOLLISUUDESTA	11
4 PAPISTON ORGANISAATIESTA JA SOTILASPAPPIEN LUKUMÄÄRÄ	13
4.1 Sotilaspappien tehtävät sotien eri vaiheissa	14
4.1.1 Talvisota 1939–1940	14
4.1.2 Jatkosodan hyökkäysvaihe kesäkuu 1941–syksy 1941	17
4.1.3 Asemasota syksy 1941–kesäkuu 1944	19
4.1.4 Jatkosodan vetäytymistäistelut kesäkuu 1944–syyskuu 1944.....	21
4.2 Ohjeistusta rintamapapeille	22
4.2.1 Rintamapapin asenteesta ja olemuksesta.....	22
4.2.2 Ohjeita sananjulistukseen	23
5 TUKEA, TOIVOA, ROHKAISUA	26
5.1 RAAMATTU-ARGUMENTIT; Talvisota 30.11.1939–13.3.1940.	26
5.1.1 Taisteluun lähdettäessä	26
5.1.1.1 <i>Herra on kanssamme</i>	26
5.1.1.2 <i>Elämämme on Jumalan kädessä</i>	28
5.1.2 Taistelusta palattaessa	29
5.1.2.1 <i>Hyvän paimenen paikalla</i>	30
5.1.2.2 <i>Täyteen sota-asuun</i>	31
5.1.3 Haavoittuneiden parissa	32
5.1.3.1 <i>Jumala on turvanamme</i>	32
5.1.3.2 <i>Jumalan parantavat leikkaukset</i>	33
5.1.4 Taistelukentillä ja korsuissa lepoaiheessa	34
5.1.4.1 <i>Jumalan kaikkivaltius</i>	35
5.1.4.2 <i>Jumalan varjelus</i>	36
5.2 KOTI, USKONTO JA ISÄNMAA -ARGUMENTTI; Talvisota 30.11.1939–13.3.1940.	38
5.2.1 Taisteluun lähdettäessä	39
5.2.1.1 <i>Taistelua kodin, uskonnon ja isänmaan puolesta</i>	39
5.2.2 Taistelusta palattaessa ja haavoittuneiden parissa	40
5.2.2.1 <i>Yksimielisyys ja sankaruus</i>	41
5.2.3 Taistelukentillä ja korsuissa lepoaiheessa	41
5.2.3.1 <i>Taistelua pyhien ja rakkaiden asioiden puolesta</i>	41
5.2.3.2 <i>Uhrin merkitys</i>	42
5.3 RAAMATTU-ARGUMENTIT; Jatkosota 25.6.1941–19.9.1944.	43
5.3.1 Hyökkäysvaihe, kesäkuu 1941–syksy 1941	43

5.3.1.1 Hädän hetkellä	44
5.3.1.2 Jumala pelastaa.....	45
5.3.1.3 Jumala on puolellamme.....	46
5.3.1.4 ”Menkää, älkää peljätkö”	49
5.3.1.5 Taistelua ”verille asti”	51
5.3.1.6 Kristus kärsi meidän puolestamme.....	52
5.3.2 Asemasota, syksy 1941–kesäkuu 1944.....	53
5.3.2.1 Hän pyyhkii heidän silmistään joka ainoan kyöneleen	53
5.3.2.2 Kärsimyksen kautta Jumala vetää luopunutta puoleensa	54
5.3.2.3 Kärsimyksetkin ovat Jumalan vallassa, hänen kädessään	56
5.3.2.4 Kaikella on aikansa	58
5.3.2.5 Sodan keskellä yksin Jumala voi antaa rauhan.....	59
5.3.2.6 Kristus kuolevien ja haavoittuneiden apuna	60
5.3.3 Vetäytymistaistelut, kesäkuu 1944–syyskuu 1944.....	62
5.3.3.1 Jumala hallitsee ja pysyy pahuudenkin keskellä	62
5.3.3.2 Maallinen katoaa – iankaikkinen kestää	65
5.3.3.3 Rukouksen voima	66
5.3.3.4 Kärsimykset osana Jumalan koulutusta	66
5.3.3.5 Jumalan tarkoitukset toteutuvat kaikessa.....	67
5.4 MUUT ARGUMENTIT; Jatkosota 25.6.1941–19.9.1944.....	67
5.4.1 Hyökkäysvaihe, kesäkuu 1941–syksy 1941	67
5.4.1.1 Taistelua kodin, uskonnon ja isänmaan puolesta.....	68
5.4.1.2 Taistelua ja kärsimystä isänmaan rajoilla	71
5.4.2 Asemasota, syksy 1941–kesäkuu 1944.....	72
5.4.2.1 Asevelihenki.....	73
5.4.2.2 Itsenäisyystaistelun loppukiri on vielä kestettävä	74
5.4.3 Vetäytymistaistelut, kesäkuu 1944–syyskuu 1944.....	76
5.4.3.1 Kestetään	77
6 TUTKIMUSTULOKSET	78
LÄHTEET JA KIRJALLISUUS	83

1 JOHDANTO

Klo 11.15 tuli täysosuma asemakorsuun, jolloin alikersantti Laurila loukkaantui pahoin. Haavoittui myös reservi Lehtinen ja kuoli 15 minuutin kuluttua. Reservi Nurminen haavoittui pahoin. Laurila ja Nurminen saatiin kuljetettua JSp:lle¹ noin 45 minuuttia tapahtuneen jälkeen. Keskityksessä yhteydet katkesivat, keskuksset vioittuivat ja kaikki varusteet turmeltuivat. Noin 13.45 tuli alkoi laimeta. Puut olivat poikki, maa täynnä kranaatinkuoppia ja kokonaan musta.²

Isäni Toivo Tuomi palveli talvisodassa Viestipataljoona 23:ssa osaston vääpelinä ja viestivaraston hoitajana. Taisteluihin hän osallistui Karjalan Kannaksella. Jatkosodassa hän palveli E/III/KTR19:n puhelinaliupseerina ja osallistui taisteluihin eri puolilla Karjalan Kannasta.³ Isäni kertoman mukaan sotilaspastorit liikkuivat joukkojen parissa, keskustelivat miesten kanssa ja pitivät hartaustilaisuuksia. Pastoreiden luontevan ystävällinen, selväpuheinen ja samalla vakava esiintyminen vaikutti miehistöön rauhoittavasti ja rohkaisevasti. Sotilaspastoreilla näyttääkin olleen aivan erityinen merkitys⁴ rintaman vaihtelevissa olosuhteissa.

Lähitaistelun jälkeen erään aseveljen, Väinön, koko rinta ja vatsa olivat auki, mutta hän pystyi vielä puhumaan. Lääkintämiehet olivat saaneet Väinön jo ahkioon JSp:lle viemistä varten, mutta hän ei suostunut lähtemään ennen kuin oli tavannut minut. – – Juoksin paikalle ja polvistuin ahkion viereen. Vaivalloisesti hän sanoi: ”Luutnantti, pääseekö tällainen tavallinen mies taivaaseen?” ”Pääsee, Väinö, Jeesuksen tähden pääsee” vastasin. Haavoittunut jatkoi heti: ”Hyvä on. Minä menen sitten sinne.” Vasen käsi kohosi hyvästijättötervehdykseen, ja huulilla oli rauhallinen, levollinen hymy. Väinö ei ehtinyt joukkosidontapaikalle. Mutta taivaaseen hän ehti.⁵

Sanotaan, että ihminen ei voi elää ilman toivoa. Mikäli edes pieni toivonkipinä on näkyvässä, pystyy ihminen kestävänsä pahimmankin kärsimyksen. Jos kärsimys pitkittyy eikä loppua ole näkyvässä, joutuu toivo koetukselle. Sodat eivät toimi aikataulujen mukaan. Mikä oli se toivonkipinä, joka auttoi sotilaita jaksamaan jatkuvan epävarmuuden, pelon ja kärsimyksen keskellä?

¹ Joukkosidontapaikalle.

² Niemen patteriston sotapäiväkirjasta 15.12.1939 pe. Sorko 1998, 230.

³ Sotilaspassi, kutsunumero 21/16 35 Keu. Tuomi Toivo Esaias. Talvisota: Viesti P 23. Os. vääp. ja varast. hoit. Palvelusaika 7 kk 9 pv. Osallistui 18.2.–13.3.1940 välisen ajan 23 Divisioonan mukana Karjalan Kannaksen taisteluihin.

Jatkosota: 18.6.1941–17.11.1944 välisen ajan E/III/KTR19:n (Niemen Patteriston) Puhelin au. Palvelusaika 3 vuotta 5 kk. Osallistui niin raja-, puolustus- kuin torjuntataisteluihin eri puolilla Karjalan Kannasta.

⁴ ”Erikosen lämpimästi muistan niitä tilaisuuksia, kun oman seurakuntamme pastori Antero Salmenkivi kävi meitä laukaalaisia tervehtimässä.” Paavo Tammenoksa, Laukaa, jalkaväki, Kranaatinheitinkomppania. Sorko 2010, 109.

⁵ Rykmentin miesten kertomuksia. Eero Lehtinen. I Pataljoona. Sorko 1998,148. (Eero Lehtinen oli vuosina 1956–1974 Lapuan hiippakunnan piispa.)

Odotimme käskyä vastaiskuun. Ennen taistelua pintani tuli hikiseksi. Se johtui jännityksestä ja pelosta. Mutta kun rukoilin Jumalaa, niin jännitys ja pelko laukesi. Miehiä seisoivat kätet ristissä, ja monet huulet liikkui. Jokainen meistä rukoili. Käsky hyökkäykseen tuli, ja rohkeasti läksimme kaikki matkaan. Meitä kyllä haavoittui ja kaatui, mutta vihollinen lyötiin. – – Me onnistuimme.⁶

Kenttäpappin tehtävissä ollut Vihtori Varpio kirjoittaa uskonnollisuuden yhtenä osana kuuluneen miesten jokapäiväiseen elämään. Hänen mukaansa miehet veisasivat virsiä aivan yleisesti ja halusta. He kuuntelivat mielellään Jumalan sanaa ja keskustelivat siitä. Miehet, jotka eivät milloinkaan aikaisemmin olleet puhuneet Jumalasta tai rukouksesta, eivät sota-aikana vain puhuneet vaan myös kirjoittivat Jumalasta ja pyysivät kirjeissään esirukousta.⁷

1.1 Tutkimuksen tehtävä ja tarkennuksia

Tutkimukseni tehtävänä on selvittää, *mitä sotilaspapit puhuivat sotilaille rintamalla kohdattavasta kärsimyksestä. Minkälaisia perusteluja sotilaspapit käyttivät etsiessään vastausta kysymykseen kärsimyksen kohtaamisesta ja kestämisestä?* Pohdin tutkimuksessani myös sitä, että *muuttuivatko pappien puheet eri ajankohtien, paikkojen ja tilanteiden mukaan.*

Tutkittavat puheet ovat hartauksia, saarnoja ja niiden kaltaisia muita puheita, jotka pidettiin yhteisesti kaikille läsnäolijoille. Sananjulistus rintamalla muodostui suurimmaksi osaksi olosuhteista riippuvaksi. Tavallisimmat rintamalla pidetyt sananjulistustilaisuudet olivat vapaamuotoisia seuroja ja hartaushetkiä. Myös iltahartauksia, kenttähartauksia ja jumalanpalveluksia pidettiin. Tilaisuudet pidettiin siellä, missä miehet olivat: kentillä, korsuissa, taisteluhaidoissa, teltoissa ja muissa vastaavissa paikoissa. Asemasodan aikaan tilaisuuksia voitiin pitää myös kirkkoissa tai sotilaskodeissa. Joukkosidontapaikoilla ja sairaaloissa pidettiin yleisimmin hartauksia. Hartaustilaisuuksiin yhdistettiin mahdollisuuksien mukaan ehtoollisen vietto.

Ajallisesti olen rajannut tutkimukseni vuosiin 1939–1944. Tutkimusajankohdat olen jakanut sodan tilanteen ja sen mukana yleisen ilmapiirin muuttumisen mukaan seuraaviksi: Talvisota⁸, jatkosodan hyökkäysvaihe⁹, jatkosodan

⁶ Erään sotilaan kirjeestä. Varpio 1940, 52.

⁷ Varpio 1940, 80.

⁸ Talvisota alkoi 30.11.1939 ja päättyi 13.3.1940.

⁹ Hyökkäysvaihe kesti kesäkuusta 1941 syksyyn 1941. Suomalaiset hyökkäsivät ja valtasivat mm. Karjalan kannakselta talvisodan rauhassa menetetyt alueet takaisin.

asemasotavaihe¹⁰ ja jatkosodan vetäytymistaistelut¹¹. Tutkittavat puheet ovat ensisijaisesti taisteleville joukoille rintamaolosuhteissa pidettyjä puheita. Talvisodan puheita ja saarnoja tutkin tilanteittain: puheet taisteluun lähettäessä ja sieltä palattaessa, haavoittuneiden parissa sekä taistelukentillä ja korsuissa lepovaiheessa. Jatkosodan puheita en löytänyt riittävästi näin tilannekohtaisesti eriteltyinä. Tämän vuoksi tutkin jatkosodan puheet ja saarnat kokonaisuuksittain: puheet hyökkäysvaiheen, asemasodan ja vetäytymistaistelujen ajoilta.

Käyttämäni lähdemateriaali on valikoima muutamissa eri kirjoissa ja Sotilaspappi -lehtikokoelmassa olevista eri pappien puheista ja saarnoista. Sota-arkiston materiaali on pappien (tai läheisten) itsensä sinne lähettämää ja näin ollen myös tietyllä tavoin valikoitua materiaalia. Itse olen valikoinut käyttämäni materiaalin ajankohdan, tilanteen ja puheen paikan, en puheen tai saarnan sisällön mukaan. Tutkimukseni ei ole kattava esitys sodan aikoina pidetyistä saarnoista ja puheista. Olen kuitenkin pyrkinyt saamaan tutkimukseeni edustavan otoksen sotilaspappien puheista ja saarnoista.

1.2 Tutkimuksen luonne ja aiempia vastaavia tutkimuksia

Tutkimus on luonteeltaan systemaattisteologinen, taustainformaation ollessa historiallinen. Analysoinnin teen argumentaatioanalyysin keinoin. Tutkimuksen luonteesta johtuen tekstien raamatullisia argumentteja ei käsitellä eksegeettisesti, vaan pyrin saamaan teksteistä esille perustelujen rakenteen. Tutkin, millaisilla eri tavoilla kärsimystä ja sen kestämistä perustellaan ja mikä on sanoman ydin. Tutkimuksen päähuomio ei kohdistu yksittäisten pappien saarnoihin tai puheisiin vaan argumentaatiokokonaisuuksiin.

Aiempaa tutkimusta juuri tästä aiheesta ja näkökulmasta ei tietääkseni ole tehty. Erkki Kansanahon ”Papit sodassa” (1991) tutkimus käsittelee pappien roolia ja tehtäviä talvi- ja jatkosodassa itse sodat käyneen näkökannasta. Hannu Ojalehdon liseniaattityö (1979) käsittelee sotilaspapiston roolia ja asemaa Suomen sodissa 1939–1944. Ojalehdon tutkimus on kirkkohistoriallinen ja sen painopiste on rintamapapistossa. Jouni Tilli on laatinut yhteiskuntatieteellisen väitöskirjan (2012),

¹⁰ Asemasotavaihe tarkoittaa aikaa, jolloin hyökkäysvaiheen taistelut olivat ohi. Sotatoimialueella oli pääosin rauhallista. Ajoittain taistelut saattoivat kuitenkin puhjeta varsin ankariksikin. Asemasota kesti syksystä 1941 kesäkuuhun 1944.

¹¹ Venäläiset aloittivat suurhyökkäyksen Karjalan kannaksella kesäkuussa 1944, ja suomalaiset joutuivat vetäytymään asemistaan. Vetäytymisvaihe kesti kesäkuusta syksyyn 1944.

joka käsittelee sotilaspapiston julkaistuja puheita jatkosodan ajalta. Tillin tutkimus keskittyy pappien puheiden poliittiseen puoleen. Sisällissotaa käsittelevä Niko Huttusen tutkimus ”Raamatullinen sota” (2010) tutkii Raamatun käyttöä ja sen vaikutusta vuoden 1918 tapahtumien selittämisessä. Myös Ilkka Huhta on tutkinut sisällissotaa. Tutkimuksessaan ”Papit sisällissodassa 1918” (2010) hän käsittelee pappien toimintaa sodan aikana ja sitä, miten papit itse kokivat sodan ja väkivallan. Ilkka Huhta on toimittanut myös sisällissotaa koskevan artikkelikokoelman ”Sisällissota ja kirkko” (2009), jossa arvioidaan useasta eri näkökulmasta kirkon ja papiston toimia vuonna 1918 ja sodan jälkeen.

1.3 Tutkimuksessa käytetty lähdeaineisto

Tutkimuksen primäärlähteet:

Talvisodan saarnoja ja puheita:

Björklund, Joh. & Tiivola, Rolf (toim.): 1941. Risti rintamalla. Valikoima sotilaspappien saarnoja ja puheita sotatalvena 1939–1940. Toinen painos. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Otava.

Heiskanen, Jorma: 1941. Kenttäpappina Kollaalla. Kolmas painos. Porvoo-Helsinki-Juva: WSOY.

Palolampi, Erkki: 1940. Kollaa Kestää. Kymmenes painos. Porvoo-Helsinki-Juva: WSOY.

Jatkosodan saarnoja ja puheita:

Aurola, Verner J. & Tiililä, Osmo (toim.): 1942. Haavoittuneiden sielunhoitajina. Porvoo-Helsinki: WSOY.

Erviö, H. K. (koonnut): 1943. Iltahartaus. Hartauskirjoitus kuukauden kullekin päivälle. Helsinki: Asevelipapit ry.

Kiuas, Eino (toim.): 1943. Sotapappien tarinoita. Kirjapaja.

Lujanen, Martti: 1944. Taivas aukeaa. Kokoelma Martti Lujasen jälkeen jättämiä puheita ja kirjoituksia. Porvoo: WSOY.

Sotilaspappi-lehtikokoelma: Numerot 1–30 (1.7.1942–30.9.1944) ja liite Sotilaspappiin numero 30/30.9.1944.

Viro, Voitto: 1975. Korsupappina Syvärille. Porvoo-Helsinki: WSOY.

Talvi- ja jatkosodan saarnoja ja puheita: Sota-arkisto: Aarre-arkisto: Päämaja * – sotarovasti – luettelot – luettelo T22293 kansiot 82, 83 ja 84. Sodan ajan sotilaspappien puheita I, II ja III vuosilta 1939–1944.

Muut primaarilähteet:

Huttunen, Niko: 2010. Raamatullinen sota. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura. Suomen kirkkohistoriallinen seura.

Kansanaho, Erkki: 1991. Papit sodassa. Porvoo-Helsinki-Juva: WSOY.

Pyhä Raamattu. Suomen evankelis-luterilaisen kirkon kirkolliskokouksen vuonna 1992 käyttöön ottama suomennos. Helsinki: SLEY-Kirjat.

1.4 Tutkimuksen eteneminen

Johdannon alussa on johdatus tutkimukseni aihepiiriin. Kohdassa 1.1 esittelen tutkimukseni tehtävän ja tarkennuksia ja kohdassa 1.2 tutkimuksen luonteen ja aiempaa vastaavankaltaista tutkimushistoriaa. Kohdassa 1.3 on analysoinnissa käyttämäni lähdeaineisto. Luvussa 2 tarkennan kysymyksenasetteluni sanan ”kärsimys” merkitystä sodissa. Koska ”kärsimys” luku antaa viitteitä siitä, että suurimmilla kärsimyksillä on ainakin jossain määrin yhteyksiä uskoon, kirjoitan tämän jälkeen luvussa 3 yhteenvedon suomalaisten sotilaiden uskonnollisuudesta¹² sotiemme aikaan. Luku 4 kertoo papistosta. Ensinnä lyhyt katsaus sotilaspapiston organisaatioon ja sotilaspappien lukumäärä talvi- ja jatkosodan aikana, sen jälkeen käsittelen tarkemmin heidän tehtäviään sotien eri vaiheissa. Taustainformaation lopuksi, kohdassa 4.2, käsittelen rintamapapeille annettua ohjeistusta. Analyysi, joka etenee aikajärjestyksessä, on luvussa 5. Analyysini aluksi käsittelen talvisodan puheita ja saarnoja, tästä jatkan jatkosodan hyökkäysvaiheen, asemasotavaiheen ja lopuksi vetäytymistaistelujen puheisiin ja saarnoihin. Luvussa 6 esitän yhteenvedon tutkimustuloksista. Tutkimukseni lopussa on lähde- ja kirjallisuusluettelo.

¹² Sanalla ”uskonnollisuus” tarkoitan tässä työssäni ”uskoa” ja nimenomaan ”kristinuskoa”. Pyrin käyttämään alkuperäismuotoa käytetystä sanasta. Primaarilähteistä Kansanaho (ks. mm. Kansanaho 1991, 5–8) ja lähteistä ja kirjallisuudesta mm. Muukkonen (ks. mm. Muukkonen 1943, 10–14) käyttävät sanoja ”uskonnollisuus”, ”rintamauskonnollisuus”, ”uskonnollinen”, ”vaarauskonnollisuus” jne. teksteissään.

2 KÄRSIMYS SODISSA

Kärsimys sodissa on hyvin kokonaisvaltainen asia. Varsinkin rintamaolosuhteissa sitä kohdataan lähes kaikkialla ja kaikkina aikoina. Kärsimys voi ilmetä monin eri tavoin. Joillekuille se on fyysistä kipua tai tuskaa, toisille henkistä ahdinkoa, koettelemuksia, piinaa tai hätää. Kärsimyksen erityiset ilmenemismuodot sodissa ovat usein pelko, kuolemanpelko, epävarmuus tulevasta ja toivottomuus. Useimmille sotaan osallistuville se on näitä kaikkia. Kärsimyksellä on yhtä monta nimeä kuin sillä on kokijaakin. Kärsimys on aina yksilöllistä. Kukin kokee oman kärsimyksensä omalla tavallaan. Toinen ei koskaan voi ymmärtää toisen kärsimyksen määrää eikä syvyyttä. Kärsimys sodissa on aina kollektiivista; kaikki kärsivät, myös vastapuoli. Yhteiset kärsimykset ajavat ihmisiä etsimään tukea toisistaan. Kärsimykset sodissa eivät ole itse aiheutettuja. Sotilaat määrätään rintamalle, jossa jokainen joutuu lähes varmuudella tekemisiin jonkinasteisen kärsimyksen kanssa.

Kärsimyksellä Suomen sodissa näyttäisi olleen myös aivan omanlaisensa tehtävä. ”Etulinja, missä hirvuinen kranaattituli raivoaa, on suuri Herran temppeli. Jumala on siellä meitä kaikkein lähimpänä.”¹³ ”Vihollisen tykistötuli on ajoittain meidän kohdallamme ollut kiivasta. Miesten mielet ovat herkkinä. Varmaa on, että Jumala täällä tekee työtään.”¹⁴ ”On aivan oikein tämä, että Kaikkivaltiaan mahdollisuuden alkavat vasta siitä, missä meidän alkavat tyystin loppua.”¹⁵ ”Kyllä Herran sotilaat todella ovat meitä täällä varjelemassa. Asia on niin, että ellei meillä olisi kristinuskoa ja sen suuria totuuksia, tuskin kansamme kestäisi tätä ankaraa aikaa.”¹⁶ Lewis¹⁷ kirjoittaa jokaisen tietävän miten vaikeaa Jumalaa on ajatella silloin, kun kaikki on itsellä hyvin. Hänen mukaansa kärsimys saattaa tarjota ihmiselle hyvän, joskus jopa ainoan, tilaisuuden Jumalan puoleen kääntymiselle. Jumala voidaan löytää erityisesti hädän hetkellä. Hänen puoleensa käännettiin niin rintamalla kuin sotasairaaloissakin. ”Olen joutunut makaamaan sairaalassa jo melkein 3 kuukautta. Olen ollut aivan petillä, niin että ei edes istumaan ole päässyt. Jumala on antanut minulle voimaa, että olen voinut tuskat kestää. Hänen, Kaikkivaltiaan, puoleen kun käännymme, niin meillä ei ole mitään hätää.”¹⁸ Kaikkein suurimmat jumalokokemukset näyttäisivät, ainakin joissain tapauksissa,

¹³ Erään sotilaan kuvaus kokemuksistaan. Varpio 1940, 66.

¹⁴ Pastori T:n kirjeestä V. Varpiolle. Varpio 1940, 75.

¹⁵ Erään korkeassa asemassa olleen upseerin ajatuksia. Varpio 1940, 85.

¹⁶ Erään johtavan upseerin puhetta. Varpio 1940, 86.

¹⁷ Lewis 1979, 90–91.

¹⁸ Erään haavoittuneen sotilaan kirjoittamaa sotasairaalaista. Varpio 1940, 122.

olevan yhteyksissä kaikkein kovimpiin koettelemuksiin. Suomen sodissa suhde Jumalaan korostui erityisesti taistelutilanteissa ja vakavilla hetkillä. ”Mene rintamalle, siellä kyllä kohtaat Jumalan.”¹⁹ Jatkosodassa, erityisesti asemansodan aikaan, sodan pitkittyessä ja muututtua tavanomaiseksi myös uskonnollisuus joutui koetukselle. Uskonnollinen näkökulma tuli silti esille aina silloin, kun siihen oli aihetta. Usko lisäsi miesten kestävyttä, ja luottamus Jumalaan antoi heille rauhallisen omantunnon. Sotilaspastori Tauno Muukkosen²⁰ mukaan suomalaisen sotilaan usko näyttäytyy erityisesti vaikeissa tilanteissa.²¹

Koettelemukset saattoivat myös vieraannuttaa uskosta. ”Sota on suuremmassa määrin hajottanut lapsuuden kauniit mielikuvat, herkemät ajatukset yleensä kaikkeen – siis myös uskontoon ja kirkkoon nähden, en enää viitsi kehittää ajatuksiani niin kuin ennen.” ”Sotaretkelläni en ole joutunut niin vaarallisiin seikkailuihin, että – kuten sellaisista kerrotaan – olisin kokenut sitä tietä lähestyä Jumalaa. Päinvastoin on minun todettava, että sota on mielinnyt vieroittamaan minua uskonnosta.”²²

Sotilaspastori Muukkonen kirjoittaa, että ensimmäiset kokemukset sodassa vaikuttavat usein sotilaisiin hengellisesti herkistävästi. Yleensä sodan olosuhteet tuovat mukanaan kuitenkin myös raaistumista ja mielten turtumista. Rintamasotilaan tavallisin uskonnollisuuden muoto oli niin sanottu vaara- eli tilanneuskonnollisuus. Olemukseltaan vaarauskonnollisuus on kuoleman ja Jumalan rangaistuksen pelkoa. Kun ihminen tuntee vaaran hetkellä oman heikkoutensa ja omat vähät mahdollisuutensa, kääntyy hän Jumalan puoleen saadakseen apua ja varjelusta. Vaarauskonnollisuus on valtaosaltaan ensimmäisen uskonkappaleen²³, mutta vain vähäisessä määrässä toisen ja kolmannen uskonkappaleen uskoa. Siihen ei liity herätyksen syntyyn kyllin voimakasta, elävää synnintuntoa ja katumusta, eikä parannukseen riittävää tahdon liikettä Jumalaan päin. Muukkonen pitää kuitenkin toivoa ylläpitävänä, työssä rohkaisevana ja siihen kehottavana puolena sitä, että

¹⁹ Erään sotasankarin sanat ihmeitä vähätellelle kotirintaman ihmiselle. Varpio 1940, 64.

²⁰ Sotilaspastori, Armeijakunnan pastori ja Kirkollisasian osasto 1:n päällikkö Tauno Muukkonen julkaisi ohjekirjan ”Rintamapappi” v. 1943.

²¹ Kansanaho 1991, 109, 271–272.

²² (Ks. kohta 3 Suomalaisten sotilaiden uskonnollisuudesta) Vastauksia v. 1942 upseerikoulussa tehtyihin kiertokysymyksiin. Nämä molemmat vastaajat olivat olleet aktiivisesti mukana sotatoimissa. Muukkonen 1961, 123.

²³ ”Minä uskon Jumalaan, Isään Kaikkivaltiaaseen, taivaan ja maan Luojaan”. Onko usko Jumalaan se selkein ja yleisin uskon muoto myös nykypäivänä? Jumalan olemassaolo voidaan vielä jollain tavoin ymmärtää, mutta se kaikki muu – Jeesus Kristus – syntisyys ja sovitustyö – Pyhä Henki – saattavat kuulostaa meistä monista aika vierailta ja vaikeaselkoiselta. Lewisin (1979, 52) mukaan vanhan synnintunnon herääminen on kuitenkin kristinuskon elinehto.

rintamapapit näkivät sodan aikana majapaikoissa, teltoissa ja korsuissa ”yksinkertaisen julistuksensa äärellä kuuntelevan miehen”.²⁴

Sodissa kaivattiin selkeitä puheita ja yksinkertaista julistusta. Sota pelkisti asiat, kaikki turha ja epäoleellinen karsiutui pois. Muukkosen mukaan miehillä, jotka ovat nähneet sodan sen raaimmissa muodoissa, on omat kokemuksensa sankaruudesta, ja sanat menettävät merkityksensä paljossa käytössä.²⁵ Sodassa ihminen ei kestä yksin eikä omassa varassaan, sota yhdistää. Yhteinen hiljaisuus on usein rakentavinta. Vain toinen saman kokenut saattaa ymmärtää, sanoja siihen ei tarvita. Kärsimyksen kielen sanotaan olevan hiljaisuus. Kaikkein sisimmille, suurimmille ja vaikeimmille asioille ei ole edes olemassa sanoja.²⁶ Syvimmän kärsimyksen keskellä ei kysellä, silloin vaan ollaan. Jokainen kärsimys muuttaa ihmisen olemusta. Varpio kirjoittaa, että sotapojat puhuivat hyvin vähän kokemuksistaan ja sodan kauhuista. Tällä he suojelivat sekä itseään että omaisiaan ja kotirintamaa yleensä. Tulilinjoilla ollut ei kerskunut eikä esiintynyt suurin sankarin elein. Rintamamies tunsi tehtävänsä suuruuden ja oman pienuutensa, hän oli nöyrä.²⁷

²⁴ Muukkonen 1943, 13–14.

²⁵ Muukkonen 1961, 107.

²⁶ Olen kuullut tämän jossain sotaveteraaneille pidetyssä hartaustilaisuudessa. Myös arkkipiispan puheesta löytyy sama ajatus. Mm. puheessa ”Uskon kieli vaikenee” sanotaan, että ”suurimman kärsimyksen kieli on hiljaisuus”. Arkkipiispa Kari Mäkinen.

http://www.arkkihiippakunta.fi/arkkipiispa/puheet_ja_kirjoitukset Luettu 8.3.2014.

²⁷ Varpio 1940, 136–138.

3 SUOMALAISTEN SOTILAIDEN USKONNOLLISUUDESTA²⁸

”Suomalainen mies pitää yleensä sisimmät ajatuksensa ulkopuolisilta peitettynä. Näin on laita varsinkin uskonnolliseen elämään nähden.”²⁹ Varsinaista uskonnollisuutta oli vaikea määritellä pelkkien ulkoisten merkkien kautta, vaikkakin osallistuminen erilaisiin hengellisiin tilaisuuksiin oli varsin aktiivista. Liikekannallepanon jälkeen pidettiin yleisesti jumalanpalveluksia ja ehtoollisenjakotilaisuuksia joukkojen kokoamispaikoilla, kuljetusten aikana ja rintamalle saavuttua. Monissa joukko-osastoissa tilaisuuksiin osallistuivat upseerit, aliupseerit ja miltei koko miehistö. Rintamalla tilaisuudet jouduttiin usein järjestämään ulkosalla runsaan osanottajamäärän vuoksi. Ehtoollisenjakotilaisuudet olivat vapaaehtoisia, silti lähes kaikki halusivat osallistua niihin. Voimakkaan virrenveisuun lisäksi miehet kuuntelivat sanaa tarkkaavaisesti. Uusien testamenttien ja virsikirjojen kysyntä lisääntyi, ja miehet lukivat niitä ahkerasti.³⁰

Sodan aikaan järjestettiin useita kiertokyselyitä, jotta saataisiin tarkka kuva miehistön hengellisestä tilasta ja suomalaisen sotilaan suhteesta kristillisyyteen. Vuoden 1942 kyselyssä jaettiin yhteensä 12.500 kyselylomaketta³¹ rintamajoukoille, sotakouluille ja sotasairaaloille. Samanlainen kiertokysely tehtiin Upseerikoulussa. Kaikki vastaajat olivat olleet aktiivisesti mukana sotatoimissa. Taisteluryhmistä kyselyyn vastasi 42,3 % ja upseerikoulusta 91 %. *Etsiviä ja myönteisen uskonratkaisun tehneitä* sekä *uskontoa kohtaan myöntämielisiä* oli taisteluryhmien vastanneista 88 % ja upseerikoulun vastanneista 84 %. Loput olivat joko *välinpitämättömiä* tai niitä, joita *uskonnolliset asiat askarruttavat teoreettisina kysymyksinä*. Sodan vuoksi uskonnosta *vieraantuneita* oli upseerikoulun 883 vastanneesta 21. Vuonna 1943 toteutettu kysely toimeenpantiin I/JR 31:ssä ja vastauksia saatiin 75 % jaettujen lomakkeiden määrästä. Kyselyn tulos oli se, että 87 % vastanneista vastasi *uskonnollisten asioiden yleensä askarruttavan mieltä*. Loppujen mieltä uskonnolliset asiat *askarruttivat harvoin tai ei ollenkaan*. Vuoden 1944 kyselyyn osallistui yksiköitä eri aselajeista, huoltojoukoista ja esikunnista sekä sotakouluista. Vastauksista otettiin käsittelyyn 1000 miehen ryhmä. Heistä

²⁸ Sanalla ”uskonnollisuus” tarkoitan tässä työssäni ”kristinuskoa”. Ks. myös kohta 1.4 nootti 12.

²⁹ Muukkonen 1961, 119.

³⁰ Muukkonen 1961, 119.

³¹ Kysymyksiä olivat mm.: 1. Askarruttavatko uskonnolliset kysymykset mieltänne? Milloin? 2. Millä tavalla olette suhtautunut uskonnonharjoitukseen (jumalanpalvelukset, seurakunta, hartaushetket, Raamatun ja muun hartauskirjallisuuden lukeminen, rukous, kristillinen toiminta)? 3. Onko sota vaikuttanut jotakin suhteeseen a. uskontoon b. kirkkoon? Muukkonen 1961, 120.

*persoonallisia kristittyjä, etsijöitä tai kristinuskolle myötämielisiä tai sitä kunnioittavia oli yhteensä 90 %. Loput olivat joko ”teoreetikoita”, välinpitämättömiä, kristinuskolle kylmiä tai sitä vastustavia.*³²

Tutkimustulosten muita pääkohtia ovat muun muassa jo aiemmin³³ mainitsemani asia se, että kristinuskon tarpeeseen vaikutti olennaisesti sodan tilanne. Uskonnollisuus korostui taistelutilanteissa, erityisesti talvisodassa ja jatkosodan hyökkäys- ja vetäytymistaisteluissa. ”Taistelujen melskeessä oli väkisinkin käännyttävä Jumalan puoleen, mutta sitten taas rauhallisempien olosuhteiden vallitessa tahtoo mieli palata entiselleen.”³⁴ Tutkimustuloksista kävi ilmi sekin, että uskonnollisuuteen vaikuttivat myös miesten ikä, perhetilanne, paikkakunta, jolta he olivat lähtöisin ja kodin uskonnollisuus. Vanhemmat miehet, perheelliset, maalta lähtöisin olevat, hengellisten herätysliikkeiden valtaseuduilta ja uskonnollisista kodeista lähtöisin olevat suhtautuivat yleisesti vakavammin uskonnollisiin asioihin.

³²Muukkonen 1961, 120–124. Prosenttiosuudet ovat yhteenvetoja uskontoon positiivisesti, välinpitämättömästi tai negatiivisesti suhtautuneista. Tutkimukseni luonteen vuoksi en katso aiheelliseksi eritellä tämän tarkemmin, mitä eri prosenttiosuudet sisältävät.

³³ Luku 2 Kärsimys sodissa.

³⁴ Tutkimukseen osallistuneen vastaus. Muukkonen 1961, 122.

4 PAPISTON ORGANISAATIOSTA JA SOTILASPAPPIEN LUKUMÄÄRÄ

Päämajan sotarovasti (myöhemmin kenttäpiispa) Johannes Björklund apulaisineen toimi sotilassielunhoidon johdossa sotiemme ajan. Muuta johtoportaan kuulumaa papistoa olivat armeijakunnan ja divisioonien pastorit apulaisineen. Pienin ja lähinnä sotilaita ollut sielunhoitoyksikkö oli joukko-osastojen papisto: rykmentin, pataljoonan ja patteriston pastorit³⁵, meri- ja ilmavoimien sotilaspapit, linnoitusrakennusjoukkojen papit sekä kenttä- ja evakuoitisairaalan pastorit.³⁶

Kun kansainvälinen poliittinen tilanne kärjistyi syksyllä 1939, päätyi Suomi ”ylimääräisten harjoitusten” nimellä toteutettuun asteittaiseen liikekannallepanoon. Myös papisto tuli ryhmittää kriisiajan vaatimusten mukaisesti. Sotilaspapiston organisaation runko saatiin hahmotettua valmiiksi ennen sodan alkua, vaikka tämä ei sujunutkaan täysin ongelmitta.³⁷ Kun sota sitten alkoi, lisäsi se pappien töitä erityisesti haavoittuneiden sielunhoidon ja kaatuneiden huollon parissa. Lopullisesti talvisodan sotilaspapiston kokoonpano vahvistettiin vasta vähän ennen rauhan tuloa, maaliskuussa 1940.³⁸ Sotilaspappien määrä kasvoi sodan kuluessa ollen suurimmillaan talvisodan loppupuolella. Puolustusvoimissa toimi tällöin kaikkiaan 316 luterilaista pappia ja 11 ortodoksista sotilaspappia. Papiston määrä talvisodassa oli yli kolme kertaa suurempi kuin etukäteen oli laskettu tarvittavan.³⁹ Valtaosa papeista (70 %) toimi itärajan puolustuksesta vastanneissa maavoimissa. Loput toimivat muun muassa meripuolustuksessa, sotasairaaloissa, koulutuskeskuksissa ja myös johtotasolla oli oma papistonsa.⁴⁰ Talvisodassa kaatui tai kuoli 12 sotilaspappia.⁴¹

Päämajan sotarovastintoimisto alkoi järjestellä pappissijoituksia taas jatkosodan liikekannallepanon käynnistyttyä. Kenttäpiispana jatkoi Johannes Björklund, ja kirkollisen työn johtoporras muodostui pääosin samasta miehistöstä kuin talvisodan aikana. Papiston määrä oli kuitenkin kasvanut talvisodasta

³⁵ Sodan aikana sotilaspapin tehtävänä toimikkeenä käytettiin yleisesti muotoa pastori. Ojalehto 1979, 8. Tämän työni lähdeviitteissä pyrin käyttämään alkuperäistä muotoa käytetystä sanasta. Muissa mahdollisissa yhteyksissä käytän nimitystä sotilaspappi tai rintamapappi.

³⁶ Ojalehto 1979, 23 ja Muukkonen 1943, 4.

³⁷ Ongelmia aiheutui mm. siitä, että sotilaspappien vakansseista oli epäselvyyksiä. Myös sotilaspappien määrä osoittautui huomattavasti alimitoitetuksi. Ojalehto 1979, 20–22.

³⁸ Ojalehto 1979, 22.

³⁹ Tuomiokapitulit olivat laatineet syys-lokakuussa 1939 alustavat selvitykset pappistyövoiman käytöstä kriisiaikana. Ojalehto 1979, 21.

⁴⁰ Ojalehto 1979, 24–25.

⁴¹ Kansanaho 1991, 11.

huomattavasti muun muassa organisaatiouudistuksen⁴² vuoksi. Jatkosodan alussa luterilaisia sotilaspappeja oli 436 ja ortodoksisia 12. Määrä kasvoi vuoden 1941 loppuun saakka ja oli tällöin jo yli 500. Talvisodan aikana osa papeista oli joutunut upseeripulan takia muihin kuin papin töihin. Jatkosodan aikana suuri osa papeista toimi nimenomaan sotilaspapin tehtävissä.⁴³

Sotatoimien hiljeneminen syksyn 1941 kuluessa ja asemasotavaiheen alkaminen, joka jatkui aina kesään 1944 saakka, ei vaikuttanut oleellisesti pappismäärään tai organisaatioon. Sotilaspapit alkoivat kuitenkin saada muutamien viikkojen, enintään parin kolmen kuukauden, mittaisia niin sanottuja kinkeri- tai työlomia. Lomalla olleiden tilalle etsittiin siviilistä loman ajaksi toinen pappi. Lomansaantia helpotti huomattavasti myös päämajan antama ohje, jonka mukaan opintojen loppuvaiheessa olevia teologian ylioppilaita voitiin käyttää sotilaspapin tehtävissä. Heidän tuli olla sotilaspapin tehtäviin soveltuvia, ja sellaisia, jotka voitiin irrottaa sotilaallisista tehtävistään.⁴⁴ Vuoden 1943 lopun sotilaspapisto koostuikin seuraavasti: 361 luterilaista pappia, 71 teologian ylioppilasta sekä 16 ortodoksipappia ja 7 pappiskokelasta. Teologian ylioppilaiden määrä nuorensi sotilaspapiston ikäjakaumaa niin, että sotilaspapeista 80 % oli iältään 25–35-vuotiaita (talvisodassa tätä ikäluokkaa oli ollut 69,9 % ja jatkosodan alussa 72,7 %).⁴⁵ Jatkosodan aikana kaatui, katosi tai kuoli yhteensä 23 sotilaspappia.⁴⁶

4.1 Sotilaspappien tehtävät sotien eri vaiheissa

4.1.1 Talvisota 1939–1940

Talvisodan alettua Suomen puolustautumismahdollisuuksiin suhtauduttiin eri tahoilla hyvin pessimistisesti. Monien suureksi hämmästykseksi suomalaiset joukot kykenivät kuitenkin pitämään puoliaan moninkertaista ylivoimaa vastaan.⁴⁷ Kirkko

⁴² Keväällä 1941 vahvistetun uuden organisaation mukaan sodan ajan sotilaspapisto ulottui maavoimissa aina pataljoona- ja patteristoportaaseen. Talvisodan ajan papisto oli sijoitettu esikunnittain. Ojalehto 1979, 154.

⁴³ Ojalehto 1979, 154–155, 157.

⁴⁴ Kansanaho 1991, 264–265.

⁴⁵ Ojalehto 1979, 228, 232–234.

⁴⁶ (Näistä 3 oli teologian ylioppilaita). Kansanaho 1991, 11–12.

⁴⁷ Ojalehto 1979, 32.

antoi tukensa hallitukselle jo syksyn 1939 Moskovan neuvottelujen⁴⁸ aikaan. Kun sota sitten alkoi, keskitti kirkko voimansa ”uskonnolliselta pohjalta tapahtuvan kansallisen puolustustahdon lujittamiseen”. Sotilaspapit pyrkivät julistuksessaan vahvistamaan luottavaista ja optimistista mielialaa. He korostivat Jumalan johdatusta Suomen kansan historiassa.⁴⁹

Sotilaspappien työssä asetettiin etusijalle sotilassielunhoito. Sotilassielunhoidon päätoimintamuotoja olivat erilaiset hartaustilaisuudet, kirkolliset toimitukset ja henkilökohtainen sielunhoito. Rintaman hartaustilaisuudet olivat yleensä vapaaehtoisia hartaushetkiä tai kenttäjumalanpalveluksia ja niihin pyrittiin yhdistämään ehtoollisenvietto.⁵⁰ Palvelusluonteisia sotilasiltahartauksia ja sotilasjumalanpalveluksia pidettiin rintamalla vain vähän.⁵¹ Varuskunnissa, koulutuskeskuksissa, linnakkeilla ja sotasairaaloissa oli mahdollisuus järjestää huomattavasti monipuolisempaa toimintaa kuin rintamalla. Rintaman taistelutilanne vaikutti välittömästi sielunhoitotyöhön. Esimerkiksi venäläisten suurhyökkäysten aikana hartaustilaisuuksien määrä romahti.⁵²

Henkilökohtaisessa sielunhoidossa korostettiin rintamapapin ja -miesten välistä luontevaa kanssakäymistä menestyksellisen sielunhoitotoiminnan edellytyksenä.⁵³ Tämä toiminta, josta ei ole olemassa tilastoja eikä juurikaan materiaalia, muodostui kaikkein keskeisimmäksi sotilaspappien toiminnassa. Papit liikkuivat rintaman takana lepovuorossa olleiden miesten parissa, keskustelivat heidän kanssaan ja pitivät yksinkertaisia hartaushetkiä. Joidenkin joukko-osastojen papit odottivat turhaan oman osastonsa lepovuoroa: ”Sen lauman jäsenet eivät tulleet edes rykmentin toimistoportaan tasolle muuta kuin kaatuneina tai haavoittuneina.”⁵⁴ Rintaman ja kotirintaman välinen yhteistoiminta muodostui oleellisen tärkeäksi talvisodan sotilassielunhoidossa. Sotilaspapit kävivät kotiseurakunnissa, ja vastaavasti kotiseurakuntien papit rintamalla. Miesten mielialaa rintamalla

⁴⁸ Suomen hallitus sai lokakuussa 1939 kutsun Moskovaan neuvottelemaan ”konkreettisista poliittisista kysymyksistä”. Neuvottelujen keskeisimmäksi ongelmaksi muodostuivat Neuvostoliiton ehdottamat aluejärjestelyt. Suomi ei neuvotteluissa halunnut luopua historiallisista rajoistaan. Ojalehto 1979, 32.

⁴⁹ Ojalehto 1979, 33.

⁵⁰ Puolustusministeriön määrärahan ja kirkon, seurakuntien ja erilaisten yhteisöjen turvin rintamalle hankittiin ehtoollisenviettovälineitä, Raamattuja ja virsikirjoja sekä muuta hartauskirjallisuutta. Ojalehto 1979, 46.

⁵¹ Ojalehto 1979, 47.

⁵² Ojalehto 1979, 48.

⁵³ Ojalehto 1979, 45.

⁵⁴ Pastori Niinivaaran joukko-osasto joutui yhtämittäisiin korpitaisteluihin, jotka alkoivat jouluna ja kestivät rauhan tuloon saakka. Ojalehto 1979, 50.

ylläpitämässä kävi satunnaisesti myös taiteilijoita ja muita viihdyttäjiä. Kaikkia edellä mainittuja toimintoja jatkettiin mahdollisuuksien rajoissa koko sodan ajan.⁵⁵

Talvisodan sotilaspapeilla oli tietyssä määrin myös valistus- ja mielialanohjaajan rooli yhdessä valistusupseerien kanssa. Kenttätasolla valistustyö oli ”ikäväntorjunnaksi” kutsuttua viihdytystoimintaa. Osa papeista halusi eroon valistustoiminnasta, koska viihdytystilaisuudet aiheuttivat heille omantunnon ristiriitoja. Papisto olisi mieluummin järjestänyt kristillis-isänmaallista vakavaa ohjelmistoa kuin kevytohjelmaisia viihdytystilaisuuksia.⁵⁶ Varsinaista mielialanohjausta ei talvisodan aikaan tarvittu, tai se hoidettiin sielunhoidollisten keskustelujen yhteydessä. Talvisodassa henkinen yhteisrintama oli varsin saumatonta, eikä mielialan hoito tuottanut vakavia ongelmia.⁵⁷ Rintamalla niin sielunhoito, mielialanohjaus kuin valistustoimintakin tapahtuivat papin kierrellessä miesten majapaikoissa, joskus jopa ampumahautoissa. Jumalan sanan, rohkaisun ja kuulumisten ohessa pappi jakoi miehille sanomalehtiä, tupakkaa, kirjepaperia ja muita tarvikkeita. Myös kotirintaman terveiset, paketit ja kirjeet kulkivat usein papin mukana.

Yksi sotilaspappien vaativimmista tehtävistä oli kaatuneiden huolto. Asian järjestelyissä oli epäselvyyksiä vielä sodan alkaessa. Ennen sodan syttymistä annetuissa ohjeissa sanottiin, että sotilaspappien tulee haudata kaatuneet rintamalle perustettaviin kenttähaudausmaihin tai sotatoimialueella olevien seurakuntien hautausmaihin, ja että heidän tulee ilmoittaa kaatuneista asianomaiseen seurakuntaan.⁵⁸ Rintamalla ohjetta tulkittiin eri tavoin. Jossain pappi kysyi omaisten toiveen, toisessa paikassa päätöksen teki joukko-osasto. Rintamapapit itse olivat sitä mieltä, että kaatuneet tulee lähettää kotiseudulle, jossa heidät haudataan sankarihaudataan. Päämajan sotarovasti antoi myöhemmin käskyn, jonka mukaan kaatuneet voidaan lähettää kotiseudulle, mikäli se ei tuota suuria vaikeuksia.⁵⁹ Tähän päätökseen, josta pidettiin tiukasti kiinni sotien loppuun saakka, vaikuttivat niin marsalkka Mannerheimin henkilökohtainen käsitys kuin rintamapappien mielipide ja omaisten vaatimukset. Ohjeiden mukaan myös viholliset tuli haudata ja heidän haudallaan tuli pitää rukous mikäli mahdollista.⁶⁰ Suomen päätös kaatuneiden kotiin lähettämisestä oli omaperäinen ja ainutlaatuinen. Yleismaailmallinen tapa oli haudata

⁵⁵ Ojalehto 1979, 50.

⁵⁶ Ojalehto 1979, 54–55, 57

⁵⁷ Ojalehto 1979, 54 ja 62.

⁵⁸ Ojalehto 1979, 66.

⁵⁹ Ojalehto 1979, 68.

⁶⁰ Kansanaho 1991, 70.

kaikki kaatuneet kentälle.⁶¹ Tammikuussa 1940 perustetuissa kaatuneiden evakuoimiskeskuksissa, joiden päällikköinä toimivat pastorit, vainajat pantiin arkkuihin ja lähetettiin kotipaikkakunnalle. Heidät, joita ei voitu toimittaa kotiin tai ei tunnistettu, haudattiin evakuoimiskeskuksen läheisyydessä olevaan sankarihautaan. Määräys siitä, että jokaisella tuli olla kaulassa riippuvan tuntolevyn⁶² lisäksi rintataskussa oleva henkilökortti, helpotti kaatuneiden tunnistamista. Kaatuneiden huolto oli kokonaisuudessaan sotilaspapiston vastuulla. Papisto hoiti sekä kaatuneiden että kadonneiden osalta myös ilmoitukset omaisille. Kaatumisilmoitus lähetettiin kenttäpostissa kotijoukkojen rovastintoimistolle, joka välitti tiedon asianomaiselle kirkkoherranvirastolle. Seurakunnan pappi, tai joissain tapauksissa suojelukunnan edustaja, vei tiedon omaisille ja antoi heille samalla ylipäällikkö Mannerheimin osanottoadressin. Oman joukko-osaston pastori lähetti tämän lisäksi vielä persoonallisen kirjeen, jossa hän selosti kaatumista ja esitti aseveljien osanoton.⁶³

Talvisodassa, joka päättyi 13.3.1940 kello 11, omia kaatuneita oli kaikkiaan 21 396, joista sotasairaaloissa kuoli 1437. Talvisodassa katosi 1434 henkilöä. Kaatuneista 80 % (17035) saatiin omalle puolelle, heistä 97 % (16275) huollettiin ja tunnistettiin ja kotiseudulle lähetettiin 95 % (15840). Tuntemattomana haudattiin noin 220 vainajaa ja mereen jäi 323 vainajaa. Jatkosodan aikaan löydettiin vielä 2137 talvisodan kaatunutta, joista tunnistamatta jäi 950.⁶⁴ Venäläisten tappiot⁶⁵ olivat ainakin neljä kertaa suuremmat kuin suomalaisten.

4.1.2 Jatkosodan hyökkäysvaihe kesäkuu 1941–syksy 1941

Uuden sodan uhka läheni sitä mukaa kun kesä 1941 läheni. Kun Saksa valmisteli hyökkäystä Neuvostoliittoa vastaan ja kuljetti kesäkuussa joukkojaan Suomen alueen kautta, alkoivat Suomen puolustusvoimat siirtyä sodanajan kokoonpanoon. Saksan aloittaessa sodan 22.6.1941 Neuvostoliittoa vastaan, ilmoitti Suomi olevansa puolueeton. Suomi ilmoitti kuitenkin puolustautuvansa, jos sen asema muuttuu

⁶¹ Kansanaho 1991, 70. Ojalehto 1979, 71.

⁶² Tuntolevyjen jako ja luettelointi oli jossain määrin puutteellista. Kansanaho 1991, 71

⁶³ Kansanaho 1991, 76.

⁶⁴ Kaatuneita koskevat luvut vaihtelevat eri tilastoissa, mutta suuria eroja niissä ei ole. Kansanaho 1991, 78

⁶⁵ Vihollisten kaatuneista on esiintynyt toisistaan suuresti poikkeavia lukuja. Neuvostoliiton vuonna 1989 antamien tietojen mukaan talvisodassa kaatui 74 000 ja katosi 17 000 henkilöä. Suomalaiset ovat arvioineet nämä luvut yli kaksinkertaisiksi ja saksalaiset vieläkin suuremmiksi. Kansanaho 1991, 78.

vaaranalaiseksi ja sen kimppuun hyökätään. Heti ensimmäisen sotapäivän valjettua Neuvostoliiton lentokoneet pommittivat suomalaisia panssarilaivoja Kihdin selällä ja Alskärin rannikkolinnaketta. Venäläinen tykistö suuntasi Hangosta tulen suomalaisiin kohteisiin, ja eräät rajavartijat joutuivat itärajalla tulitaisteluun. Keskiyöksi 25.6. vihollisen ilmavoimat tekivät hyökkäyksiä 19 paikkakunnalle maassamme. Suomi katsoi joutuneensa sotatilaan Neuvostoliiton kanssa.⁶⁶ Sodan luonnetta ja päämääriä koskevat kysymykset jakoivat maassamme mielipiteitä. Valtiovallan mukaan Suomi kävi toista puolustussotaansa. Valtaosa kansasta katsoi, että nyt voitaisiin oikaista talvisodan vääryys ja vallata takaisin Neuvostoliitolle talvisodan rauhassa jääneet alueet. Sotamarsalkka Mannerheimin 10.7.1941 antama päiväkäsky, jossa hän julisti Vian ja Aunuksen vapautuksen alkaneen, kirvoitti myös sotilaspappeja julistamaan avoimesti Suur-Suomi unelmia ja rajantakaisten heimojen vapauttamista.⁶⁷ ”Nyt on vihdoinkin Jumalan aika tullut, että suomalaiset sotilaat yhdessä saksalaisten aseveljien kanssa pääsevät vapauttamaan heimolaistemme asuma-alueet, Vian, Aunuksen ja Inkerin sorron yöstä.”⁶⁸ Osa sotilaspapeista tempautui mukaan Suur-Suomi unelmiin ja kansallisen innostuksen huumaan. He osallistuivat myös uskonnollisen sotapropagandamateriaalin hankintaan. Päämajan sotarovastintoimisto kehotti pappeja tallettamaan Suomen käymän taistelun luonnetta valaisevia kuvauksia sekä kotimaata että ulkomaita varten.⁶⁹

Jatkosotaan lähettäessä ei enää vallinnut samaa uskonnollis-isänmaallista mielialaa kuin talvisodan aikana oli ollut. Tämä näkyi muun muassa siinä, että yleishyökkäystä edeltäneessä odotusvaiheessa sotilaat suhtautuivat välinpitämättömästi, jopa kielteisesti, hartaustilaisuuksiin ja sielunhoitoon.⁷⁰ Varsinaisten taistelujen alettua tilanne kuitenkin muuttui, ja miehet osallistuivat mielellään uskonnollisiin tilaisuuksiin ja ehtoollisjakoon. Sotilaspapiston työtä menestyksellisen⁷¹ yleishyökkäyksen aikana olivat sananjulistus, siihen liittyvä kristillinen opetustoiminta sekä sielunhoito, osallistuminen valistustyöhön ja kaatuneiden huolto.⁷² Talvisodasta saatujen kokemusten perusteella korostettiin

⁶⁶ Kansanaho 1991, 155–156.

⁶⁷ Ojalehto 1979, 165.

⁶⁸ Karjalan Armeijan papin alaisilleen lähettämästä paimenkirjeestä. Ojalehto 1979, 166.

⁶⁹ Ojalehto 1979, 169.

⁷⁰ Ojalehto 1979, 178–179.

⁷¹ Karjalan kannas vallattiin elokuun kuluessa, myös Pohjoisen rintamalla saavutettiin tavoitteita syksyn aikana. Laatokan itäpuolella sijaitsevan Syvärin suunnalla siirryttiin puolustukseen lokakuun lopulla ja Maaselän kannaksella joulukuussa 1941. Ojalehto 1979, 177.

⁷² Muukkonen 1961, 109.

liikkumista miesten parissa ja henkilökohtaista kontaktia heihin. Kenttäjumalanpalveluksia pidettiin merkittävien paikkojen valtaamisen jälkeen, kunniamerkkien jaon yhteydessä tai sankarivainajien muistoksi.⁷³ Varsinaisten taistelujen aikana joukkoja saatiin hartaustilaisuuksiin enää vain keskitysmarssien aikana, hyökkäykseen valmistauduttaessa ja taistelujen välillä. Tällöin pidettiin yksinkertaisia ja vapaaehtoisia ”kenttäseuroja”. Ehtoollisen vietto järjestettiin tavallisimmin välittömästi ennen⁷⁴ hyökkäystä. Ehtoollistilaisuudet olivat jatkosodan kiihkeimmässä hyökkäysvaiheessa kohokohtia ja juhlahetkiä. Ehtoollisenjakotilaisuudet muodostuivat oleelliseksi osaksi sielunhoitotyötä, koska muuten sielunhoito rajoittui miesten kanssa käytyihin keskusteluihin.

Rauhalliseen sopivaan paikkaan metsän keskelle laitoimme alttarin, sen taakse ristin ja eteen alttarikaiteen. Alttarivaatteena käytimme valkeaa viestiliinaa ja koristeina köynnöksinä maahan pystytettyjä koivuja. Miesten kotiseurakunnasta saimme hopeiset ehtoollisvälineet käytettäväksemme. Ensimmäisellä kerralla hyökkäyksen alussa oli läsnä 130 miestä. Heidän keskellään ensimmäisenä oli ilo nähdä silloinen pataljoonamme komentajakin etsimässä itselleen voimaa ylhäältä tulevia raskaita taisteluja varten. Toisella kerralla, jolloin monet taistelut jo olivat takanapäin ja moni edellisellä kerralla mukana ollut oli poissa, oli läsnä noin 160 miestä.⁷⁵

Haavoittuneiden sielunhoito ja kaatuneiden huolto veivät suuren osan papin ajasta. Nykyisten ohjeiden mukaan kaikki kaatuneet tuli toimittaa kotiseuduilleen ja haudata sankarihautoihin. Koska heinä-elokuun hyökkäyssota piti kaatuneiden määrän suurena, jouduttiin noin neljäsosa kaatuneista hautamaan sääolosuhteiden pakosta rintamalle. Heidät siirrettiin myöhemmin kotiseutujen sankarihautoihin.⁷⁶ Kaatuneiden tunnistaminen, evakuointi, ilmoitustehtävät, huolenpito heidän jäämistöstään ja omaisille kirjoitettavat osanottokirjeet veivät aikaa, joka olisi ollut tarpeen sielunhoitotyöhön. Kaatuneiden hyvällä ja kunnioittavalla hoidolla oli kuitenkin myös sielunhoidollinen merkitys sotilaiden parissa.⁷⁷ Papisto jakoi lehtiä, kertoi kuulumisia ja uutisia sekä huolehti miesten viihtyvyydestä järjestämällä muun muassa sotilaskotipalvelua aina tilanteen niin salliessa.

4.1.3 Asemasota syksy 1941–kesäkuu 1944

⁷³ Ojalehto 1979, 179.

⁷⁴ Tämä tapa aiheutti myös arvostelua. Ehtoollinen saatettiin tulkita ns. ”viimeiseksi voiteluksi”, ja siksi ehtoollista ei tullut tyrkyttää joukoille. Ojalehto 1979, 180.

⁷⁵ Sotilaspastori Tauno Virolaisen toimintaraportin kuvaus. Ojalehto 1979, 179.

⁷⁶ Ojalehto 1979, 184.

⁷⁷ Sotilaille tuli turvallinen mieli ja he tiesivät, että mikäli heille itselleen tapahtuisi jotain, myös heitä kohdeltaisiin kaatuneenakin mitä suurimmalla kunnialla. Muukkonen 1961, 110.

Jatkosodan alun menestys ja näkymä siitä, että muutamassa viikossa saadaan hyvitys talvisodan tappioihin, kannusti joukkoja hyökkäysvaiheen alkuajan. Pian kuitenkin huomattiin, että sota pitkittyi, ja että hyökkäys jatkui joillain suunnilla kauas vanhan rajan taakse. Sotilaissa alkoi ilmetä sotaväsymystä, jopa taisteluhaluttomuutta. Syksyllä 1941 alkanut mielialakriisi haastoi papistoa.⁷⁸ Taistelutilanteissa taustalle jäänyt valistustyö jouduttiin nyt ottamaan uudelleen esille, ja sotilaspapisto ryhtyi tarkentamaan sotilaille sodan päämääriä.⁷⁹

Kun joukot saavuttivat niille määrättyt tavoitteet⁸⁰, siirryttiin syksyn 1941 aikaan niin sanottuun ”asemasotavaiheeseen”, jota kesti aina kesäkuuhun 1944 saakka. Rintamalla vallitsi pääosin sotilaallinen hiljaiselo. Ajoittain kahakat vihollisen kanssa saattoivat kuitenkin muodostua varsin ankariksi. Miehillä oli omat vartiovuoronsa, asemien varustelutöitä ja partioretkiä. Vapaa-aika oli ”ajan tappamista” erilaisten puhdetöiden tai harrastustoiminnan parissa. Lomat rytmittivät tätä kaikkea.⁸¹ Pitkittynyt sota ja asemasotavaiheen toimetttömyys aiheuttivat moraalisia ongelmia, muun muassa alkoholinkäyttöä, joka puhutti ja huolestutti papistoa kovasti. Syksyllä 1941 alkanut valistustoiminta jatkui entistä monipuolisempina koko asemasodan ajan. Papisto hoiti tehtävää yhdessä valistusupseerien kanssa, vaikka valistustoiminnan luonteesta ei edelleenkään aina oltu samaa mieltä. Kirkollinen työ ajautui asemasodan aikaan omiin vakituisiin uomiinsa. Sotilaspapin tärkein työ oli edelleen miesten parissa kiertäminen ja pienten hartaustilaisuuksien pitäminen.⁸² Jumalanpalveluksia pidettiin sotilaskodeissa ja rintamajoukkojen itsensä kunnostamissa tai rakentamissa kirkoissa ja rukoushuoneissa.⁸³ Kirkot olivat ahkerassa käytössä. Uusia toimintamuotoja olivat muun muassa hengelliset päivät ja hengelliset kiertueet. Sotilaille jaettiin hengellisiä kirjoja ja lehtiä sekä seurakuntien lähettämiä Uusia testamentteja. Kirkollisia

⁷⁸ Ojalehto 1979, 218–219

⁷⁹ Mm. sotilaspastori Martti Tyrkkö katsoi tärkeäksi korostaa sitä, että nyt käytävällä sodalla pyrittiin kestävään rauhaan. Ojalehto 1979, 219.

⁸⁰ Karjalan kannaksella asetettiin aseisiin vanhalle valtakunnan rajalle elo-syyskuun vaihteessa. Itä-Karjalassa saavutettiin Syväri syyskuun alkupuolella, ja Hangon rintama tyhjeni lokakuun lopussa. Hyökkäysvaiheen voidaan katsoa päättyneen Karhumäen valtauksen joulukuun alussa. Kansanaho 1991, 257.

⁸¹ Ojalehto 1979, 237.

⁸² Muukkonen 1961, 111.

⁸³ Kirkkoja kunnostettiin ja otettiin käyttöön 7 kpl. Lisäksi Kivennavalle rakennettiin talvisodassa tuhoutuneen tilalle uusi kirkko, joka otettiin käyttöön syyskuussa 1943. Sotilaat rakensivat tämän Kivennavan eli Pajarin kirkon. Kenraalimajuri Pajarin mukaan hän rakennutti kirkon ”sotilaiden, kotiin palanneiden siirtolaisten ja oman uskonsa vahvistukseksi”. Suursaareen rakennettiin korsukirkko, joka vihittiin käyttöön syyskuussa 1943. Myös hautausmaita, seurakuntataloja ja rukoushuoneita ym. kunnostettiin. Ojalehto 1979, 112.

ohjelmia voitiin kuunnella yleisradion ja rintamajoukkojen radiolähetysasemien kautta. Yhteydenpito kotiseurakuntiin jatkui edelleen. Näiden lisäksi oli runsaasti myös muuta toimintaa, kuten raamattupiirejä, virrenveisuuhetkiä, takkavalkeailtoja, uskonnollisia kilpailuja, korsukinkereitä, rippikoulu ja kirjeopisto. Myös Itä-Karjalan väestön ja sotavankien parissa järjestettiin sielunhoitoa ja sananjulistusta eri muodoissaan.⁸⁴

Pitkittynyt sota ja tiedot saksalaisten tappioista vaikuttivat pikkuhiljaa myös sotilaspappien mielialaan. ”Usko Jumalaan on joutunut liian kovalle koetukselle, sota saattaa jatkua vielä vuosikaudet ja lopulta saattaa käydä kokonaan hullusti.”⁸⁵ Vuoden 1944 puolella Neuvostoliitto ”vauhditti” Suomen ja Neuvostoliiton välisiä rauhanneuvotteluja suurisuuntaisilla Helsingin pommituksilla. Sotilaspapisto päätti kokouksessaan, että tärkeintä tässä tilanteessa on kansan yhtenäisyyden lujittaminen.⁸⁶

4.1.4 Jatkosodan vetäytymistaistelut kesäkuu 1944–syyskuu 1944

Kesä 1944 toi ratkaisun jo vuosia jatkuneeseen tilanteeseen. Venäläiset aloittivat massiivisen Karjalan kannaksen suurhyökkäyksen 9.6.1944 ja mursivat suomalaisten puolustuksen. Suomalaiset joutuivat vetäytymään asemasta toiseen. Viipuri menetettiin 20.6. ja suomalaisjoukot joutuivat peräytymään kohti valtakunnan vanhoja rajoja. Suomalaiset onnistuivat kuitenkin noin kuukauden taistelun jälkeen vakiinnuttamaan rintaman Vuoksen linjalle.⁸⁷

Sodan käänne aiheutti syvän mielialakriisin. Rintamapapeille tilanne muodostui äärimmäisen raskaaksi. Peräytymisvaiheen tappiot olivat suuret, ja kaatuneiden saaminen pois hyökkävään vihollisen jaloista oli lähes mahdotonta. Myös kaatuneiden tunnistaminen oli vaikeaa.⁸⁸ Tilanne muuttui sotilaspapeille sekä fyysisesti että henkisesti hyvin rankaksi. ”Jumala mikä on kaiken loppu...anna Herra meille edes uskoa Sinuun”, pyysi eräskin sotilaspappi ahdistuneena.⁸⁹ Sotilaspapit joutuivat pohtimaan tapahtuneiden syitä. Oliko Suomi vaipunut jumalattomuuteen ja

⁸⁴ Muukkonen 1961, 112–116, 117.

⁸⁵ Sotilaspastori Yrjö Raivio kirjeessään keväällä 1943. Ojalehto 1979, 298.

⁸⁶ Ojalehto 1979, 299.

⁸⁷ Ojalehto 1979, 301. Eräs kuuluisimmista taisteluista ns. Äyräpää-Vuosalmi suurtaistelut käytiin juuri Vuoksen rannoilla. Kesän 1944 taisteluissa venäläisjoukot yrittivät ylittää Vuoksen sen kapeimmalta kohdalta. He eivät onnistuneet yrityksessään.

⁸⁸ Ojalehto 1979, 301–302.

⁸⁹ Ojalehto 1979, 302

tämä oli seuraus siitä? Sotilaspastori Kinos⁹⁰ julisti, että ”kun annettiin kehoitus rukoilla tämän maan puolesta, silloin linjat pysähtyivät Ihantalán⁹¹ korkeudelle”. Papit saattoivat näin selittää sodan kulun tavallaan eräänlaisena ”uskon” koetuksena. Kun vaivuttiin jumalattomuuteen, ei kestitty koetuksia, kun taas käännyttiin Jumalan puoleen, saatiin toivonkipinöitä. Kaatuneiden huollon lisäksi haavoittuneiden sielunhoito vei papiston ajasta suuren osan. Rintamalla järjestettiin levossa olleille joukoille mahdollisuuksien ja pappien voimavarojen mukaan sielunhoidollisia keskusteluja sekä lyhyitä hartaushetkiä ja ehtoollisenjakotilaisuuksia.⁹² 19.9. solmitun välirauhansopimuksen raskaiden rauhanehtojen⁹³ jälkeen sotilaspapisto kantoi osavastuun joukkojen mielialasta järjestämällä muun muassa sielunhoitoa ja panostamalla mielialan ohjaustyöhön.⁹⁴

Jatkosodan aikana suomalaisia kaatui 39 553. Kotiseudulle lähetettiin kaikkiaan 35 543, joista talvisodan vainajia oli 1187. Heidän lisäksi sotasairaaloissa kuoli 13 166, jotka kaikki lähetettiin kotiseudulle. Tunnistamatta jäi noin 450 ja kentälle jäi noin 4 500 kaatunutta.⁹⁵

4.2 Ohjeistusta⁹⁶ rintamapapeille

4.2.1 Rintamapapin asenteesta ja olemuksesta

Rintamapapin asenteella ”seurakuntalaisiinsa” nähden on merkittävä rooli. Hänen ei pidä tuomita eikä huomautella ylhäältäpäin, puheet eivät saa olla teennäisiä eivätkä

⁹⁰ Sotilaspastori Kinos oli ns. vanhan polven vakinainen sotilaspappi. Ojalehto 1979, 303.

⁹¹ Viipurin koillispuolella sijaitseva Ihantalassa taisteltiin sekä talvi- että jatkosodassa. Kesän 1944 Tali - Ihantala kylien taistelusta sanottiin, että se oli Pohjoismaiden historiassa suurin koskaan käyty taistelu. Tässä taistelussa venäläiset pysäytettiin lopullisesti 10.7.1944.

⁹² Muukkonen 1961, 116.

⁹³ Sopimus edellytti suomalaisten joukkojen välitöntä vetäytymistä Moskovan rauhan rajan taakse, ja joukkojen kotiuttamisessa oli noudatettava Neuvostoliiton asettamaa aikataulua. Sopimuksen mukaan suomalaisten tuli internoida Pohjois-Suomessa olevat saksalaiset joukot. Tästä johtuneen Lapin sodan viimeiset laukaukset ammuttiin 27.4.1945. Lapin sodassa suomalaisten tappiot olivat 774 kaatunutta, 262 kadonnutta ja miinanraivauksessa surmansa saaneet 72 henkilöä. Saksalaisia kaatui Lapin sodassa 1814 henkilöä. Kansanaho 1991, 387, 392–393.

⁹⁴ Ojalehto 1979, 305.

⁹⁵ Kansanaho 1991, 383.

⁹⁶ Kirjassaan ”Rintamapappi” sotilaspastori ja kenttärovasti (myöhemmin kirkollisasian osaston henkilöasiainjohtaja) Muukkonen ohjeistaa rintamapapista sekä työn johtavissa näkökohdissa että käytännöllisissä yksityiskysymyksissä. Kirjan pohjana ovat ne muistiinpanot ja ehdotukset ohjekokoelmaa varten, jotka kenttäpäämajan aikanaan määräsi rintamapappien tehtäväksi, ja jotka Muukkonen sai Päämajan kirkollisasiain osastolta käytettäväkseen. Lisäksi hän sai virkaveljiltään hyödyllisiä viitteitä kirjan kirjoittamiseen. Muukkonen 1943, 5.

myöskään haikeita.⁹⁷ Rintamapapin tulee olla samalla kertaa sotilas ja pappi. Papin pitää kyetä hallitsemaan oma pelkonsa, milloinkaan hän ei sitä saa näyttää. Papin on oltava varma asiastaan, miehekkään luja ja reippaan sotilaallinen sekä toisaalta nöyrä, vaatimaton ja ystävällinen. Periaatteilleen ja uskollen hänen tulee olla ehdottoman kuuliainen eikä hän milloinkaan saa julistaa kristillistä sanomaa kuin anteeksipyydellen. Papin on aina varattava aikaa kuunnella miesten mielialoja ja ajallisia⁹⁸ huolia. Hänen työssään tulisi aina olla tunnistettavissa myötäkärsiminen, rakkaus ja luja tahdikkaus. Papin tulee säilyttää rauhallisuus ja toimia asiallisesti ja rakkauden hengessä vaikeissakin tilanteissa. Hänen tulee luoda hyvät ja luottamukselliset suhteet muuhun päällystöön, esimiehiinsä, alipäällystöön ja miehistöön sekä virkaveljiinsä.⁹⁹

4.2.2 Ohjeita sananjulistukseen

Papin toiminnan tavoitteena on kenttäarmeijan henkilöstön hengellisen elämän herättäminen ja syventäminen.¹⁰⁰ Pappien toiminta palvelee sekä ajallisia että iankaikkisia tarkoituspäriä. Kristinuskon pelastussanoma ja tieto syntien anteeksiannosta antavat sotilaille sodan vaihtelevissa olosuhteissa uskon lisäksi toivoa ja sisäisen rauhan. Sananjulistuksessa tulee korostaa kristillisyyden käytännöllistä luonnetta ja kilvoittelun näkymistä jokapäiväisessä elämässä.¹⁰¹ Pappien tulee ensisijaisesti keskittyä omaan hengelliseen tehtäväänsä. Sotilaallisen tilanteen arvostelu ei kuulu saarnaan. Vaikka sananjulistuksessa tulee *huomioida* isänmaallisuusmomentti, eivät saarnat kuitenkaan saa olla isänmaallisia¹⁰² puheita, joissa miesten velvollisuutta voimakkaasti ja yksipuolisesti korostettaisiin. Sodasta ei myöskään pidä puhua ”pyhänä sotana”. Ani harvalle miehelle se sitä on. Rintamasaarnan tarkoituksena on Kristuksen kirkastaminen. Saarnan tulee olla

⁹⁷ Teennäisyys ja haikeus ovat suomalaiselle sotilaille vastenmielisiä. Muukkonen 1943, 15.

⁹⁸ ”Ajallisten kautta iankaikkisiin”. Muukkonen 1943, 16.

⁹⁹ Muukkonen 1943, 15–24.

¹⁰⁰ Muukkonen 1943, 27.

¹⁰¹ Muukkonen 1943, 32.

¹⁰² Pitkällisen sodan rasituksia kokeneet sotilaat eivät jaksaa pysähtyä ajattelemaan sellaisia käsitteitä kuin isänmaa, isänmaallisuus ja isänmaanrakkaus. Toisaalta suomalainen sotilas on tekojen miehenä arka isänmaallisuudestaan eikä hän suvaitse, että hänen tekojaan siinä suhteessa epäillä. Hän voi vedota tekoihinsa, joissa hänen isänmaallisuutensa on nähtävissä. Jos tekoja joissain tapauksissa törkeästi laiminlyödään, tulee velvollisuutta isänmaata kohtaan painokkaasti korostaa, mutta siinäkin tilanteissa varsinaista kristillistä julistusta ei saa syrjäyttää. Muukkonen 1943, 32.

rakentava ja uskonnollisesti riittävän syvä.¹⁰³ Sen pitää kuitenkin liikkua mahdollisimman lähellä elämää, kuulijoiden ulkonaisia tai sisäisiä vaikeuksia, taakkoja ja heidän syntejensä.¹⁰⁴ Sananjulistuksen on lähdettävä kuulijoiden tasolta ja sen tulee olla selvää ja yksinkertaista.

Upseeri niin kuin sotamieskin odottaa yksinkertaista, korutonta puhetta Jumalan armosta ja syntien anteeksiantamuksesta. Sotilaspapin tulee julistaa Jumalan pelkoa ja Jumalan armoa, lakia ja evankeliumia. Puhe perustukoon totuuteen ja olkoon muodoltaan ja sanonnaltaan lähellä maata. Pilviä hipova, taiteellisista sanankäänteistä rikas ja syvällisiä dogmaattisia ongelmia pohtiva saarna menee yli päiden ja jättää janoisellekin kuulijalle tyhjyyden tunteen. Fraasit olkoot kielletyt.¹⁰⁵

Myös olosuhteet ja edeltävät tapahtumat sekä kuulijoiden mieliala pitää aina osata ottaa huomioon. Taisteluun lähdettäessä kuulijat tarvitsevat erityistä rohkaisua. Taistelusta palattaessa taas voidaan pitää esimerkiksi kiitosjumalanpalvelus. Puheiden tulee olla mieluummin Kristuksen kutsua kuin ankaraa ja kovaa lakia julistavaa. Papin ei pidä käyttää puheissaan järkyttäviä kuvauksia kuolemasta ja vertauksien käyttämisessä tulee olla varovainen. Suggestiivinen puhetyyli, mahtipontisuus ja nuotti puhumisessa, samoin kuin kaikki ontot fraasit ja ammattisanat ovat suomalaiselle sotilaille vastenmielisiä.¹⁰⁶ Tekstin valinnassa tulee käyttää psykologista silmää. Taisteluun lähdettäessä ei pidä puhua teemasta ”Moni lähtee taisteluun, mutta ei palaa”, eikä tasankomaastossa taistelevalle joukolla kannata ottaa tekstiksi esimerkiksi Lootin pelastusta Sodomian tuhosta, jossa enkeli sanoo Lootille: ”Pakene henkesi tähden, äläkä katso taaksesi, äläkä pysähdy millekään lakeudelle. Pakene vuorille, ettet hukkuisi.”(1. Moos. 19:17).¹⁰⁷ Tällainen teksti ei välttämättä kannusta sinnikkääseen taisteluun tai asemien pitämiseen.

Kun miehet ovat hyökkäysvalmiusasemissa, pitää heitä käydä puhuttamassa. Vastaanottavaisuus on silloin erityisen suuri. Taisteluun lähdettäessä ja taistelun aikana, jolloin joukkoja enää harvoin saadaan kokoon kuulemaan Jumalan sanaa, on rintamapapin itsensä löydettävä sopiva toimintatapa kulloinkin vallitsevassa tilanteessa. Rintamapapin paikka on yleensä hyökkäävän komppanian mukana. Hänen tulee pitää kiinteä kosketus joukkoihin. Hän ei kuitenkaan toimi taistelijana, vaan sielunhoitajana ja rohkaisijana. Pappi saattaa joutua tarttumaan aseeseenkin, mutta se ei saa tulla pääasiaksi, niin että hänen kutsumustehtävänsä tulisi

¹⁰³ Muukkonen 1943, 29.

¹⁰⁴ Muukkonen 1943, 31.

¹⁰⁵ Erään komppanianpäällikön lausumat sanat sotilaspappien jatkokoulutuskursseilla Äänislinnassa. Muukkonen 1961, 107.

¹⁰⁶ Muukkonen 1943, 34–35.

¹⁰⁷ Muukkonen 1943, 28.

laiminlyödyksi. Herran Pyhää Ehtoollista tulee olla tarjolla taistelutaukojen aikana. Kun joukkosidontapaikkaan alkaa tulla haavoittuneita, on papin siirryttävä sinne.¹⁰⁸

Taistelun jälkeen joukot vaativat lepoa ja huoltoa. Erityisesti, jos tappiot ovat olleet suuret tai ei ole päästy toivottuun tulokseen, on vaarana, että miehet masentuvat, kääntyvät välinpitämättömiksi ja vastahakoisemmiksi. Tämän vuoksi pastorin on ahkerasti kierrettävä miesten joukossa ja vahvistettava heitä Jumalan sanalla. Heti kun joukkue on piristynyt suurimmasta väsymyksestä, tulee järjestää jumalanpalveluksia ja seuroja sekä Herran Pyhän Ehtoollisen viettoa. Jokainen pysähtymis- ja lepovaihe tulee käyttää hyväksi, sillä joukko-osasto voi saada milloin tahansa käskyn lähteä liikkeelle.¹⁰⁹

Kenttä- ja sotasairaaloissa joudutaan keskittymään taistelujen aikana lähinnä yksityisiin sielunhoitokeskusteluihin. Jumalanpalvelusten pito on lähes mahdotonta, mutta vapaamuotoisia hartaushetkiä tulee pitää. Osastoilla tulisi mahdollisuuksien mukaan pitää iltahartaus joka ilta. Paranevia ja rintamalle palaavia tulee vahvistaa Sanalla ja Ehtoollisella. Heikkojen ja kuolevien potilaiden kanssa tulee keskustella lyhyesti ja harkituin sanoin, ehtoolliskaavaakin on mahdollisesti lyhennettävä. Papin on palveltava potilaita heille tärkeissä asioissa ja järjestettävä heille ajanvietettä. Hänen tulee pitää huoli myös sairaalan henkilökunnan hengellisestä hoidosta.¹¹⁰

Puolustustaistelun ja asemasotavaiheen aikana tilaisuuksia järjestettäessä on otettava huomioon kuulonvaara. Jos virrenveisuu on mahdotonta, tulee virren säkeistöt lukea. Joskus tilaisuuksien pitopaikaksi voidaan saada korsu tai huone. Vihollisen aseiden toimiessa tai toiminnan ollessa odotettavissa joukkoja ei tule koota hartaus tilaisuuksiin. Sotilas papin tulee tällöin käydä korsuissa ja kiertää etulinjassa.¹¹¹ Lepovaiheessa pidetään vapaamuotoisia seuroja, hartaus hetkiä ja iltahartauksia. Kun jumalanpalvelusta pidetään sille varatussa sopivassa tilassa, tulee tilan sisustus järjestää tilaisuuden arvoa vastaavaksi, ja ulkonaisessa järjestyksessä tulee seurata kirkossa noudatettavia menoja.¹¹²

¹⁰⁸ Muukkonen 1943, 61–62, 65.

¹⁰⁹ Muukkonen 1943, 62–63.

¹¹⁰ Muukkonen 1943, 66–68.

¹¹¹ Muukkonen 1943, 63.

¹¹² Muukkonen 1943, 35–38.

5 TUKEA, TOIVOA, ROHKAISUA

5.1 RAAMATTU-ARGUMENTIT; Talvisota 30.11.1939–13.3.1940.

5.1.1 Taisteluun lähdeäessä

Taisteluun lähteville joukoille pidettiin mahdollisuuksien mukaan lyhyitä, vapaamuotoisia hartaustilaisuuksia. Raamattu-argumenttien avulla miehiä rohkaistiin kestäämään kaikenlaiset vastaantulevat tilanteet. Mahdollisista tulevista tappioista ja kärsimyksistä ei juuri puhuttu. Kuoleman mahdollisuuteen viitattiin sanomalla esimerkiksi ”jos en enää palaja” tai ”jos päivä ei enää valkenisikaan”. Sotilaille luvattiin, että heidän ei tarvitse olla yksin taistelutilanteessa.

5.1.1.1 Herra on kanssamme

Matkaevääksi pyydän antaa teille Herramme Jeesuksen Kristuksen sanan. ”Minä olen teidän kanssanne joka päivä maailman loppuun asti.”¹¹³ – – Lähdön hetkellä moni varmaan ajattelee kotiansa ja rakkaitansa. Jos en enää palaja takaisin, miten käy rakkailleni? Jälleen suo Herran lupaus lohdun. Herra, joka lupaa olla minun kanssani, on oleva myös rakkaitteni kanssa joka päivä.¹¹⁴

Pastori rohkaisee taisteluun lähteviä Herran omalla lupauksella, jossa hän lupaa olla kanssamme joka päivä maailman loppuun saakka. Tästä lupauksesta voidaan päätellä, että hän on myös taisteluun lähtevien kanssa. Herra ei ole kuitenkaan ehdoitta jokaisen kanssa, kuten muun muassa Johanneksen evankeliumista¹¹⁵ käy ilmi: ”Jos te rakastatte minua, te noudatatte minun käskyjäni. Minä käänny Isän puoleen, ja hän antaa teille toisen puolustajan, joka on kanssanne ikuisesti.” Psalmissa 91¹¹⁶ Herra sanoo: ”Minä pelastan hänet, koska hän turvaa minuun.” Jos rakastamme Herraa, saamme hänen kauttaan ikuisen puolustajan, ja koska turvaamme hänen, hän pelastaa meidät. Puheen pitänyt pastori ei voi tässä vaiheessa

¹¹³ Matt. 28:20.

¹¹⁴ Erkki Kaikkonen. Björklund & Tiivola 1941, 105–107.

¹¹⁵ Joh. 14: 15–16.

¹¹⁶ Ps. 91:14–16. Ks. myös mm. 2. Moos. 33:12–17. Herra lupaa olla kansansa kanssa.

muuta kuin ”pyytää antaa” matkaevääksi Herran lupauksen ja uskoa, että mahdollisimman moni kuulijoista rakastaa Herraa ja turvaa häneen.

Puheeseen sisältyy sodissa, erityisesti taistelutilanteissa, jatkuvasti läsnä oleva mahdollisuus: ”Jos en enää palaja.” Kaikki eivät taistelusta palaa, osa jää kentälle, jotkut tuodaan kuolleina ja toiset haavoittuneina. Tässä tapauksessa Herran lupaus antaa sotilaille jälleen lohdun. Herra, joka lupaa olla heidän kanssaan, lupaa samalla tavoin olla myös kaikkien läheisten kanssa. Puheessa jätetään sotilaiden ja heidän omaistensa lisäksi myös koko kansa ja maa Herran turviin. Jälleen lupaus perustuu Herran omaan sanaan. Hän on luvannut pitää meistä huolen, kulkea ja olla kanssamme kanssa kaikki päivät maailman loppuun asti.¹¹⁷

Muuta emme voi kuin jättää itsemme, omaisemme, kansamme ja maamme sen Herran turviin, joka sanassansa lupaa pitää meistä huolen. – – Kun nyt lähдете ylivoimaista vihollista kohtaamaan, muistakaa, ettette ole yksin, ettette taistele yksin, vaan Herra sotii puolellanne, Herra, joka on kanssanne joka päivä.¹¹⁸

Pastorin mukaan tässä tilanteessa ei voi tehdä muuta kuin jättäytyä Herran turviin. Sen lisäksi, että Herra on luvannut olla kanssamme aina ja kaikkialla, on hän luvannut myös sotia puolellamme ja puolestamme. Hän sotii rinnallamme vihollisiamme vastaan ja auttaa meidät voittoon.¹¹⁹ Kotimaa-lehden pääkirjoituksessa kirjoitettiin sodan puhjettua muun muassa, että ”saatamme vilpittömin, joskin nöyriin mielin pyytää Herraa Jumalaa taistelemaan puolestamme, ja silloin meidän ei tarvitse ajatella voimiemme pienuutta monikymmenkertaisen vihollisen rinnalla”.¹²⁰ Sotarovasti Björklundin mukaan ”*sotamme on hengellisessä mielessä uskonsotaa, jossa kansamme taistelee kaiken sen puolesta, mikä meille on pyhää ja kallista, kotien, isänmaan ja uskonnon, mutta samalla myös koko Pohjolan vapauden ja länsimaisen sivistyksen puolesta*”. Björklund vahvisti kansan mielialaa sanomalla kansamme olevan Jumalan asialla ja jatkoi: ”*Jumalan asialla ollessamme saamme olla varmat siitä, ettei tämä kansa sorru, niin totta kuin Jumala elää ja johtaa meidän kohtaloitamme.*”¹²¹ Turvautuminen Jumalan voimaan ja varjelukseen antoi kansallemme rohkeutta ja rauhallista mieltä.¹²² Tulemme kestämään mitä tahansa,

¹¹⁷ Ks. mm. Ps. 46: 10–12, Ps. 23 ja Ps. 27:10.

¹¹⁸ Erkki Kaikkonen. Björklund & Tiivola 1941, 105–107.

¹¹⁹ Ks. mm. 2. Moos.14:14, 5. Ms. 3:22 ja 5. Ms. 20:4.

¹²⁰ Kansanaho 1991, 84.

¹²¹ Sotarovasti Björklundin radiohaastattelusta sodan viimeisinä päivinä. Suurteoksen ”Vapautemme hinta” tammikuussa 1941 kirjoitetussa esipuheessa Björklund toisti radiohaastattelussa esitetyn vakaumuksensa ja totesi Herran sotineen puolestamme varjellen, rohkaisten ja antaen voimaa. Myös sotilaspappien puheissa ja kirjoituksissa, samoin kuin joukkojen ja kotirintaman ajattelutavassa, näkyivät samat piirteet. Kansanaho 1991, 84–86.

¹²² Kansanaho 1991, 84.

kunhan Jumala on kanssamme ja taistelee puolestamme. Toivoa vahvistavin lupaus tässä tilanteessa oli kuitenkin se, että koko elämämme on nyt ja aina Jumalan kädessä.

5.1.1.2 Elämämme on Jumalan kädessä

Jumala valvoo tulevanakin yönä taisteluun lähtevien sotapoluilla, lupaa pastori yötaisteluun lähteville. Hänen, joka asuu Korkeimman suojeluksessa, ei tarvitse pelätä yön kauhuja. ”Hän antaa enkeilleen käskyn varjella sinua, missä ikinä kuljet.”¹²³

Jumalan uskollisuus valvoo tulevanakin yönä teidän sotapoluillanne yön pimeyden ja kuoleman varjojen keskellä. Meidän elämämme on lopultakin kaikkivaltiaan Jumalan kädessä.¹²⁴

Taisteluun lähteviä rohkaistaan Herran omalla lupauksella, jonka mukaan koko elämämme on Jumalan kädessä. Raamatun Job ymmärsi tämän sanoessaan Jumalalle: ”Ihmisen elämä on laskettu tarkoin, lasketut ovat sen kuukaudet ja päivät. Sinä olet pannut hänelle rajan, jota hän ei voi ylittää.”¹²⁵ Jaakobin kirjeen¹²⁶ mukaan meidän tulisi sanoa: ”Jos Herra tahtoo, niin me elämme ja teemme sitä ja sitä.”¹²⁷

Vaikka tuhansia kaatuisi vierelläsi ja kymmeniä tuhansia oikealta puoleltasi, ei sinuun satu, koska olet ottanut Herran, sinun Jumalasi varjelijaksesi.¹²⁸

Jouluaaton hartaudessa Kollaan¹²⁹ korpitaistelujen keskellä pastori puhuu Psalmin (91:7) sanoin. Tekstistä voimme päätellä, että siinä oletetaan kuulijan (lukijan) jo ottaneen Herran Jumalan varjelijakseen. Puhe sisältää Herran oman lupauksen siitä, että häneen, joka on ottanut Jumalan varjelijakseen, ei satu.¹³⁰ Sotilaita, myös Jumalaan turvautuvia, kuitenkin haavoittui ja heihin sattui, jotkut kaatuivat ja toiset katosivat. Jatkosodan alussa kadonnut pastori Heiskanen kirjoitti: ”*Meille varjelusta*

¹²³ Ps. 91:11.

¹²⁴ Väinö Hotti. Björklund & Tiivola 1941, 103–104

¹²⁵ Job 14:5.

¹²⁶ Jaak. 4:15.

¹²⁷ Ks. myös mm. Ps. 39:5, Ap.t. 18:21 ja Hepr. 6:3.

¹²⁸ Rantamaa. Palolampi 1940, 124.

¹²⁹ 24.–25. joulukuuta 1939 puna-armeijan joukot hyökkäsivät pariinkin otteeseen. Kollaan taisteluissa talvisodan aikaan kaatui arviolta noin 1500 suomalaista ja noin 8000 venäläistä sotilasta. Kollaan taistelu. http://fi.wikipedia.org/wiki/kollaan_taistelu. Luettu 11.11.2013.

¹³⁰ Psalmin 121: 7–8 mukaan ”Herra varjelee sinut kaikelta pahalta, hän suojelee koko elämäsi. Herra varjelee kaikki sinun askeleesi, sinun lähtösi ja tulosi nyt ja aina”. Ks. myös mm. 1 Moos. 28:15, Ps. 12:8, Ps. 25:2, Ps. 107:12–13 ja Ps. 61:4.

*oli useimmiten vain ihmeellinen pelastuminen, vaikka vieläkin suurempi varjelus saattoi toteutua sen aseveljemme kohdalla, joka äkkiä kaatui tai haavoittui. Me näemme lyhyesti, Jumala näkee pitkästi. Me emme näe, mitä raskaitten syntien ja syvien lankeemusten mahdollisuuksia jäljellä olevaan taipaleeseemme saattaa sisältyä. Siksi sekin on varjelusta, jos joku joukostamme otetaan pois silloin, kun hänen kohdallaan ovet elämään ovat avoinna.”*¹³¹ Varjelus (sellainen, jonka me parhaiten ymmärrämme) ilmeni usein haavoittumisena, jossa muutama millimetri pelasti hengen. Rukous taas liittyi varjeluksen ja siunauksen pyytämiseen. Jumalanpalvelukset muuttuivat, etenkin taistelevien joukkojen keskuudessa, olosuhteiden pakosta usein lyhyiksi hartaus- tai rukoushetkiksi. Kansanahon mukaan rukoileminen olikin sodassa yleisin jumalanpalveluksen muoto.¹³²

Jos yö ei jonkun kohdalla enää päiväksi valkenisikaan täällä ajassa, valkenee se kaksin verroin kirkkaampana iäisyyden rannalla sille, joka nukkuu Kristuksen turviin.¹³³

Yötaisteluun lähteviä rohkaistaan koko kristinuskon ydinsanomalla, Herran Jeesuksen Kristuksen omalla lupauksella: Kuolema ei olekaan kaiken loppu, vaan Kristukseen uskovalle aivan uusi alku. ”Sillä se, joka tahtoo pelastaa elämänsä, kadottaa sen, mutta joka sen minun tähteni kadottaa, on sen pelastava.”¹³⁴ Lupaus on elämää suurempi lohtu Kristukseen uskovalle. Kävi taisteluissa miten kävi, uskova pelastuu joka tapauksessa.

5.1.2 Taistelusta palattaessa

Taistelujen jälkeen pastoreilla oli paljon tehtäviä haavoittuneiden ja kuolleiden parissa. He liikkuivat niin paljon kuin mahdollista myös lepäämässä olleiden joukkojen parissa. Puheiden pääpaino oli joukkojen vahvistaminen Jumalan sanalla. Tappioista ja kärsimyksistä saatettiin puhua osallistumisena Herran Jeesuksen

¹³¹ Heiskanen 1941, 112. Kenttäpappi Jorma Heiskanen katosi partiomatkallaan jatkosodan alussa 1941. Häntä ei milloinkaan löydetty, eikä hänen kohtalonsa koskaan selvinnyt. Hänet tunnistettiin yhdestä sotien jälkeen otetusta valokuvasta, jossa hän oli muiden vankien joukossa jollain venäläisellä vankileirillä.

¹³² Kansanaho 1991, 55. Pastori Armas Salmenkivi kokosi sotilaita Taipaleella erään suuren talon kellariin. Hän luki aluksi synnintunnustuksen ja päästösanat, samoin uskontunnustuksen, ja puheen jälkeen seurasi rukous. ”Siitä tuli aivan oikea jumalanpalvelus, joskus parempikin”, toteaa pastori. Osmo Alaja kirjoittaa, että kun päivän tapahtumista oli ensin puhuttu, hiljennyttiin sen jälkeen lyhyeen hartauteen. ”Säkeistö tai pari jostain tutusta virrestä, raamatunlukua, muutama sana sen johdosta ja rukous muodostivat korsuhartauden ohjelman.” Kansanaho 1991, 48–49.

¹³³ Väinö Hotti. Björklund & Tiivola 1941, 103–104.

¹³⁴ Luuk. 9:24. Ks. myös mm. Mark. 8:35, Matt. 10:39 ja Fil.1:21.

kohtaloon, ja taistelijoita verrata ”hyvään paimeneen”, joka seisoo laumansa edessä puolustaen ja turvaten sitä.

5.1.2.1 Hyvän paimenen paikalla

Rintama on kestänyt. Monta on jo niitä, jotka hyvinä paimenina ovat antaneet henkensä. – – Juuri täällä rintamalla te olette hyvän paimenen paikalla, joka seisoo laumansa edessä suojellen sitä omalla ruumiillaan. Mutta teidän edessänne, lähempänä, kuin aavistattekaan, seisoo hän, joka ylimpänä Hyvänä Paimenena antoi henkensä teidän edestänne ja nyt ylösnousseena Herrana elää ja hallitsee. – – Kun meiltä kysytään rohkeutta uhrauksiin, kärsimyksiin ja kuolemaankin, silloin erityisesti tarvitsemme Herraa Jeesusta, joka rohkeasti kärsi ja kuoli. – – Olemme saaneet osallistua Hänen kohtaloihinsa.¹³⁵

Pastori kertoo rintaman kestäneen, vaikka moni onkin jo antanut henkensä taisteluissa. Hän vertaa sotilaita hyvään paimeneen, joka on valmis antamaan henkensä laumansa puolesta. ”Minä olen hyvä paimen, oikea paimen, joka panee henkensä alttiiksi lampaiden puolesta.”¹³⁶ Laumana nähdään isänmaa ja koko Suomen kansa. Hyvä paimen seisoo laumansa edessä suojellen ja varjellen sitä. Samalla tavoin sotilaat seisovat etummaisena suojellen ja varjellen koko maata ja kansaa omilla ruumillaan. Monet ovat jo antaneet henkensä hyvän paimenen paikalla ollessaan. Sotilaiden uhrivalmius voidaan nähdä muun muassa sotilaiden kirjeiden pohjalta luodusta teoksesta ”Tuntematon suomalainen sotilas”, jonka alkusanoissa sanotaan: ”Tuntematon sotilas tulee kirjeissään vastaamme hiljaisena, uhrivalmiina ja velvollisuuttaan uskollisesti täyttävänä suomalaisena miehenä.”¹³⁷ Antamalla henkensä kansan puolesta sotilaat osallistuvat samalla Herran Jeesuksen kärsimykseen ja kohtaloon. Pastorin mukaan ”Hän on edelläkävijämme, johtajamme, jota me seuraamme viimeiseen hengenvetoamme asti”.¹³⁸ Samalla pastori rohkaisee sotilaita jälleen Herran omalla lupauksella, jossa¹³⁹ Herra itse on luvannut panna henkensä alttiiksi lampaiden puolesta. Sotilaiden ei tarvitse olla paikallaan yksin, vaan ”ylin paimen” seisoo (rintamalinjojen välissä) vielä heidänkin edessään. Hän on

¹³⁵ Aimo Nikolainen. Björklund & Tiivola 1941, 108–110.

¹³⁶ Joh. 10:11.

¹³⁷ Arvokkaimpia talvisodan hengen ja sotilaiden uskonnollisuuden kuvauksia on Otavan v. 1941 julkaisema teos ”Tuntematon suomalainen sotilas”. Lotta Svärd -järjestö keräsi kirjeitä, joita rintamasotilaat olivat lähettäneet lottille. Kirjeitä kertyi noin 4000, joista teokseen valittiin tuhatkunta otetta. Alkusanat ovat järjestön keskusjohtokunnan puheenjohtaja Fanni Luukkosen kirjoittamat. Kansanaho 1991, 104.

¹³⁸ Aimo Nikolainen. Björklund & Tiivola 1941, 109.

¹³⁹ Joh. 10:14–15.

Herra, joka on jo antanut henkensä¹⁴⁰ kaikkien edestä ja nyt ylösnousseena elää ja hallitsee.

Sodan jatkuessa ja rivien harventuessa taistelusta palattiin ja sinne lähdettiin lähes saman tien uudelleen.¹⁴¹ Lyhyetkin taistelutauot etulinjassa käytettiin lepäämisen lisäksi samalla myös jo uuteen taisteluun valmistautumiseen.

5.1.2.2 Täyteen sota-asuun

Meidän tulee nyt levon aikana täydentää myös Jumalan sota-asuamme, jotta voisimme välttää tai sammuttaa kaikki pahat palavat nuolet. – – Apostoli Paavali mainitsee useita hengellisiä aseita, kuten totuuden, vanhurskauden eli oikeudenmukaisuuden, alttiuden rauhan evankeliumille eli rauhan rakkauden, uskon, pelastuksen toivon, Jumalan sanan kuulemisen ja lukemisen sekä rukouksen.¹⁴²

Taistelut, sodatkaan, eivät koskaan ole pelkästään fyysisiä, vaan myös henkisiä ja hengellisiä. Taistelun jälkeen sotilaat lepäävät, täydentävät ja kunnostavat aseistustaan. He harjoittelevat ja saavat ehkä uusia miehiä harventuneisiin riveihinsä. Sotilaiden tulee täydentää levon aikana myös hengellisiä varusteitaan, sanoo pastori puheessaan. Voimme pärjätä taisteluissamme vihollista vastaan vain kunnollisesti varusteltuina. Puheen perusteluna on Raamatun teksti, jossa puhutaan taistelusta pahaa vastaan.¹⁴³ Pastori luettelee apostoli Paavalin kirjeessään efesolaisille mainitsemia hengellisiä aseita. Alttius rauhan evankeliumiin on yksi niistä. Rauhan ja rakkauden evankeliumia voidaan nähdä muun muassa divisioonan pastori Armas Antilan puheesta sotilaille, jossa hän sanoo: ”*Ei tämä kansa ole taistelussa sodan vuoksi, vaan rauhan, ei vihan tähden vihollista kohtaan, vaan rakkaudesta elävään Jumalaan ja omaan kansaansa. Olen nähnyt satoja haavoittuneita, mutta en heidän joukossaan ole tavannut yhtään, joka olisi vihollista kironnut kohtalonsa tähden.*”¹⁴⁴ Kansanaho kirjoittaa yhden talvisodan henkeen kuuluneista piirteistä olleenkin juuri sen, että sotilaita ei kannustanut viha. He olivat isänmaan puolustajia, jotka olivat

¹⁴⁰ Ks. mm. Joh. 10:17–18.

¹⁴¹ Päiväkirjasta 7.3.1940: Nyt ei tarvitse toivoa enää lepoon pääsyä, sillä takana ei ole ketään. On vain ohut etulinja ja sen takana pataljoonan verran taisteluvarustusta, joka vaihdetaan eteen kerran vuorokaudessa. Me johtajat emme voi tarjota enää sellaista oljenkortta kuin ”kestetään nyt viikko, sitten pääsemme lepoon”. Lausahdus on ollut tähän asti jonkinlainen toivon ja rohkaisun kipinä. Nyt se olisi selvää petosta. Pelkäämme vastaiskukomentoa ja yötä, joka veisi meidät taas etulinjaan. Kähönen 1982, 179–180.

¹⁴² Johannes Suhola. Björklund & Tiivola 1941, 112–113.

¹⁴³ Ef. 6:10–20.

¹⁴⁴ Armas Antila. Björklund & Tiivola 1941, 20.

lähteneet sotaan torjuakseen vihollisen hyökkäyksen.¹⁴⁵ Jotkut pelastuivat, toiset jäivät ja osa palasi tai tuotiin haavoittuneina.¹⁴⁶

5.1.3 Haavoittuneiden parissa

Pastorit vahvistivat ja tukivat haavoittuneita Herran sanalla ja ehtoollisella. Kun taisteluun lähteviä rohkaistiin lupauksella, että Jumala on heidän kanssaan, monilla haavoittuneilla oli jo kokemuksia varjeluksesta. Ilman Herran varjelusta he eivät välttämättä enää olisi edes kuuntelemassa pastorin puhetta. Kärsimyksien keskellä kamppailevia kehoitettiin muistamaan Jeesus Kristus ja hänen rakkautensa, joka tuo iloa elämäämme kaiken kärsimyksenkin keskellä.

5.1.3.1 Jumala on turvanamme

Olen täällä kenttäsaaraloissa joutunut puhuttelemaan satoja haavoittuneita sotilaita, ja yleensä kaikilla on ollut sama kokemus. He ovat nähneet elävän Jumalan tarttuvan voimakkaalla kädellään heidän elämäänsä juuri silloin, kun kaikki inhimilliset pelastusmahdollisuudet näyttivät turhilta.¹⁴⁷

Eräs joukostanne kertoi rukoilleensa ensimmäisen kerran elämässään jäätyään haavoittuneena vihollisen puolelle. Herra kuuli rukoukset ja johti hänet omien joukkoon.¹⁴⁸

Pastori kertoo kuinka sadoilla sairaalan potilaista tuntui olevan samanlainen kokemus Jumalan varjeluksesta. Jumala oli pelastanut heidät viime hetkellä, silloin kun mitään inhimillistä mahdollisuutta ei enää näyttänyt olevan. Herra oli kuullut hätään joutuneen rukouksen ja pelastanut. Luottamus Jumalaan syntyi ja kasvoi erityisesti vaaroissa, ja myös sotilaan usko nousi juuri tältä pohjalta. Piispat puhuivat uudenvuoden tervehdyksessään 1940 Jumalaan turvautumisesta sanoen: ”*Kansoille ja yksityisille näkee Jumala tarpeelliseksi antaa aikoja, jolloin maalliset voimat eivät voi auttaa, vaan on turvauduttava yksin Jumalaan. Nyt on rakkaalla kansallamme*

¹⁴⁵ Amerikkalaisen J. Glenn Gray’n kirjassa *The Warriors* todetaan: ”Mitä lähempänä vihollista oltiin, sitä vähemmän tunnettiin vihaa häntä kohtaan. Kotirintama on aina rintamasotilaita verenhimoisempi.” *Kansanaho* 1991 86–87.

¹⁴⁶ Mm. Taipaleen lohkolla taistellet kantarykmentit JR 19, JR 21 ja JR 23 menettivät talvisodan aikana kaatuneina ja kadonneina yhteensä noin 1600 miestä. Em. kantarykmenteissä haavoittui yhteensä noin 3700 miestä. Kähönen 1982, 206.

¹⁴⁷ Arvo Nikali. Björklund & Tiivola 1941, 115.

¹⁴⁸ Osmo Tiililä. Björklund & Tiivola 1941, 122.

*sellainen aika.*¹⁴⁹ Herra itse on luvannut pelastaa sen, joka uhraa kiitosta ja kunnioittaa häntä.¹⁵⁰ Varjeluksenkin keskellä sotilaat ovat kokeneet paljon suuria kärsimyksiä eikä kukaan tiennyt, mitä tulevaisuudessa tapahtuu.

Aika on raskasta. Suuria kärsimyksiä olemme saaneet kestää, emmekä tiedä, mitä vielä on edessä.¹⁵¹

Vapahtajansa löytänyt voi todistaa, että silloin kun kaikki ulkonaiset ilonlähteet otetaan meiltä, kun menee terveys, kun kotikin häviää, silloin voi yksin Jeesus ja Hänen rakkautensa meihin olla ilon tuojana.¹⁵²

Pastori lohduttaa kuulijoita tässä epävarmassa tilanteessa sanomalla, että vaikka kaikki menetettäisiinkin, jäljelle voi silti jäädä jotain, joka tuo meille iloa. Sodasta tai sodassa tuskin kukaan voi iloita. Jeesus ja hänen rakkautensa voivat kuitenkin antaa ilon, josta voimme nauttia myös sodan keskellä. Tästä ilosta tarkemmin kertoo apostoli Paavali, joka kehottaa¹⁵³ meitä murheenkin keskellä iloitsemaan. Silloin kuin kaikki maalliset ja ulkoiset ilonlähteet viedään meiltä, voimme iloita Herrassa. Hänessä ja hänen kauttaan me voimme saada syntien anteeksiannon, sisäisen rauhan ja sielun pelastuksen. ”Mitä hyödyttää ihmistä, jos hän voittaa omakseen koko maailman, mutta menettää sielunsa?”¹⁵⁴ Jeesuksen mukaan meidän tulee ensin kadottaa oma elämämme hänen tähtensä, sitten vasta voimme pelastaa sen.¹⁵⁵ Kärsimyksissämme voimme aina luottaa siihen, että Jumala yksin tietää, mikä on meille itse kullekin parhaaksi. Kärsimysten kautta Jumala puhuttelee ja hoitaa meitä. Kärsimyksien kerrottiin olevan osa Herran meihin kohdistuvaa hoitoa, ”leikkelyä”, jossa hän rakentaa meistä pala palalta uutta ihmistä, samoin kuin meitä sairaalassa leikellään ja parannetaan.

5.1.3.2 Jumalan parantavat leikkaukset

Kyllä varmaan Jumala tietää, mitä hän kohdallamme tekee. Hän leikkaa, hänkin, parantaakseen ja tietää tähän vaadittavan parhaan ajan. – – Olimme ehkä kulkemassa turmiotamme kohti, ja nyt Jumala rakkaudessaan otti meidän väärällä tiellämme kiinni: hänen täytyi leikata syvään, kipeästi – mutta hän tarkoitti parastamme. – –

¹⁴⁹ Kansanaho 1991, 84.

¹⁵⁰ Ks. mm. Ps. 50:23 ja Ps. 91.

¹⁵¹ Arvo Nikali. Björklund & Tiivola 1941, 116.

¹⁵² Alpo Aaltonen. Björklund & Tiivola 1941, 117–118.

¹⁵³ ”Iloitkaa aina Herrassa. Vieläkin minä sanon, iloitkaa.” Fil. 4:4. Paavali, joka oli vankilassa kirjettä kirjoittaessaan, kehottaa iloitsemaan myös murheen keskellä. Lopullinen ja ainoa pysyvä ilomme on iloa Herrassa. Ilo, jota meiltä ei kukaan voi koskaan viedä pois.

¹⁵⁴ Matt. 16:26.

¹⁵⁵ Matt. 16:25.

Sairasvuoteen hiljaisina hetkinä tehdään ehkä sitä parannusta, mitä terveyden päivinä Herra turhaan sai odottaa.¹⁵⁶

Kärsimykset voidaan nähdä Jumalan parantavina leikkauksina. Sotasairaalan pastori puhuu kahdenlaisista leikkauksista, niistä joita sairaaloiden lääkärit tekevät ja niistä, joita Jumala tekee. Hän lohduttaa kuulijoita, että vaikka leikkaukset tekevät kipeää, on niillä kuitenkin parantava vaikutus. Jumalan leikkausten tarkoitus on poistaa sisältämme sieluamme myrkyttäneet asiat, jotta voisimme kääntyä pois vääriltä teiltämme. Lewisin mukaan ihmishenki ei edes yritä lannistaa omaa syntistä ja itsestä tahtoaan niin kauan kuin kaikki käy sille hyvin. Vasta tuskan läsnäolo tekee oman tahdon kuolettamisen helpommaksi. Kärsimykset herättävät meidät huomaamaan, että kaikki ei ole hyvin, ja että elämme jollain tavoin ”vastahankaan” todellista maailmaa kohtaan.¹⁵⁷ Usein vasta kärsimykset johdattavat meidät kääntymään Jumalan puoleen. Nautinnoissamme Jumala kuiskaa meille, omassatunnossamme hän puhuu, tuskissamme hän huutaa. Kärsimys on Jumalan huutotorvi, jolla kuuro maailma herätetään.¹⁵⁸ Pastori puhuu parannuksista, joita Jumala sai odottaa terveyden päivinä, mutta joita ehkä nyt sairastuoteella tehdään. Jumalaa on vaikea ajatella silloin, kun kaikki on itsellä hyvin. Emme jättäydy hänen haltuunsa emmekä etsi onnea hänestä, jos elämämme on vähänkin miellyttävää. Lewisin mukaan Jumala, joka on meidät tehnyt, tietää millaisia me olemme ja tietää, että olemme onnellisia vain hänessä. Mitä muuta hän voisi tehdä hyväksemme kuin vähentää oman elämämme miellyttävyyttä, jotta hän loppujen lopuksi saisi meidät johdatettua siihen, mihin meidät on tarkoitettu: yhteyteen hänen kanssaan.¹⁵⁹

Kaikkivaltiaasta Jumalasta puhuttiin niin taisteluun lähteville, sieltä palaaville, haavoittuneille kuin taistelutilanteessa ja lepovaiheessa olevillekin.

5.1.4 Taistelukentillä ja korsuissa lepovaiheessa

Lepovaiheessa pidetyt puheet olivat pidempiä kuin etulinjassa oleville ja haavoittuneille pidetyt puheet. Papisto puhui edelleen niistä keinoista, joiden avulla kärsimyksiä voidaan kestää. Papit kertoivat niin sodan kuin rauhankin aikojen olevan

¹⁵⁶ Osmo Tiirilä. Björklund & Tiivola 1941, 120–121.

¹⁵⁷ Lewis kirjoittaa, että luodut olennot on luotu elämään yhteydessä Luojaansa - - luontokappale on onnellinen silloin, kun hän antaa järkensä, tahtonsa ja tunteensa Luojan käsiin. Tämän huomattuamme voimme joko kapinoida tai sitten yrittää tehdä sovintoa Luojan kanssa, joka taas loppuunvietyinä johtaa uskontoon. Lewis 1979, 86.

¹⁵⁸ Lewis 1979, 86–88.

¹⁵⁹ Lewis 1979, 90–91.

kaikkivaltiaan Jumalan kädessä. Vaikka Herra meitä koettelee, ei hän silti anna kansamme hukkaa. Puheet käsittelivät myös Jumalan varjelusta ja hänen läsnäoloaan, jota aina vaan useammat olivat jo henkilökohtaisestikin saaneet kokea.

5.1.4.1 Jumalan kaikkivaltius

Missä on vanhurskas Jumala? Joko hän hylkäsi Suomen kansan? Ei Herra ole hyljännyt Suomen kansaa. – – Vielä tulee aika, jolloin sota loppuu ja kansamme kärsimykset ovat ohi. Voi olla, että meidän silmämme eivät sitä aikaa näe, mutta tulevat sukupolvet sen ainakin näkevät. Silloin palaa kodeista karkotettu Kannaksen kansa koteihinsa ja laulaa kotiseurakuntiansa kirkoissa kiitoksen sille Herralle, joka kyllä kokee, mutta joka ei hylkää.¹⁶⁰

Puheessa kysytään sodissa ja kärsimyksissä usein esille tuleva kysymys: Onko Jumala hyljännyt? Kysymys on ollut ja tulee aina olemaan yhtä ajankohtainen. Ennen Kristuksen syntymää kirjoitettu Psalmi 60 kysyy: ”Oletko hyljännyt meidät, Jumala?” Samassa Psalmissa todetaan myöhemmin, että näin on käynyt: ”Sinä, Jumala, olet hyljännyt meidät etkä kulje sotajoukkomme mukana.”¹⁶¹ Myös Psalmissa 108 todetaan, että Jumala on hyljännyt. Tästä huolimatta, tai juuri tämän vuoksi, molemmissa Psalmeissa pyydetään Jumalaa avuksi ja todetaan, että ihmisten apu on turha.¹⁶² Sotilaat saavat toivoa pastorin puheesta, jossa hän sanoo, että Herra ei ole hyljännyt. Sota ja kärsimykset tulevat vielä kerran loppumaan. Karjalan kannaksen kansa saa vielä kerran palata koteihinsa¹⁶³ laulamaan kiitosvirttä Herralle. Vaikka Herra ”kokee”, ei hän hylkää sitä, joka hänen puoleensa kääntyy. ”Minulla on omat suunnitelmani teitä varten, sanoo Herra. Minun ajatukseni ovat rauhan eivätkä tuhon ajatuksia, minä annan teille tulevaisuuden ja toivon”. Herra lupaa kuulla niitä, jotka huutavat häntä avukseen. Hän lupaa myös kääntää kansojen kohtalon.¹⁶⁴

Tämä sota päättyi silloin, kun tarpeellinen määrä Suomen kansasta on tullut herätykseen. Salliessaan pahan tapahtua, asettaa Herra sille kuitenkin rajansa. Pahan rajana ei ole vain teidän tuliaseenne. Sen rajana on Jumalan väkevän käden alle nöyrtynyt ihminen, joka on antanut valkaista vaatteensa Karitsan veressä.¹⁶⁵

¹⁶⁰ Veikko Vapaalahti. Björklund & Tiivola 1941, 65.

¹⁶¹ Ps. 60:12

¹⁶² Ps. 60: 13–14 ja Ps 108: 13–14.

¹⁶³ Näin tapahtuikin jo jatkosodan aikana. Karjalasta karkotetut alkoivat palata koteihinsa syksystä 1941 lähtien. Keväällä 1944 he joutuivat uudelleen jättämään kotinsa Kannaksella.

¹⁶⁴ Jer. 29:11–14.

¹⁶⁵ Martti Lujanen. Björklund & Tiivola 1941, 69. Puheen pitänyt pastori, vänrikki Martti Lujanen toimi Suomen Kristillisen Ylioppilassliiton yleissihteerinä ja jumaluusopillisen ylioppilaskodin isäntänä. Hän hoiti myös uskonnonopettajan tehtäviä ensin Kokemäen yhteiskoulussa ja sitten Helsingin Kallion yhteiskoulussa. Martti Lujanen kaatui elokuussa 1941, ja hänen kaatumistaan

Toinenkin pastori puhuu sodan päättymisestä. Hänen mukaansa sota päättyy, kun tarpeellinen¹⁶⁶ määrä Suomen kansasta on tullut heräykseen. Sota päättyy vasta, kun pahuus päättyy. Pahuutta ei voida pelkin tuliasein rajoittaa, jatkaa pastori puheessaan. Talvisota päättyi aikanaan. Turvautuminen Jumalaan antoi kansallemme rohkeutta ja rauhallista mieltä, mutta johtiko juuri ennen sotaa ja sen aikana lisääntynyt uskonnollisuus¹⁶⁷ loppujen lopuksi sodan päättymiseen? Sodan päätyttyä monet¹⁶⁸ saivat kuitenkin todeta, että ”taistelumme olisi ollut turhaa ilman Jumalan apua”.

5.1.4.2 Jumalan varjelus

Miksi ei Jumala sitten kaikkia varjele? Miehiä kaatuu ja haavoittuu! Olenko varma, etten minä ole pian jo vuorossa? Varjeleeko Jumala minua kaikesta pahasta, jos palvelen häntä? Kyllä. Jos Jumala on lähellä sinua, ei pahin vaara enää olekaan ruumiisi tuhoutuminen. – – Kun kranaattisateessa et voi päätäsi nostaa, vaan kasvot maahan painettuina huokaat Jumalan puoleen, niin varmaan silloin olet tuntenut Pyhän läsnäolon ja turvallisuus on vallannut sydämesi. Jumala on olemassa, hän on kanssasi.¹⁶⁹

Emmehän koskaan aikaisemmin ole kokeneet Jumalan varjeluksen todellisuutta niin suurenmoisena kuin täällä kranaattisateessa taistellessamme.¹⁷⁰

Pastoreiden puheista käy ilmi, että keskellä taisteluita olleet sotilaat ovat etsineet ja osa on jo löytänytkin turvan Jumalasta. ”*Kun kranaatit repivät rakkaan isänmaamme multaa, niin miesten sydämet repeytyvät Jumalan puheelle.*”¹⁷¹ Jumalan läsnäolo on saattanut ilmetä keskellä kranaattisadetta tai muuna vaaran hetkenä. Jumalaan

pidettiin suurena tappiona. Joukko-osaston historianjulkaisussa hänestä kirjoitettiin: ”Hän oli Herran palvelija, hurskas mies ja sotilaiden hyvä auttaja. Miesten henki sekä hiljeni että yleni, kun hän tuli luoksemme.” Kansanaho 1991, 192.

Martti Lujasen leski kokosi kaatuneen miehensä puheita ja kirjoituksia ja julkaisi niistä teoksen.

Martti Simojoki kirjoitti seuraavat muistosat teoksen alkuun: ”Nyt jälkepäin ajatellen me hänen ystävänsä näemme hänen elämässään olleen merkillistä ennakkotuntoa pian saapuvasta kuolemasta. Aika oli käytettävä oikein. Asioita ei saanut ottaa pintapuolisesti.” Lujanen 1944, 10.

¹⁶⁶ Kuinka paljon on ”tarpeellinen määrä”? 1. Moos. 18:23–19:30 kertoo Sodoman kaupungista, jonka Herra lupasi jättää tuhoamatta kymmenenkin kaupungista löytyneen hurskaan vuoksi. Kymmentä ei löytynyt, kaupungista löytyi vain yksi Jumalaan uskova, Loot. Hänet perheineen Jumala lähetti pois kaupungista ennen kuin tuhosi kaupungin täydellisesti.

¹⁶⁷ Ks. kohta 3 Suomalaisten sotilaiden uskonnollisuudesta.

¹⁶⁸ Radioselostajana toiminut Pekka Tiilikainen lausui talvisotaa koskevassa kirjassaan uskonnollisuuden puhjenneen esiin sodan kylmässä ympäristössä... ja että taistelumme olisi ollut turha ilman Jumalan apua. Samoin totesivat monet muutkin. Kansanaho 1991, 102–103.

¹⁶⁹ Alpo Mustonen. Björklund & Tiivola 1941, 38–39.

¹⁷⁰ Armas Salmenkivi. Björklund & Tiivola 1941, 49.

¹⁷¹ Ote etulinjoilla toimineen rykmentin pastori Yrjö Lähteenmäen kirjeestä. Viikkoa myöhemmin (kirjeen kirjoittamisesta) hän sai antaa henkensä isänmaan vapauden puolesta. Björklund & Tiivola 1941, 10.

uskovalle täpärä pelastuminen ilmenee hänen varjeluksenaan. Ei-uskovalle pelastuminen voi merkitä ”onnellista sattumaa” tai ”hyvää tuuria”. Puheessa lohdutetaan jatkuvassa epävarmuudessa eläviä kuulijoita sanomalla, että elämämme pahin vaara ei loppujen lopuksi olekaan ruumiimme tuhoutuminen.¹⁷² Uskovan ei siis tarvitse miettiä päiviensä määrää, sillä kuolema ei ole kaiken loppu, vaan uuden alku.¹⁷³ Pastori puhuu sotilaille iankaikkisuudesta olettaen, että kuulijat myös siihen uskovat.

”Mutta nyt, kun Jumala on täällä Taipaleenjoelle ollut kanssamme ja puolellamme, on Taipale tähän asti kestänyt.”¹⁷⁴

Toista sataa lentokonetta pommitti neljän tunnin ajan etulinjojamme ja samanaikaisesti keskeytymätön tykistö tuli myllersi etulinjamaaston niin täyteen kuoppia, ettei siellä sananmukaisesti ollut yhtään koskematonta kohtaa. Mikä oli tulos? Yksi kaatunut ja kaksi niin vaikeasti haavoittunutta, että he myöhemmin kuolivat. Näytti siltä, että Herra pani kätensä täydellisesti suojaksemme. – – Herra sotii puolestamme.¹⁷⁵

Taisteluun lähdetessä pyydettiin, että Jumala olisi puolellamme ja turvanamme. Taipaleen metsässä pidetyssä saarnassa pastori kertoo Jumalan olleen kanssamme ja puolellamme, ja että juuri siksi Taipale on tähän asti kestänyt. Taipale kesti, koska ”Jumala oli puolellamme” -olettaen edellyttää jatkuvaa rukousta ja Jumalan varjelun pyytämistä, jotta muutkin rintamat kestäisivät. Räisälässä pidetyssä puheessa puhutaan samasta Taipaleenjoen taistelusta. Puheessa Herran suojeleminen konkretisoituu kerrotun esimerkin avulla. Luottamus siihen, että Jumala taistelee kanssamme ja puolellamme vahvisti koko Suomen kansan kestävyyttä talvisodan aikana. ”Talvisodan kirjeet”¹⁷⁶ -kokoelmaan kerätyissä kirjeissä kävi ilmi, että heti sodan puhjettua kirjeissä alettiin toivottaa Jumalan siunausta ja vakuutettiin, että kaikkivaltias Jumala pitää Suomen kansasta ja sen puolustajista huolen.¹⁷⁷

Kaikesta päättäen Jumala on varannut kansallemme jonkin erikoisen tehtävän, jota varten meitä säästetään ja koulutetaan vaivojen ja ahdistusten koulussa.¹⁷⁸

Vaikka kansojen Jumala on pannut meidät tällaiselle tielle, ei hän silti anna kansamme hukkaa.¹⁷⁹

¹⁷² Vaikka tämä meidän maallinen telttamajamme puretaankin, Jumalalla on taivaassa meitä varten ikuinen asunto, joka ei ole ihmiskäteen työtä. 2 Kor. 5:1–2. Kts. myös Room. 8:23.

¹⁷³ Ks. mm. 1. Tess. 4:13–14 ja 1. Kor. 15:22–23.

¹⁷⁴ Armas Salmenkivi. Björklund & Tiivola 1941, 49.

¹⁷⁵ A.I. Heikkala. Björklund & Tiivola 1941, 62–63.

¹⁷⁶ Taina Huuhtasen vuonna 1984 julkaisema kokoelma sotilaiden kirjeistä.

¹⁷⁷ Kansanaho 1991, 104.

¹⁷⁸ A.I. Heikkala Björklund & Tiivola 1941, 62–63.

¹⁷⁹ Veikko Vapaalahti. Björklund & Tiivola 1941, 65.

Pastoreiden puheesta käy ilmi, että kansamme on koeteltu, mutta silti vielä säästetty jonkin erikoisen tehtävän vuoksi. Vaikka Herra meitä koettelee, ei hän anna kansamme hukkaa. Apostoli Paavalin sanoin ”kuinka tutkimattomat ovat hänen tuomionsa ja käsittämättömät hänen tiensä”¹⁸⁰, voimme vaan kysellä hänen varaamansa erikoista tehtävää. Voimme myös nähdä hänen lupauksensa jo toteutuneen. ”*Aina kun Suomen kansa on kulkenut kärsimyksen tietä, on tämä tie johtanut tämän kansan myös Herran tielle.*”¹⁸¹ Rauha solmittiin 11.3.1940 klo 11.00. Rauhanehdot kuultuaan piispat lohduttivat järkyttyneitä kansalaisia sillä, että yhteiskuntajärjestyksemme, itsenäisyytemme ja vapautemme olivat kuitenkin säilyneet, vaikka ne ovat olleet hirmuisen uhkan alaisina. Myös sotilaspapisto ymmärsi tehtävänsä ja koetti suunnata katseen tulevaisuuteen.¹⁸²

5.2 KOTI, USKONTO JA ISÄNMAA -ARGUMENTTI; Talvisota 30.11.1939–13.3.1940.

Ylipäällikkö Mannerheimin ensimmäiseen päiväkäskyyn sisältyivät sanat: ”Me taistelemme kodin, uskonnon ja Isänmaan puolesta.” (Päiväkäsky 1/1.12.1939). Tästä muodostui niin sanottu ”talvisodan henki”, ja näitä sanoja toistettiin talvisodan aikana yhä uudestaan. Sotilaspappien kannanottoja ei tarvinnut talvisodan aikaan erikseen analysoida eikä selittää, he olivat talvisodan hengen tulkkeja.¹⁸³ Mannerheimin toisen, myös yleiseen käyttöön tulleen, sanonnan mukaan ”Me taistelemme kaiken sen puolesta, mikä meille on pyhää ja kallista”.¹⁸⁴ Koti, uskonto ja isänmaa koettiin siihen aikaan yleisesti pyhiksi ja kalliiksi asioiksi.¹⁸⁵ Koti, uskonto ja isänmaa olivat ne syyt, joiden vuoksi sotilaiden tuli jaksaa, kestää ja jopa uhrautua. Sotilaspapit puhuivat kukin oman luonteensa ja vakaumuksensa mukaisesti. Selvää on kuitenkin, että sotilaspappeja, kuten koko kansaa, elähdytti

¹⁸⁰ Paavali tutkiskeli kansansa kohtaloita, jotka järkyttivät hänen mieltään. Room. 11:33–34.

¹⁸¹ N.J. Kinos. Björklund & Tiivola 1941, 12.

¹⁸² Suomi oli lunastanut raskain uhrein vapautensa ja itsenäisyytensä. Suursota kuitenkin jatkui edelleen, eikä Suomen kohtaloa ollut vielä sinetöity. Kohtuuttomat rauhanehdot kangersivat mieliä, mutta kaikki voimat tuli suunnata tulevaisuuden rakennustyöhön. Valtaosa pastoreista sopeutui nopeasti muuttuneisiin oloihin ja tarttui voimakkain ottein sekä henkiseen että aineelliseen rakennustyöhön. Kansanaho 1991, 88–90.

¹⁸³ Kansanaho 1991, 80–81.

¹⁸⁴ Kansanaho 1991, 81.

¹⁸⁵ Tutkimuksessani käsittelen koti, uskonto ja isänmaa -argumenttia yhtenä kokonaisuutena. Talvisodassakin siitä puhuttiin pääosin yhtenä kokonaisuutena.

isänmaallinen henki. Jumalanpalvelus- ja hartauspuheet säilyttivät hengellisen sisältönsä, mutta puheet koetettiin soveltaa kuulijain ajatusmaailmaan.¹⁸⁶

5.2.1 Taisteluun lähdetessä

5.2.1.1 Taistelua kodin, uskonnon ja isänmaan puolesta

Te tiedätte jokainen, mitä varten me olemme tulleet tänne. Meidän täytyy voida katsoa kuolemaa silmiin, jotta he siellä takana, isä, äiti ja muut, säästyisivät siltä. Meidän täytyy olla valmiita kadottamaan elämämme, jotta ne, jotka ovat meille rakkaita, saisivat elää.¹⁸⁷

Pastorin mielestä jokainen kuulija tietää jo ennalta, miksi rintamalle on tultu. Kansanaho kirjoittaa, että kun Suomen asema muuttui uhanalaiseksi syksyllä 1939, vahvistui isänmaallinen ajattelutapa ja se levisi kaikkiin yhteiskuntapiireihin. Maamme itsenäisyys ja vapaus oli säilytettävä koskemattomana. Muuta vaihtoehtoa ei ollut. Talvisota yhdisti Suomen kansan suureksi perheeksi, joka taisteli olemassaolonsa puolesta.¹⁸⁸ Pastorin mukaan sotilaiden tulee olla valmiita jopa kadottamaan oma elämänsä, jotta toiset saisivat elää. Kuoleman läheisyyden mahdollisuutta korostettiin erityisesti taisteluun lähdetessä. Kansan yksimielisyyden ja horjumattomuuden lisäksi myös uhrivalmius kuului talvisodan henkeen.

Te, aseveljet, seisotte iltahämärän suojassa Herran kasvojen edessä valmistautumassa, ei rauhaisaan ja virkistävään lepoon, vaan yölliseen taisteluun ja uusiin vaaroihin. – – Suomalainen sotilas ei voi nukkua silloin, kun sankarin veri huutaa maasta vanhurskasta kosta sille, joka tallaa pyhän maahan ja ilman pienintäkään syytä vuodattaa kansamme parasta sydänverta.¹⁸⁹

Erityisillä vertauskuvilla ja sanonnoilla ”sankarin veri”, ”vanhurskaan kosto”, ”pyhän maahan tallaaminen”¹⁹⁰ ja ”kansamme paras sydänveri” on puhetta tehostava vaikutus. Tekstissä sota ”pyhitetään” ja puheella vahvistetaan yhteishenkeä: ”sotilas ei voi nukkua silloin, kun – –”. Mannerheim, joka itse suhtautui uskoon hyvin

¹⁸⁶ Kansanaho 1991, 22–23.

¹⁸⁷ Jyrki Järnefelt. Björklund & Tiivola 1941, 101.

¹⁸⁸ Kansanaho 1991, 79–80.

¹⁸⁹ Väinö Hotti. Björklund & Tiivola 1941, 103–104.

¹⁹⁰ Jo sodan ensimmäisinä päivinä pommi osui Helsingissä Luther-kirkkoon. Vihollinen tuhosi myös muita kirkkorakennuksia. Kansanaho 1991, 84.

kunnioittavasti, puhui ”pyhien arvojen puolesta taistelemisesta”.¹⁹¹ Talvisodan taistelun ajateltiin olevan myös taistelua länsimaisen kulttuurin ja kristinuskon puolesta. Arkkipiispa Erkki Kailan 10.12.1939 allekirjoittamassa vetoamuksessa länsimaiden kristillisille kirkkokunnille hengellisen ja aineellisen tuen saamiseksi oli käsitys, että sodassa ei ollut kysymys vain Suomen itsenäisyydestä ja kansallisesta elämästä, vaan myös evankeliumin vapaudesta ja kristillisen uskon säilyttämisestä.¹⁹²

Taistelua, johon ryhdytte, ei voida käydä ilman uhreja. Rivit, jotka nyt ovat tiiviit, harventuvat. Kuinka kauan saatte olla mukana taistelussa kodin, uskonnon ja isänmaan puolesta, tietää vain Jumala, jonka vallassa on elämämme ja kuolemamme. Jos taistelunne päättyy sankarikuolemaan, siunattu ja pyhä on oleva muistonne.¹⁹³

Puheessa suhtaudutaan realistisesti mahdollisiin tuleviin kuolemiin. Jokainen tiesi jo lähtiessään, että kaikki eivät palaa. Tässä kohdassa puhutaan sekä koti, uskonto ja isänmaa - että raamattu-argumenttien keinoin. Taistelussa saadaan olla, kunnes Jumalan määräämä aika tulee. Taisteluun lähtevät saavat lupauksen siitä, että heitä tullaan muistamaan ja kunnioittamaan myös mahdollisen kuoleman jälkeen. Kansanaho kirjoittaa, että sankarihautauksista muodostui kautta Suomen ainoalaatuisia uskonnollisia ja isänmaallisia juhlia, jotka huipentuivat kaatuneitten muistopäivän juhliin.¹⁹⁴ Sankarivainajat haudattiin hautausmaan parhaalle paikalle, näkyvään osaan, ja haudat ovat yhtenäisiä. Suomen Kuvalehdessä julkaistiin ”Vapautemme hinta” -palstalla sankarivainajien kuvia, ja vuoden 1941 alussa julkaistiin samanniminen muistelmateos talvisodan sankarivainajista.¹⁹⁵

5.2.2 Taistelusta palattaessa ja haavoittuneiden parissa

Papisto puhui kotimaasta ja kansasta ”laumana, jonka edessä seisotte” tai ”rakkaudesta (kotiä, uskontoa ja isänmaata kohtaan), joka sai teidät tulemaan rintamalle”. Sotasairaaloissa pidetyissä puheissa kerrottiin yksimielisyydestä ja sankaruudesta, jotka molemmat kuuluivat osana talvisodan henkeen. Miehet, jotka

¹⁹¹ ”Me taistelemme kaiken sen puolesta, mikä meille on pyhää ja kallista” ajatus sisältyi mm. ylipäällikön osanottoadressiin kaatuneiden omaisille sekä hänen päiväkäskyynsä talvisodan päätyttyä (Päiväkäsky 34/14.3.1940). Mannerheim varoi ylisanoja, mutta puhe taistelusta pyhien arvojen puolesta johti käsitteeseen ”pyhä sota”. Kansanaho 1991, 81–82.

¹⁹² Kansanaho 1991 81–83.

¹⁹³ Erkki Kaikkonen. Björklund & Tiivola 1941, 105–107

¹⁹⁴ Kansanaho 1991, 92–94.

¹⁹⁵ Kemppainen 2006, 161, 166–168.

olivat jo kokeneet monenlaisia kärsimyksiä, saivat kuulla olevansa todellisia, uhrautuvia sankareita.

5.2.2.1 Yksimielisyys ja sankaruus

On ollut suoraan kohottavaa kulkea näinä kuukausina vuoteelta toiselle ja todeta sitä alltiutta raskaisiin kärsimyksiin, mitä nyt on osoitettu. Jumala on tehnyt leikkauksiaan kansamme kohdalla ja nostanut sen sydäimestä esiin siellä piilleitä parhaita puolia, johtanut yksimielisyyteen ja todelliseen, uhrautuvaan sankaruuteen.¹⁹⁶

Sotasairaalassa pitämässään puheessa pastori kertoo Jumalan tekemistä leikkauksista. Näiden leikkausten kautta kansamme sydäimestä on tullut esille siellä piilleitä parhaita puolia, kuten yksimielisyys ja uhrautuva sankaruus. Merkkejä kansan eheytyemisestä ja kansalaissovun syntymisestä oli havaittavissa jo ennen talvisotaa. Mannerheimin kirjoitti,¹⁹⁷ että kansamme on joutunut vakavaan ja kohtalontäyteiseen aikaan, jolla on paljon yhteistä vuoden 1918 kanssa, mutta joka onneksi yhdessä suhteessa jyrkästi eroaa mainitusta vuodesta. Tällä kertaa koko kansa seisoo yksimielisesti puolustuksen takana. Piispat ja papit muistuttivat saarnoissaan talvisodan umpeuttaneen kansalaissodan haavoja ja kansamme löytäneen hyvän tien: yksimielisyyden tien.¹⁹⁸

5.2.3 Taistelukentillä ja korsuissa lepovaiheessa

Pastorit puhuivat edelleen niistä syistä, joiden vuoksi tässä tilanteessa ollaan ja asioista, joiden vuoksi itse kunkin tulee olla valmiina taisteluun. He kertoivat uhrin merkityksestä ja siitä, että mitään taistelua ei voida voittaa ilman kärsimyksiä. Kärsimykset kuuluvat taisteluihin.

5.2.3.1 Taistelua pyhien ja rakkaiden asioiden puolesta

¹⁹⁶ Osmo Tiirilä. Björklund & Tiivola 1941, 120.

¹⁹⁷ Mannerheimin kirje vapaussodan aikaiselle ruotsinmaalaiselle ystävälleen Gösta Törngrenille. Kansanaho 1991, 79.

¹⁹⁸ Kansanaho 1991, 96–97.

Kuinka loputtomasti olemmekaan saaneet voimia siitä, että meidän rakkaamme kotona ovat taistelleet kanssamme, että he eivät ole meitä unohtaneet.¹⁹⁹

Sotilaat taistelivat kodin, uskonnon ja isänmaan puolesta, ja kotiväki muisti heitä ajatuksin ja rukouksin. Sotilaat itse saattoivat pyytää kotiväkeä rukoilemaan sekä omasta että koko kansan ja maan puolesta.²⁰⁰ Pastori muistuttaa sotilaita puheessaan siitä voimasta, joka tulee juuri tästä muistamisesta. Yhteistoiminta rintaman ja kotirintaman välillä muodostui sielunhoidollisesti oleellisen tärkeäksi talvisodassa.²⁰¹ Useimmat rukoukset sisälsivät toiveen, että juuri se oma rakas läheinen vielä palaisi kotiin. Näin ei läheskään kaikkien kohdalla kuitenkaan tapahtunut.

Nämä aseveljemme aloittivat päivän palveluksensa terveisinä, kuten mekin, mutta nyt lepäävät he hiljaa keskellämme odotellen paluuta kotiseudun siunattuun multa. – – Jos niin kävisi, että jonakin päivää saisimme mekin antaa elämämme uhriksi rakkaalle isänmaallemme. Niin saisikohan Herran armo kantaa meidät siihen isänmaahan, joka on ylhäällä, taivaaseen.²⁰²

Pastori puhuu aseveljiensä ruumiiden ääressä seisoville miehille elämän rajallisuudesta. Asiasta, joka on puheen hetkellä aivan erityisellä tavalla läsnä. ”Ihmisen elinaika on niin kuin ruohon: kuin kedon kukka hän kukoistaa, ja kun tuuli käy yli, ei häntä enää ole.”²⁰³ Hän jatkaa puhettaan kertomalla kahdesta eri isänmaasta. Ensimmäinen on se, jossa tällä hetkellä elämme, ja jonka puolesta sotilaat ovat parhaillaan taistelemassa. Jos sotilaat saavat antaa elämänsä tämän näkyvän ja rakkaan isänmaan puolesta, mikä onkaan heidän suhteensa siihen toiseen ja parempaan, taivaalliseen²⁰⁴, isänmaahan. Pastorin tarkoitus on saada kuulijat pohtimaan asiaa omalla kohdallaan.

5.2.3.2 *Uhrin merkitys*

Pastorit muistuttavat puheissaan jo monissa taistelutilanteissa mukana olleita sotilaita uhrin merkityksestä. Maamme vapaus ja koskemattomuus ovat sotilaidemme käsissä. Ilman uhreja maamme ei voida pelastaa.

¹⁹⁹ Armas Salmenkivi. Björklund & Tiivola 1941, 48.

²⁰⁰ Kansanaho 1991, 104.

²⁰¹ Ks. myös kohta 4.1 Sotilaspapiston tehtävät talvisodassa.

²⁰² Lauri Kauppinen 22.1.1.1940 Aittojoella pidetystä puheesta. Tykistöpatteriston (III/KTR6) naapurikorsu oli saanut täysiosuman lentopommituksesta, jolloin 4 aliupseeria ja 10 tykkimiestä menettivät henkensä ja 3 katosi jäljettömiin. Puhe pidettiin tuhoutuneen korsun ja aseveljien ruhjoutuneiden ruumiiden äärellä. T22293 kansio 84. Sodanajan sotilaspappien puheita III.

²⁰³ Ps. 103:15–16.

²⁰⁴ Ks. Hepr. 11:14–16.

– – tätäkään taistelua ei voiteta kärsimyksittä eikä uhreitta. Kaikkien meidän yhteisistä ja henkilökohtaisista palveluksista ja uhrauksista versoo isänmaamme onnellinen tulevaisuus.²⁰⁵

Moni isä ja äiti on saanut luopua ainoasta pojastaan tänä talvena, Isänmaa on vaatinut useita sellaisia suuria uhrauksia – – Eräiden kohdalla on kuolema välttämätöntä, jotta Suomen kansa voisi elää vapaana ja onnellisena kansana. Jos uhria ei nyt annettaisi, niin odottaisi meitä orjuus, häpeä ja kuolema.²⁰⁶

Vanhemmat ovat ”saaneet” luopua ainoasta pojastaan isänmaan vuoksi, sanoo pastori puheessaan. Huttunen kirjoittaa sankariuhriajattelun juurten olevan Raamatussa²⁰⁷ ja antiikissa. Sankariuhriajattelun olennaiset piirteet ovat: 1. uhri on vapaaehtoinen, 2. uhrilla on rakentava tarkoitus ja 3. uhri velvoittaa eloon jääviä.²⁰⁸ Uhrin vapaaehtoisuuteen viitataan pastorien puheissa sillä, että uhri ”saadaan” antaa. Tarkoituksellisuutta kuvaa se, että uhraus tehdään jonkun asian puolesta, tässä isänmaan. Uhriajattelun velvoituksen sisältö voi vaihdella. Tässä ajatuksena voidaan nähdä se, että jälkeenjääneiden tulee kunnioittaa uhrauksen antaneiden muistoa tai toimia jollain tavoin heidän jättämänsä esikuvansa mukaisesti.

Merkillinen on yhteys uhrin ja voiton välillä. Mitään todella arvokasta ei saavuteta ilman uhrauksia, kärsimyksiä ja taisteluita.²⁰⁹

Sotilaiden uhri oli isänmaan voitto. Muun muassa pastori Rapeli sanoi pitämässään siunauspuheessa, että Suomen kansan uhrin eivät olleet turhia, vaikka osa maastamme menetettiin. ”Sankareitten verellä on hankittu kansallemme vapaus. Suomi on verta vuotavana ja itkevänä sittenkin vapaa Suomi”.²¹⁰

5.3 RAAMATTU-ARGUMENTIT; Jatkosota 25.6.1941–19.9.1944.

5.3.1 Hyökkäysvaihe, kesäkuu 1941–syksy 1941

Jatkosodan hyökkäysvaiheessa papit liikkuivat taistelevien joukkojen mukana. He joutuivat tarvittaessa itsekin osallistumaan taisteluihin. Vaikeista olosuhteista

²⁰⁵ M.A. Korhonen. Björklund & Tiivola 1941, 74.

²⁰⁶ R.K. Koskenkylä. Björklund & Tiivola 1941, 77–78.

²⁰⁷ Joh. 6:51, 57, 11:25, 26, Room. 14:8.

²⁰⁸ Huttunen 2010, 223.

²⁰⁹ A. Ahonen. Björklund & Tiivola 1941, 99.

²¹⁰ Kansanaho 1991, 94.

huolimatta papit kokosivat miehiä enimmäkseen ulkona pidettäviin hartaushetkiin ja seuroihin. Ehtoollista vietettiin usein. Rintamaolosuhteissa puheet olivat teemapuheita, joita ei juurikaan ehditty valmistella. Puheiden aiheina käytettiin useimmiten keskeisiä ja ytimekkäitä raamatunlauseita. Tilaisuuden kulku oli yksinkertainen ja noudatti kaavaa: virsi, pastorin puhe, rukous ja virsi. Sen jälkeen keskusteltiin yhdessä.²¹¹

5.3.1.1 Hädän hetkellä

Talvisodan aikana vallinnut uskonnollisuus oli vaihtunut välirauhan aikana välinpitämättömyydeksi. Vielä jatkosodan liikekannallepanon aikana jumalanpalveluksiin kokoontuminen saattoi olla väkinäistä, ja jotkut jäivät iltahartauksista kokonaan pois. Heti hyökkäysvaiheen alettua kiinnostus²¹² uskonnollisia kysymyksiä kohtaan lisääntyi, ja miehet alkoivat taas osallistua tilaisuuksiin.²¹³ Papit ottivat tämän huomioon puheissaan.

Puhutaan vaarauskonnollisuudesta ja hätäparannuksesta. Sillä tarkoitetaan sitä, että me emme välitä Jumalasta hyvissä oloissa vaan vasta vaaran hetkellä. – – Mutta Jumala hyväksyy hätäparannuksen, jota ihmiset eivät tahdo hyväksyä. Siitä on esimerkkinä ryöväri ristillä. Kun on terveyttä ja rahaa ja maallista onnea, harva silloin huutaa Jumalaa avuksi. Vain yksi vaara tässä on: Parannus ei saa jäädä näennäiseksi. Parannus ei saa loppua, kun sota loppuu. Silloin ei ole todellista mielenmuutosta tapahtunutkaan.²¹⁴

Hyökkäysvaiheen alettua pastori puhui miehille hätäparannuksesta ja vaarauskonnollisuudesta²¹⁵, jotka ilmenevät erityisen vaaran²¹⁶ tai hädän hetkellä. Vaikka tämäkin kelpaa Jumalalle, parannuksen ei tulisi jäädä näennäiseksi, jatkaa pastori puhettaan.²¹⁷ Asiaa voidaan perustella Raamatun teksteillä, joista Jumalan tahto käy hyvin ilmi. ”Huuda minua avuksi hädän päivänä! Minä pelastan sinut, ja

²¹¹ Kansanaho 1991, 165–169.

²¹² Ks. myös kohta 3 Suomalaisten sotilaiden uskonnollisuudesta.

²¹³ Kansanaho 1991, 164–165.

²¹⁴ Viro 1975, 45–46.

²¹⁵ Ks. myös kohta 2 Kärsimys sodissa: ”Vaarauskonnollisuus on valtaosaltaan ensimmäisen uskonkappaleen, mutta vain vähäisessä määrässä toisen ja kolmannen uskonkappaleen uskoa.”

²¹⁶ Vaaran hetkellä jokainen sotilas rukoilee, venäläinenkin. (Erään majurin puheesta talvisodan jälkeen). Viro 1975, 45.

²¹⁷ Aimo T. Nikolaisen kertomus, jossa hän käsittelee sotilaspappien työn lisäksi myös rintamauskonnollisuuden kuvausta, käsittää ensimmäisen sotavuoden, kesäkuusta 1941 kesäkuuhun 1942. Kertomuksen mukaan osallistuminen ehtoolliselle todisti, että sotilaiden keskuudessa esiintyi myös Kristuksen, Vapahtajan, etsimistä. Uskonnon harjoittaminen ei myöskään ollut muodollista, vaan siihen sisältyi voimakasta Jumalan läsnäolon tuntoa. Kansanaho 1991, 166–167.

sinä kunnioitat minua.”²¹⁸ Meidän tulisi kuitenkin kääntyä muinakin kuin hädän hetkinä Jumalan puoleen. Kirjeessä filippiläisille²¹⁹ meitä kehoitetaan aina kääntymään tarpeinemme Jumalan puoleen: ”Älkää olko mistään huolissanne, vaan saattakaa aina se, mitä tarvitsette, rukoillen, anoen ja kiittäen Jumalan tietoon.” Hän itse on luvannut pitää meistä huolen²²⁰, kun käännyimme hänen puoleensa, ylistämme ja kunnioitamme häntä. ”Hän on lähellä sitä, joka huutaa häntä avuksi, sitä, joka vilpittömästi kääntyy hänen puoleensa.” ”Herra suojelee niitä, jotka häntä rakastavat.”²²¹ Herran lupauksista voimme päätellä, että hän suojelee ja pelastaa jokaisen, joka kääntyy hänen puoleensa, rakastaa ja kunnioittaa häntä.

5.3.1.2 Jumala pelastaa

Jos me huudamme Jumalaa avuksi ja kunnioitamme häntä, lupaa hän pelastaa meidät.

Jokaiselle meistä, jotka nyt tykkien jyristessä seisomme tässä iltahartauttamme viettämässä, on osoitettu sana: minä pelastan. Se on Jumalan hyvä armollinen tahto täälläkin. Mutta Herra sanoo turvaan saatetun tuntomerkinä olevan, että tämä riippuu kiinni hänessä. – – Riippuvalla ei ole mitään tukea omien jalkojensa alla, hänellä ei ole mihin tarttua, jos yhteys tuosta kiintopisteestä irtoaa. – – Vaikka edessä onkin sodan kaikkinielevä kurimus, niin Jumalaan ankkuroitu ihminen ei kuitenkaan huku.²²²

Jumala pelastaa, sanoo pastori iltahartaudessaan. Jumalan hyvä tahto on pelastaa myös sodassa. Pelastuksen edellytyksenä on kuitenkin se, että pelastettavan on ymmärrettävä ”riippuvansa” täysin Jumalan armon varassa. Ilman Jumalaa hänellä ei ole mitään minkä varassa olla. Herra sanoo: ”Minä pelastan hänet, koska hän turvaa minuun. Hän tunnustaa minun nimeäni, siksi suojele häntä.”²²³ Psalmin 91:n mukaan kosto kohtaa jumalattomia, mutta häneen turvaavalle Jumala lupaa antaa ”kylläلتi elinpäiviä”.²²⁴ Psalmissa luvataan myös, että ”vaikka viereltäsi kaatuisi tuhat miestä ja ympäriltäsi kymmentuhatta, sinä säästyt”.²²⁵ Jumalan lupaama pelastaminen ei välttämättä kuitenkaan tarkoita sitä, että vain häneen turvaavat

²¹⁸ Ps.50:15.

²¹⁹ Fil. 4:6.

²²⁰ Ks. mm. Luuk. 12:22–34, Ps. 55:23 ja 1. Piet. 5:7.

²²¹ Ps. 145:18 ja 20.

²²² Iltahartaus rintamalla 18.7.1941. Ilmari Tarjamo. T22293 kansio 82. Sodanajan sotilaspappien puheita I.

²²³ Ps. 91:14.

²²⁴ Ps. 91:8 ja 16.

²²⁵ Ps. 91:7.

selviävät sodasta eikä sitäkään, että vain jumalattomat haavoittuvat ja kuolevat. Useita (oletettavasti Jumalaan turvaavia) sotilaspappejakin²²⁶ kaatui tai katosi ja haavoittui jo hyökkäysvaiheen aikana. Jumalaan ankkuroitu ei huku, vaikka hän kuolisikin. Jumalaan ankkuroitu kuolee ruumiillisesti, ei hengellisesti: ”Joka uskoo minuun, saa elää, vaikka kuoleekin.”²²⁷ Jumalan lupaukset tulisi aina ymmärtää maanpäällistä elämää pidemmälle.

Jumalan sana on ainoa, joka ei ole väliaikainen. Me itsekkin olemme täällä ”väliaikaisia”. Mutta Jumalan sana on pysyvä. Ja se on ainoa, joka auttaa meitä pysymään sisäisesti lujina tässä väliaikaisessa maailmassa.²²⁸

Kaikki on väliaikaista tässä väliaikaisessa maailmassa, me itsekkin olemme väliaikaisia, sanoo pastori sotilaille. On kuitenkin olemassa jotain, joka ei koskaan katoa, ja se on Jumalan sana. Jumala itse on sanonut: ”Taivas ja maa katoavat, mutta minun sanani eivät koskaan katoa.”²²⁹ Kaipaamme pysyvyyttä erityisesti silloin, kun joku asia on järkyttänyt turvallisuudentunnettamme. Sotilaspappien mukaan rintamalla mittasuhteet Jumalan valtakunnan asioihin näkyivät kohdallaan paremmin kuin koskaan tavallisessa elämässä.²³⁰ Jumalan puoleen käännyttiin kentillä, korsuissa ja suojakuopissa, kaikkialla, jossa häntä eniten tarvittiin.

5.3.1.3 Jumala on puolellamme

”Täällä synkässä metsässä, suojakuopassani, Jumala on suuriarmoisempi kuin missään muussa pyhäkössä.”²³¹ Sodan kärsimysten keskellä luottamus Jumalaan ja siihen, että hän on puolellamme, auttoi sotilaita jaksamaan. Seuraavakin lupaus ulottuu iankaikkisuuteen.

”Jos Jumala on meidän puolellamme, kuka voi olla meitä vastaan?” Apostoli Paavali, joka nämä sanat kirjoitti, oli tulirintaman taistelija. Suuren Taivaallisen Ylipäällikön sotilana hän sai taistella lakkaamatta. Mutta hän taisteli rohkeasti ja pelkäämättä, sillä hän tiesi, että Jumala oli hänen puolellaan.

Onko Jumala meidänkin puolellamme? Kyllä on, mutta vain yhdellä ehdolla. Jos me asetumme Jumalan puolelle, silloin hänkin tulee meidän

²²⁶ Kesä- lokakuussa 1941 kaatui 10 ja katosi 2 sotilaspappia. Kansanaho 1991, 11–12.

²²⁷ Joh. 11:25–26.

²²⁸ Viro 1975, 100.

²²⁹ Matt. 24:35.

²³⁰ Kansanaho 1991, 55.

²³¹ Erään sotilaan kirjeestä. Kansanaho 1991, 176.

puolellemme. Silloin meillä on yhteinen rintama Jumalan kanssa ja voittomme on varma.²³²

Pastori käyttää puheessaan esimerkkinä apostoli Paavalia, joka taisteli rohkeasti ja pelkäämättä. Paavali joutui kokemaan suuria kärsimyksiä, silti hän ei koskaan luovuttanut. Paavali tiesi, että Jumala on hänen puolellaan. Jumala itse oli valinnut hänet taistelemaan puolestaan.²³³ Jumala ei toimi yksipuolisesti. Saadaksemme hänet puolellemme, tulee meidän myös asettua hänen puolelleen. Kun Jumala on puolellamme, tulemme varmasti voittamaan, lupaa pastori puheessaan. Sodan ensisijainen tavoite on aina voittaminen. Pastorin puheesta ei suoraan käy ilmi, mitä voittamista hän tällä lupauksellaan tarkoittaa. Voidaan kuitenkin olettaa, että kun pastori puhuu ”varmasta voittamisesta”, tarkoittaa hän sillä muuta(kin) kuin pelkän maallisen sodan voittamista. Paavali kirjoittaa kirjeessään (Fil. 1:21) ”Elämä on Kristus, kuolema voitto”. Myöhemmin samassa kirjeessä (Fil. 1:28) hän kertoo, että heitä (vastustajia) odottaa kadotus, mutta teitä (Kristukseen uskovia) pelastus. Lupauksen mukaan Kristukseen uskovat pelastuvat, ja heille kuolemakin on voitto.

Jumalan kauaskantoisia lupauksia ei läheskään aina ole helppoa ymmärtää sellaisella tavalla, joksi hän ne on tarkoittanut. Pastori kertoo puheessaan yhdestä merkityksellisestä erehdyksestä, joka tehtiin talvisodan ajan uskonnollisessa ajattelussa.

Viime sodan aikana uskonnollisessa ajattelussa tehtiin eräs erehdys: ajateltiin ja sanottiin, että kun asiamme on oikea, me myös voitamme. Toisin sanoen: Jumala on oikean asian puolella ja oikeus voittaa maailmassa – ei niinkään ajateltu, millä *tavalla* tässä Suomen tapauksessa. – Missähän asiassa me tämän sodan aikana erehdymme? Ei siinä, että jo ennakolta näemme sodan nyt päättyvän myönteisesti – siitä ei liene epäilystä –, vaan luultavasti siinä, kun ajattelemme, että tätä ulkonaisen menestyksen aikaa seuraisi maassamme myös sisäinen nousu.²³⁴

Talvisodassa ”ei ollut kysymys vain Suomen itsenäisyydestä ja kansallisesta elämästä, vaan myös evankeliumin vapaudesta ja kristillisen uskon säilyttämisestä”.²³⁵ Talvisodan aikaan ajateltiin, että kun olemme Jumalan asialla, tulemme voittamaan. Talvisodan rauhan ehdot ja Suomen itärajan siirtäminen ohi rintamalinjojen olivat kaikille katkera pettymys.²³⁶ Jatkosodan hyökkäysvaiheen kokemuksiin kuuluivat myös valloitetujen alueiden järkyttävät näkymät. Sota oli

²³² Kirkkokorsussa. Paavo Päivänsalo. Kiuas 1943, 115–116.

²³³ Mutta Herra sanoi hänelle: ”Mene, minä olen valinnut hänet aseekseni, tunnustamaan nimeäni maailman kansojen ja kuninkaiden ja myös Israelin kansan edessä. Minä tulen osoittamaan hänelle, että hän joutuu paljon kärsimään minun nimeni tähden.” Ap.t. 9:15–16.

²³⁴ Viro 1975, 106.

²³⁵ Ks. myös kohta 5.2.1.1 ”Taistelua kodin, uskonnon ja isänmaan puolesta”

²³⁶ Kansanaho 1991, 88.

pahoin turmellut Neuvostoliitolle luovutettua Karjalaa. Kaikkein mielettömimmältä tuntui vihollisen harjoittama kirkkojen ja hautausmaiden raiskaus. Se, mikä oli pyhintä, oli joutunut pahimman hävitysvimman kohteeksi.²³⁷ Pastori muistuttaa sotilaita siitä, että meidän oikeuskäsityksemme eivät läheskään aina vastaa Jumalan oikeuskäsityksiä.

Jatkosodan ensisijaisesta tavoitteesta kaikki olivat samaa mieltä; viholliselle talvisodassa luovutettu alue oli saatava takaisin. Jotkut pitivät tavoitteenaan myös Itä-Karjalan liittämistä Suomeen.²³⁸ Pastori sanoo sodan päättyvän myönteisesti, mutta jatkaa, että ulkoista menestystä ei välttämättä läheskään aina²³⁹ seuraa sisäinen nousu. Siitä lähimpänä esimerkkinä voidaan nähdä mennyt välirauhan aika, jossa ”vaaran väistyttyä Jumala unohtui”.²⁴⁰ Mitä puheessa sanottu ”sodan myönteinen päättyminen” sitten tarkoittaakaan? Jos näemme kaikessa ”Jumalan sormen”, voimme pastorin mukaan ajatella kaiken tapahtuneen olevan meille parhaaksi.

Ihminen, joka luottaa Jumalaan, voi luottaa siihen, että hän varjeltuu. Mutta jos hän haavoittuu, hän sanoo että se on tapahtunut Jumalan sallimuksesta. Miten se on mahdollista? Miten voi kaikessa nähdä Jumalan sormen? Raamattu sanoo: ”Kaikki yhdessä vaikuttaa niiden parhaaksi, jotka Jumalaa rakastavat.”²⁴¹

Hän joka luottaa Jumalaan, varjeltuu. Hän, joka haavoittuu, haavoittuu Jumalan sallimuksesta, sanoo pastori puheessaan. Jatkosodan uskonnollisuus ei paljoa poikennut talvisodan uskonnollisuudesta.²⁴² Uskon tuntomerkkejä olivat edelleen turvautuminen Jumalan apuun ja varjelukseen sekä rukous. ”Jo pikku pojasta asti, kiitos vanhempieni, minulla on ollut usko ja luottamus siihen, että Jumalan käsi ohjaa elämäni. Muuten en voisi täyttää tehtävääni.”²⁴³ Sota pelkistää asiat niin, että jäljelle jää vain olennainen. Luottamus siihen, että Jumala on puolellamme ja tietää, mikä on meille itse kullekin parhaaksi, rohkaisi niin taistelutilanteessa olevia kuin sinne lähteviä.

²³⁷ Kansanaho 1991, 171.

²³⁸ Kansanaho 1991, 157.

²³⁹ Esimerkkinä voidaan nähdä mennyt välirauhan aika. Talvisodassa maamme pelastui tuhosta ja säilytti itsenäisyytensä ja vapautensa. Uudet ongelmat alkoivat kuitenkin pian sodan päättyttyä. Kun joukkojen kotiuttaminen tapahtui hitaasti, näkyi se heti joukkojen mielialassa. Talvisodan henki alkoi murentua, Jumala unohtui ja tyytymättömyys kasvoi. Kansanaho 1991, 121.

²⁴⁰ Kansanaho 1991, 121.

²⁴¹ Viro 1975, 127.

²⁴² 14 D:n pastori O.J. Ripatti totesi: ”talvisodassa sanoimme olleen herätyksiä. Nyt emme niistä uskalla puhua.” Uskon ilmenemismuotoja ei enää jatkosodassa kutsuttu ”herätyksiksi”. Herätys-sana esiintyi vain jossain hengellisissä lehdissä. H.K. Erviö kirjoitti puolestaan: ”Usko isien Jumalaan, niin salatalta ja heikolta kuin se saattaakin näyttää, luo sen henkisen perustan, joka tekee suomalaisesta sotilaasta sen, mistä hänen maineensa kertoo.” Kansanaho 1991, 174.

²⁴³ Erään tunnetun lentäjäupseerin kertomaa. Kansanaho 1991, 176.

5.3.1.4 ”Menkää, älkää peljätkö”

”Näin sanoo teille Herra: Älkää peljätkö, älkää arkailko tätä suurta joukkoa, sillä sota ei ole teidän vaan Jumalan.” – Menkää huomenna heitä vastaan, ja Herra on oleva teidän kanssanne.”²⁴⁴

Pastorin nuorelle upseerille antamat sanat rohkaisivat häntä taistelutilanteeseen lähdetessä. Raamatun tekstissä²⁴⁵ kaikki Juudan ja Jerusalemin asukkaat heittäytyivät maahan johtajansa kuningas Josafatin johdolla rukoilemaan Herraa. He voittivat taistelun, ja Josafatin kuninkuus sai jatkua rauhassa. Herra soti heidän puolellaan ja puolestaan. Myös tämä jatkosodan taistelu voitettiin. Nuoren johtajan rauhallisuudella ja hyvällä harkintakyvyllä oli suuri merkitys onnistumiseen. Hän itse kuoli taistelun viime hetkillä. ”Käsittämätön on Herra ja hänen salattu varjeluksensa. Hän varjelee toisilta ruumiin, toisilta sielun...poisnukkunut upseeri kuului viime mainittuihin. Herran tahto siinä tapahtui. Hän oli hänen sielunsa kanssa loppuun asti”, sanoi pastori taistelun päättyttyä paareilla lepäävän nuoren upseerin aseveljille.²⁴⁶ Jumalan varjelukseen voi aina luottaa. Jumala varjeli monin eri tavoin tässäkin taistelussa, sanoi pastori miehille, joiden elämä voi päättyä hetkellä millä hyvänsä. Vaikka tämä taistelu päättyi monien kohdalta lopullisesti, päättyi se useimpien kohdalla myös voitokkaasti.

Usein kranaattisateessa tuntuu paljon turvallisemmalta, kun tietää, että esimies tai joku korkea upseeri on lähellä. – Vänrikki tunsu vastuun, mutta samalla hän tunsu heikkoutensa ja rukoili, että itse Herra olisi näiden miesten ja hänen kanssaan yön pimeydessä ottamassa vihollisen hyökkäyksen vastaan. Jumala ei ole kaukana yhdestäkään meistä.²⁴⁷

Sodassa, kuten muissakin kriisitilanteissa, esimiesten merkitys korostuu. Kun esimies on lähellä, tuntuu turvallisemmalta, sanoo pastori. Ylipäällikkö Mannerheimistä kirjoitettiin, että ”tuntui kuin hän olisi ollut läsnä kaikkialla”.²⁴⁸ Ylipäällikön läsnäolo, joka tuntui niin rintamalla kuin kotirintamallakin, levitti

²⁴⁴ 2. Aik. 20:15–16. Pastori antama tekstinpätkä nuorelle komppanian päällikölle ehtoollisen jälkeen, kun hän oli lähdössä loppujenlopuksi kaksi päivää kestäneeseen vaativaan hyökkäystilanteeseen. Nuori upseeri luki tekstiä pitkään ennen lähtöään taisteluun. Lähtiessään taisteluun hänen katseessaan ja olemuksessaan oli jotain selittämätöntä rauhallisuutta ja luottamusta herättävää varmuutta, joka vaikutti myös hänen miehiinsä. Kaksipäiväisen taistelun päätteeksi upseeriin osui tarkkaan tähdätty luoti, hän kuoli välittömästi. Yrjö Knuutila. Kiuas 1943, 55–59.

²⁴⁵ 2. Aik. 20.

²⁴⁶ Kiuas 1943, 59–60.

²⁴⁷ Juho Saari. Sotilaspappi N:o 17. 27.8.1943, 402.

²⁴⁸ Mannerheim seurasi talvisodan aikaan hetki hetkeltä jokaista rintamanosaa ja tiesi tarkalleen jopa jokaisen komppaniankin asemat. Jatkosodassa hän noudatti samaa tarkkuutta ja vieraili ”tuhkatiheään” eri rintamanosilla ja sotasairaaloissa. Voipio 1951, 276, 312.

turvallisuudentunnetta ja valoi luottamusta mieliin.²⁴⁹ Mannerheim korosti luottamuksen merkitystä. Hän kirjoitti jo ensimmäisessä päiväkäskyssään, että ”luottamus päällikköön on onnistumisen ensimmäinen ehto”.²⁵⁰ Luottamus pitää ansaita. Monet sotiemme esimiehet ansaitsivat sen omalla esimerkillään.²⁵¹ Luotamme esimiehiin ja uskomme siihen, että he osaavat tehdä oikeat päätökset vaikeissakin tilanteissa. Roomalaiskirjeen²⁵² mukaan ”se (esivalta) on Jumalan palvelija ja toimii sinun parhaaksesi”. Myös esimiehet tarvitsevat ”omaa esimiestä”. Pastoriin puheessa esimerkkinä ollut vänrikki kääntyi Jumalan puoleen. Jumala itse on luvannut olla lähellä jokaista, joka häneen uskoon ja luottaa, ja joka häntä avukseen huutaa.²⁵³

Miehet riensivät kohti kokoontumispaikkaa, tietämättä minne lopullisesti ollaan menossa. He riensivät eteenpäin, koska ylipäällikkö tarvitsi heitä. – – Taivaallinen Ylipäällikkö tietää myös, minkä tähden meitä kuljetetaan mitään tietä. Ei meidän tarvitse aina sitä ymmärtää, pääasia on se, että olemme taivaallisen Isän johdossa.²⁵⁴

Pastori kertoo miehistä, jotka riensivät kohti kokoontumispaikkaa, koska ylipäällikkö tarvitsi heitä. Todellisen syyn meidän kulloinkin kulkemillemme reiteille tietää kuitenkin parhaiten Taivaallinen Ylipäällikkö, sanoo pastori sotilailleen. Maallisten esimiesten käskyt ja tarpeet ovat usein helpommin ymmärrettävissä ja toteutettavissa kuin pastoriin mainitseman ”Taivaallisen ylipäällikön”. Hänen johdatuksensa perustuu ainoastaan uskoon ja luottamukseen. Raamatun perusajatuksena on usko ja luottamus. Meitä kehoitetaan antamaan tiemme Herran haltuun ja turvaamaan häneen. Hän pitää meistä huolen.²⁵⁵ Jos sotilaat ymmärtävät, että myös heidän nykyinen tiensä, taistelujen ja kärsimysten tie, on Jumalan hallussa, auttaa se heitä lähtemään pelotta uusiin taistelutilanteisiin. Uusissa taisteluissa jokaisen tuli taistella kaikin voimin, esimiesten avulla ja heidän johdolla. Usein taistelua käytiin jopa ”verille asti”.

²⁴⁹ Voipio, 1951, 276.

²⁵⁰ Mannerheimin ensimmäinen päiväkäsky (1/1.12.1939) on ajalta, jolloin hän otti vastaan puolustusvoimien ylipäällikkyuden. Hän lausui päiväkäskyssään myös, että ”Te tunnette minut ja minä tunnen teidät, ja tiedän, että jokainen teistä on valmis täyttämään velvollisuutensa aina kuolemaan asti.” Voipio 1951, 265.

²⁵¹ Taisteluihin osallistuivat niin upseerit kuin sotamiehetkin. (Esim. Taipaleen lohkon upseeritappiot olivat talvisodan 105 päivän aikana erityisen raskaat. ”Omaan komppaniaani sodan lopulla täydennyksenä tullut vänr. Vuorio oli järjestyksessä 15:s. Kaikki häntä edeltäneet olivat velvollisuuttaan täyttäessään kaatuneet, haavoittuneet tai sairastuneet.” Kähönen 1982, 207.)

²⁵² Room. 13:3–4.

²⁵³ Ks. mm. Apt. 2:21 ja Room. 10:12–13.

²⁵⁴ Oke Peltonen. Sotilasoppi N:o 13. 6.3.1943, 273.

²⁵⁵ Ps 37:5. Ks. myös mm. Ps. 23:2–3 ja Matt. 6:25–34.

5.3.1.5 Taistelua ”verille asti”

Monet teistä tietävät, mitä merkitsee tehdä verille asti vastarintaa taistellessa vihollista vastaan. Tässä taistelussa on niin paljon työtä ja vaivaa, se vaatii niin kokonaan ihmisen huomion, että voi unohtua, että sen ohella pitää käydä toista taistelua yhtä ankarasti taistellessa syntiä vastaan. – Kun on loistava ylipäällikkö ja suunnaton tavoite, taistelija unohtaa itsensä. Kristus on ylipäällikkö. Hänen puolellaan kannattaa taistella.²⁵⁶

Pastorin mukaan sotaa joudutaan käymään niin voimakkaasti²⁵⁷, että se toinen taistelu, taistelu syntiä vastaan, saattaa kokonaan unohtua. Loistava ylipäällikkö, jonka puolella kannattaa taistella, ja suunnaton tavoite saattavat saada taistelijan kokonaan unohtamaan itsensä. Pastori puhuu saarnassaan Kristuksen ylipäällikkyydestä. Maallista ylipäällikkyyttä edustava Mannerheim vetosi ”kotien, uskonnon ja isänmaan puolustamiseen”, vakiinnuttaen näin talvisodan tunnuslauseen myös jatkosodan tunnukseksi. Myös kenttäpiispa Johannes Björklund totesi tämänkin sodan olevan taistelua kodin, uskonnon ja isänmaan puolesta. Taistelun tarkoituksena on turvata tuleville sukupolville itsenäisen olemassaolon oikeus ja ihmisarvoinen elämä. ”Näihin oikeuksiin kuuluu vapaus palvella Jumalaa. Me taistelemme pyhimpien arvojen puolesta”, jatkoi Björklund. Kirkollisen kannan näkyvimpiin edustajiin kuuluneen Aleksi Lehtosen mukaan vihollisemme, jota vastaan oli taisteltava, oli jumalattomuus, ei Venäjän kansa.²⁵⁸ Aleksi Lehtonen kehotti kirjeessään sotilaspastoreille heitä ”usein hiljentymään Jumalan sanan ääreen, rukoilemaan ahkerasti ja jättämään kaikki taivaallisen Isän uskolliseen huolenpitoon”.²⁵⁹

Nyt kuljemme matkaa läpi korpien, taistelujen, tappioiden ja voittojen kohti taivallista Isänmaata, missä ei enää ole sota. – Herra tahtoo nytkin, vahvistaa väsynyttä kulkijaa, ja Hän on valmistanut pöydän syödä ja juoda.²⁶⁰

Sotaa käytiin kaikin voimin, läpi tappioiden ja voittojen. Jossain on kuitenkin olemassa Isänmaa, jossa sotaa ei enää ole, lupaa pastori sotilaille ehtoollispuheessaan. Niin kauan kuin olemme täällä taistelemassa, tahtoo Herra vahvistaa väsynyttä kulkijaa itse valmistamallaan pöydällä. Kuolemanvaara lisäsi ehtoollishalukkuutta, ja ehtoollisella käytiin usein suurina joukkoina. Ehtoollista

²⁵⁶ Viro 1975, 75–76.

²⁵⁷ Sotilaspappien työ keskittyi hyökkäysvaiheessa miltei yksinomaan kaatuneiden huoltoon sekä keskusteluihin sotilaiden kanssa. He seurasivat joukkoja taistelutilanteesta toiseen, vasta tilanteen vakiinnuttua ryhdyttiin järjestämään säännöllisiä jumalanpalveluksia ja hartaushetkiä sekä ehtoollisenviettoja. Kansanaho 1991, 166–167.

²⁵⁸ Kansanaho 1991, 199, 203–204.

²⁵⁹ Kansanaho 1991, 203.

²⁶⁰ Mauno Aho. Kiuas 1943, 111–112.

vietettiin erilaisissa tilanteissa ja paikoissa, sitä vietettiin kuitenkin sairaaloissa vielä enemmän kuin metsissä.²⁶¹ Monet joutuivat jättämään taistelun kesken kaatuneina²⁶² tai haavoittuneina. Taisteltuaan viimeiseen, aina ”verille”, asti haavoittuneille kerrottiin Kristuksesta, joka itse kärsineenä ymmärtää jokaisen kärsimyksen määrän.

5.3.1.6 Kristus kärsi meidän puolestamme

Nyt on lupa kokonaan unohtaa sota ja katsella häntä, joka on haavoitettu meidän tähtemme. Jeesuksen Kristuksen, hänen Poikansa veri puhdistaa meidät kaikesta synnistä.²⁶³

Pastori puhuu haavoittuneille, joita ollaan lähdössä viemään kenttäsairaalaan. Hän kehottaa heitä nyt kokonaan unohtamaan sodan ja keskittymään siihen, mikä tässä uudessa tilanteessa on tärkeintä. Sotilaiden elämässä oli nyt tapahtunut jotain sellaista, mitä aikaisemmin oli pidetty vain mahdollisuutena. Tulevaisuuden näköaloja oli oikeastaan vain kolme: toipuminen, invaliditeetti tai kuolema. Kaikki nämä saivat potilaan nöyrästi turvautumaan Jumalan apuun ja anteeksiantoon.²⁶⁴ Pastori kertoo heille Kristuksesta, joka on haavoitettu meidän tähtemme.²⁶⁵ Kärsivinä ja haavoittuneina meidän tulisi muistaa Kristuksen esimerkki. Kristus kärsi meidän puolestamme ja meidän syntiemme tähden. Hän itse oli vailla syntiä ja täysin syytön omiin kärsimyksiinsä.²⁶⁶ Raamatun mukaan (1. Piet. 3:17) parempi on tehdä hyvää ja kärsiä, jos niin on Jumalan tahto, kuin kärsiä pahojen tekojen tähden. Kristus kärsi hyvien tekojensa tähden. Sota sinällään ei ole koskaan ”hyvän tekemistä”, vaikka omien ”oikeiden” asioiden puolesta taistelu oikeutettaisiinkin. Yksittäiset sotilaat eivät kuitenkaan voi vaikuttaa sen kummemmin sotaan kuin siellä kohdattaviin kärsimyksiinkään.

²⁶¹ Kansanaho 1991, 175

²⁶² Hyökkäysvaiheen tappiot olivat suuret nousten korkeimmilleen heinä- ja elokuussa 1941.

Syyskuun puoliväliin mennessä suomalaisia kaatuneita oli jo noin 11 500. Kansanaho 1991, 178.

²⁶³ Eino Ojajärvi. Kiuas 1943, 61–62.

²⁶⁴ Kansanaho 1991, 174.

²⁶⁵ Ks. mm. Jes. 53:4–5, 1. Piet. 2:24.

²⁶⁶ 1. Piet.2:19–24.

5.3.2 Asemasota, syksy 1941–kesäkuu 1944

Siirtyminen asemasotaan tapahtui sitä mukaa, kun joukot saavuttivat niille määrättyt tavoitteet. Hyökkäysvaiheen katsottiin päättyneen joulukuun alussa. Taistelut jatkuivat tämän jälkeen asemasotana, ja rintamalla oli pääosin rauhallista. Taistelut saattoivat kuitenkin ajoittain puhjeta varsin ankariksikin.²⁶⁷

Hartaushetkiä ja seuroja pidettiin erilaisissa paikoissa²⁶⁸, ja lukumääräisesti juuri niitä oli eniten. Jumalanpalveluksia järjestettiin erityisesti kirkollisina ja isänmaallisina juhlapäivinä. Ehtoollistilaisuuksien määrä väheni asemasodan aikana, mutta osanottajien luvut pysyivät silti melko korkeina.²⁶⁹ Jatkosodan ensimmäistä rintamajoulua vietettiin rauhanomaisissa oloissa jo lähes kaikkialla.

5.3.2.1 *Hän pyyhkii heidän silmistään joka ainoan kyynelen*

Nyt ollaan lähimpänä ensimmäistä, alkuperäistä joulua kuin ehkä koskaan ennen tavallisten joulujen aikoina.²⁷⁰ – – Nämä olosuhteet vain korostavat joulun sanan merkitystä ja sen tarpeellisuutta. – – Sitä varten Vapahtaja syntyi, ettei ihmiselämä aina jäisi sidotuksi tähän vihan, kärsimyksen ja vaivojen maailmaan, jollaiseksi se ihmisten pahuuden tähden on muuttunut. Vapahtaja syntyi, että kerran voitaisiin perustaa sellainen valtakunta, josta viha, sota, synty ja kaikki pahuus ovat lopullisesti kukistetut.²⁷¹

Jouluna 1941 Stalinin kanavalla pidetyssä puheessa pastori vertaa tätä joulua alkuperäiseen jouluun. Ensimmäistä joulua, kuten tätäkin, vietettiin tilapäisasutuksissa. Myös ensimmäisenä jouluna miehet olivat vartiointitehtävissä ja heidän ympäriltään kuului petojen ääniä. Pastorin mukaan tällaiset erikoiset olosuhteet vain korostavat joulun sanomaa ja sen merkitystä. Vapahtaja syntyi, että meistä tulisi hänen avullaan ja ominaan parempia ihmisiä. Hän syntyi, jotta emme jäisi sidotuksi tähän kärsimysten maailmaan, jollaiseksi se meidän oman pahuutemme tähden on muuttunut. Lopuksi pastori puhuu valtakunnasta, josta viha,

²⁶⁷ Varsinkin Maaselän kannaksella käytiin ankaria taisteluita. Vuoden 1942 alkupuolella vallattiin Suursaari. Syvärin ja Kiestingin suunnalla käytiin kelirikkotaisteluita ja partisaanit aiheuttivat usein hankaluuksia. Kansanaho 1991, 257.

²⁶⁸ Hartaushetkiä pidettiin korsuissa, sotilaskodeissa, talojen tuvissa, seurakunnallisissa rakennuksissa ja kesällä ulkona luonnossa. Sotilaat pitivät joskus seuroja myös aivan oma-aloitteisesti. Kansanaho 1991, 275.

²⁶⁹ Kansanaho 1991, 275–276.

²⁷⁰ Miehet olivat vartiotehtävissä ja ympäriltä kuului sodan ääniä. Joulua vietettiin maanalaisissa korsuissa ja hylätyissä huoneissa. Venäläiset pitivät toimintaa vireillä läpi yön ja vielä seuraavana aamuna miehet kävivät vastahyökkäykseen alueilla, joilla edellisiltana oli pidetty jumalanpalvelus. Kantola. Kiuas 1943, 122–123, 126.

²⁷¹ Kantola. Kiuas 1943, 118, 124–126.

sota ja kaikki pahuus ovat lopullisesti kukistetut. Perustelut hänen puhumalleen valtakunnalle löytyvät muun muassa Ilmestyskirjasta²⁷². Ilmestyskirjan tekstissä puhutaan uudesta taivaasta ja uudesta maasta, jossa Jumalan asuinsija on ihmisten keskellä, ja jossa ”Jumala itse on heidän luonaan ja hän pyyhkii heidän silmistään joka ainoan kyöneleen. Kuolemaa ei enää ole, ei murhetta, valitusta eikä vaivaa, sillä kaikki entinen on kadonnut”.

Myös Karhumäen suunnalla korsuissa puhuttiin rohkaisevasti jouluilosta ja ”Enkeli taivaan” hyräiltiin hiljaa, koska vihollinen oli vain muutaman kymmenen metrin päässä.²⁷³ Pahuus ei ollut loppunut, vaikka sota tilapäisesti jatkuikin rauhallisemmissa merkeissä. Sodat ja niiden mukanaan tuoma kärsimys ovat Jumalan rangaistusta ja seurausta kansakuntien luopumuksesta, sanoo pastori puhuessaan Jumalan tutkimattomasta²⁷⁴ viisaudesta (Room. 11:33²⁷⁵). Jumalan tarkoitus ei ole tuhota vaan pelastaa kansakunnat. Pelastukseen riittää pastorin mukaan se, että jäljelle jää (jäännös)²⁷⁶ ihmisiä, jotka etsivät Jumalaa. Heidän avullaan koko kansa pelastuu.

5.3.2.2 Kärsimyksen kautta Jumala vetää luopunutta puoleensa

Kansakunnat saavat kärsiä luopumuksensa tähden. Luopumista seuraa rangaistus. Mutta rangaistaessakaan Jumala ei tahdo tuhota. Hänen ajatuksensa ovat pelastuksen ajatuksia, ja se jäännös, joka jää jäljelle ja etsii Jumalaa, on pelastava koko kansan hukkumasta. – – Sota on Jumalan rangaistustuomio synnin tähden. Mutta se on myös keino, jolla Jumala vetää meitä parannukseen.²⁷⁷

Sota on Jumalan tuomiota syntimme tähden, mutta se on myös keino, jolla Jumala vetää meitä parannukseen, jatkaa pastori puhettaan. ”Sota-aika, jos mikä, on aikaa, jolloin Jumala puhuu. Erikoisesti Jumala puhuu niille, joiden yllä soi taukoamatta sodan kaamea soitto. Kyllä Jumala muulloinkin puhuu, sota-aika tuntuu kuitenkin siltä, kuin meidät aivan kuin pakottamalla pakotettaisiin toteamukseen: nyt puhuu

²⁷² Ilm. 21:1–5

²⁷³ Karhumäki vallattiin joulukuun alussa. Kansanaho 1991, 257–258.

²⁷⁴ ”Jos me pysymme Jumalassa, on hän pelastava meidät. Jumalan tutkimattoman viisauden mukaisesti tämä merkitsee sitä, että toisetkin saavat laupeuden. Meidän pelastumisemme on koituvaa pelastukseksi muillekin. Jumalan lopullinen, meille käsittämätön päämäärä on kaikkien armahtaminen.” Eino Kalpa. Sotilaspappi N:o 7 24.10.1942, 134.

²⁷⁵ ”Kuinka ääretön onkaan Jumalan rikkaus, kuinka syvä hänen viisautensa ja tietonsa! Kuinka tutkimattomat ovat hänen tuomionsa ja jäljittämättömät hänen tiensä!”

²⁷⁶ Ks. 1. Moos. 18:23–19:30 ja myös kohta 5.1.4.1 Jumalan kaikkivaltius

²⁷⁷ Eino Kalpa. Sotilaspappi N:o 7 24.10.1942, 133–134.

*elävä Jumala.*²⁷⁸ Jumala antaa meidät moukarin muserrettaviksi ja hän kurittaa meitä, koska emme muuten ymmärrä omaa parastamme emmekä näe omaa tilaamme. Vasta moukaroituina ja murskattuina²⁷⁹ meidän on mahdollista nähdä edes vilaus Jumalasta, sanovat eri pastorit puheissaan. Raamatusta voimme lukea tapauksista, joissa eri henkilöt ovat nähneet ”vilauksia Jumalasta”. 1. Moos. 18 luvussa ”Jumala vierailee Abrahamin luona”. Apostolien tekojen luvussa 9 Saulin ympärille leimahtaa valo taivaasta ja hän kuulee äänen, joka sanoo: ”Minä olen Jeesus, jota sinä vainoat.” Useiden satojen suomalaisten sotilaiden kerrotaan nähneen eräänä pakkasyönä taivaalla suuren enkelin, joka käsillään ja siivillään suojeli suomalaisia.²⁸⁰ Sotilaat ovat kertoneet varsin runsaasti omista uskonkokemuksistaan kirjeissään ja kertomuksissaan.²⁸¹

Mehän olemme sydämeltämme niin kovia, että Jumalan täytyy toisinaan antaa meidät moukarin muserrettaviksi, ennen kuin sieluparkamme pääsee edes vilaukselta näkemään Jumalaa.²⁸²

Kuinka kauan Jumalan pitäneeekään meitä niin ankarasti kurittaa, ennen kuin heräämme huomaamaan oman tilamme, ennen kuin heräämme huomaamaan, miten olemme Jumalaa kiusanneet ja Hänen Sanansa laiminlyöneet. – – Se on sittenkin Hän, joka meidänkin asiaamme on tähänkin saakka ajanut ja johtanut. Eikä Hän varmastikaan sallisi meidän enempi kärsiä sodan vitsauksista, jos meidän kansamme kääntyisi Hänen puoleensa.²⁸³

Pastoreiden puheista käy ilmi, että vaikka Jumala meitä kaikin tavoin moukaroï ja kurittaakin, ei hän ole meitä hylännyt.²⁸⁴ Hän on ajanut asiaamme ja johtanut meitä tähänkin saakka. Pastori antaa toivonkipinän kuulijoilleen: Jos kansamme kääntyisi hänen puoleensa, hän ei varmastikaan sallisi meidän enempää kärsiä sodan vitsauksista. Lupaus ei kuitenkaan ole ehdoton, vaan sisältää pienen varauksen sanonnassa: ”ei varmastikaan”, sillä tässäkin asiassa ”Jumalan viisaus on tutkimaton”. Kaikki, niin elämämme kuin kuolemamme ja kärsimyksemme, ovat kuitenkin loppujen lopuksi aina Jumalan kädessä.

²⁷⁸ Virolainen Leevi. Aurola & Tiililä. 1942, 158.

²⁷⁹ Ks. myös kohta 2 Kärsimys sodissa.

²⁸⁰ Enkelinäky on kuvattu talvisodan henkeä ja sotilaiden uskonnollisuutta kuvaavassa teoksessa Tuntematon suomalainen sotilas (1941). Kansanaho 1991, 105.

²⁸¹ Talvisodan ajan uskonnollisia kokemuksia on koottu mm. seuraaviin teoksiin: Ensio Porio: Väkevä ja väkevämpi (1941), Kustannusosakeyhtiö Kotimaa: Sisun ja uskon sankareita (1940) ja Ensio Lehtonen: Päivästä päivään (1940). Kansanaho 1991, 104.

²⁸² Hannula. Sotilaspappi N:o 3, 11.8.1942, 52–53.

²⁸³ Ensimmäisenä adventtisunnuntaina 28.11.1942. Jämsä Eero. T22293 kansio 82. Sodanajan sotilaspappien puheita I.

²⁸⁴ Ks. myös mm. Jobin kirja, Ps. 13, Ps. 22 ja Ps. 30.

5.3.2.3 Kärsimyksetkin ovat Jumalan vallassa, hänen kädessään

Pastoreiden puheissa toistui usein ajatus siitä, kuinka kaikki on Jumalan kädessä²⁸⁵ tai hänen vallassaan²⁸⁶. Ei ole mitään, mitä hän ei pystyisi tekemään niin halutessaan. Ajatus siitä, että hän vielä kerran tulee, poistaa kärsimyksemme ja muuttaa kaiken, antaa toivoa kuulijoille. ”Jumala pyyhkii heidän silmistään kaikki kyyneleet”²⁸⁷, kuuluu Herran oma lupaus.

Ei ole niin vaikeata tilannetta, ettei hän voisi sitä selvittää, eikä niin suuria kärsimyksiä, jotka hän ei voisi poistaa, sillä hän tulee kerran ja silloin muuttaa kaiken.²⁸⁸

Hän tahtoo osoittaa meille, että hänen kädessään on meidän elämämme. Hänellä on elämän ja kuoleman avaimet. – Turvautuminen elävään, vanhurskaaseen Jumalaan on nyt niin kuin aina ennenkin taistelevan kansamme todellinen voimanlähde.²⁸⁹

Psalmeissa turvataan Herran varjelukseen kaiken pahankin keskellä: ”Sinä, Herra, suojelet meitä, sinä varjelet meitä joka hetki tämän pahan ajan keskellä.”²⁹⁰ Turvautuminen Jumalaan on aina ollut kansamme todellinen voimanlähde, sanoo pastori puheessaan. Olemme turvautuneet Jumalaan erityisesti hädän hetkillä.²⁹¹ Luottamus Jumalaan antoi sotilaille rauhallisen omantunnon. Ajatus ”vaikka kaatuisinkin, yritän olla uskollinen Jumalalle, Sinulle ja Isänmaalleni siihen asti kunnes kalpani katkeaa”, kuvasi hyvin jatkosodan uskonnollisuutta.²⁹² Pastorin mukaan kuulijat on vielä säästetty toisia tehtäviä²⁹³ varten, vaikka monet aseveljet ovat jo kuolleetkin. Hän puhuu Kaikkivaltiaan varjelevasta kädestä, joka ei vielä ole sallinut vihollisen kuolettavan luodin osua puheensa kuulijoihin. Varjeliko Jumala vain heitä, jotka jäivät eloon, tai heitä, jotka vain haavoittuivat? Varjelusta voi olla myös se, että Jumala katsoo jonkun jo kypsäksi kuolemaan.²⁹⁴

²⁸⁵ Ps. 31:16: ”Sinun kädessäsi ovat elämäni päivät.”

²⁸⁶ Ks. mm. Job 42:2: ”Kaikki on sinun vallassasi eikä mikään suunnitelmasi ole mahdoton sinun toteuttaa.”

²⁸⁷ Ilm. 7:17. Katso myös Jes. 25:8 ja Ilm. 21:4.

²⁸⁸ A.N. Sotilaspappi N:o 2, 27.7.1942, 35.

²⁸⁹ ”Salattu, armollinen Jumala“ III/KTR 16:n pastori Onni Lönnroth 18.3.1942. T22293 kansio 83. Sodanajan sotilaspappien puheita II.

²⁹⁰ Ps. 12:8. Ks. myös Ps 27:3.

²⁹¹ Ks. myös kohta 5.3.1.1 Häden hetkellä.

²⁹² Tampereen yliopiston kansanperinteen laitoksen kokoamissa jatkosodan aikaisissa kirjeissä ilmenee uskonnollisuutta vähemmän kuin talvisodan kokoelmissa. Niistä heijastuivat pitkittyvän sodan ongelmat, huoli toimeentulosta ja sotaväsymys. Uskonnollinen näkökulma tuli silti esille aina silloin, kun siihen oli aihetta. Kansanaho 1991, 271.

²⁹³ ”Elämäsi on varjeltu siksi, että antaisit sen jäljellä olevan osan Herralle” K.E. Rinne. Aurola & Tiililä 1942, 22.

²⁹⁴ ”Jos olisi jäänyt eloon, olisi ehkä synnin maailma vienyt uudelleen.” K.E. Rinne. Aurola & Tiililä. 1942, 22.

Olet nähnyt kuinka aseveli on sinun rinnaltasi kaatunut ja sinut on säästetty vielä toisia tehtäviä varten. Kaikkivaltiaan varjeleva käsi ei sallinut vielä vihollisen kuolettavan luodin osua sinuun.²⁹⁵

Elämämme voi katketa millä hetkellä tahansa. Siihenkö se sammuu? Ei veljeni! Tuntukoon miltä tahansa siellä taistelukenttien ylläkin, siellä kuoleman ja veren keskellä kuuluu ylimpänä Herran sana: ”Joka uskoo minuun, hän elää, vaikka olisi kuollut.”²⁹⁶

Omakin elämämme voi katketa hetkellä millä hyvänsä.²⁹⁷ Vaikka elämämme katkeaisikin, ei se silti tarkoita sitä, että kaikki sammuu siihen. Herra on luvannut, että häneen uskovat elävät, vaikka olisivat kuolleitakin, sanoo pastori sotilaille. ”*Entiset kärsimykset ovat taivaan kotiin päästyämme vain ikävää unta*”²⁹⁸ lupaa pastori iltahartaudessaan. Lupaus perustuu jälleen Herran omaan sanaan.²⁹⁹

Uudenvuoden puheessaan 1944 pastori puhuu monesta kaatuneesta ja suuresta väsymyksestä. Hän muistuttaa kuitenkin myös siitä Jumalan ihmeellisestä varjeluksesta, jota itse kukin on saanut jo rintamalla kokea.

Moni toveri on kaatunut. Väsymys itse kullakin on suuri. Mutta siihen sisältyy myös Jumalan ihmeellistä varjelua. Kaikki olemme saaneet kokea sitä.³⁰⁰

Vuonna 1944 jatkunut sotaväsymys oli havaittavissa jo jatkosodan ensimmäisestä syksystä lähtien kaikilla rintamaosilla. Sotaväsymys iski myös pappeihin. Kenttäpiispa lähetti 19.11.1941 kaikille sotapapeille kirjelmän, jossa hän kirjoitti: ”Sodan pitkittyessä on henkinen kestävyys joutunut kovalle koetukselle. Väsymys ja sen seuraukset ovat eräillä rintamanosilla ilmeiset. Kentällä toimiva sotilaspapisto on tässä suuren ja ratkaisevan tehtävän edessä...Armeija odottaa papeiltaan suurta voimainponnistusta.” Kirjelmässä edellytettiin, että papiston tulee täyttää uskollisesti tehtävänä ja että se ei saa väsyä. ”Jos niin on käynyt, sen on ryhdistäydyttävä.”³⁰¹ Yleisesti oli odotettu, että sota päättyisi syksyyn 1941 mennessä. Niin ei kuitenkaan tapahtunut. Pastorit puhuivat sotilaille ajan merkityksestä ja lohduttivat, että sota ja sen myötä tulleet kärsimyksetkin tulevat vielä kerran päättymään.

²⁹⁵ ”Oikea kuuliaisuus” Lippuvalatilaisuus Syvärillä 28.10.1943. Sotilaspastori K. Niininen. T22293 kansio 82. Sodanajan sotilaspappien puheita I.

²⁹⁶ ”Me elämme”. Karjalan Viesti no 39.10.2.1942. JP 2. n past. L.V. Nurmi. T22293 kansio 82. Sodanajan sotilaspappien puheita I.

²⁹⁷ ”Etulinjassa oleminen on sodan totisuutta. Siellä eletään jokainen päivä, jokainen minuutti kuoleman läheisyydessä.” Ensio Partanen. Aurola & Tiililä. 1942, 147.

²⁹⁸ Aaro Siljamäki. Erviö 1943, 35.

²⁹⁹ Ilm. 21:1–4.

³⁰⁰ Uutena vuotena 1944. Pentti Ranta. T22293 kansio 84. Sodanajan sotilaspappien puheita III.

³⁰¹ Kansanaho 1991, 262.

5.3.2.4 Kaikella on aikansa

Pastori puhuu ajan lyhydestä ja sanoo, että kaivattu rauhan aika koittaa pian. Meidän tulisi ymmärtää ottaa vaarin ajasta, koska se on niin lyhyt. Oma elämämmekin on lyhyt. Elämän lyhyys ja arvaamattomuus korostuvat erityisesti sodissa. Asemasodassa kaatuneita oli paljon vähemmän kuin hyökkäysvaiheen aikaan. Silti monen sotilaan elämä päättyi tänäkin aikana.³⁰²

Aika on lyhyt. Pian koittaa kaivattu rauhan aika. Ajan lyhyys on meille myös varoittava. Elämämme on lyhyt. Se päättyy pian. Monen aseveljen elämä on tälläkin sotaretkellä päättynyt äkkiarvaamatta. Lyhyt on meidänkin elämämme. On otettava ajasta vaarin.³⁰³

Psalmissa 85 Herra lupaa rauhan kansalleen.³⁰⁴ Pastori kertoo, että myös Herra tahtoi sodan pian loppuvan. Sota kuitenkin jatkui vielä pitkään tämän lokakuussa 1942 pidetyn puheen jälkeen. Psalmi 90 kertoo sen, että Herran aikakäsitys ei vastaa omaamme.³⁰⁵ Raamatussa esiintyy kolme keskeistä aikakäsitykseen viittaavaa sanaa. Sana ”kronos” tarkoittaa tätä juoksevaa aikaa, jossa elämme. ”Kairos” on erityinen ajanjakso, jotain tiettyä tarkoitusta varten annettu määrä-aika. ”Aioon” (aikakausien Herra) tarkoittaa pidempää, pelastushistoriaan liittyvää ajanjaksoa.³⁰⁶ Useimmissa Raamatun teksteissä tarkoitetaan juuri pelastushistoriaan liittyvää aikakautta ”aioonina”, kun puhutaan esimerkiksi ”ajan käymisestä vähiin” tai siitä, että ”nykyinen maailmamme on katoamassa”.³⁰⁷

Myös ajallisella sodalla on Herran yksin näkemä päätöksensä. Herra tahtoi pian sodan loppuvan.³⁰⁸

Tämä aika on opettanut meille, ettei elämämme kuulu itsellemme. Ei ole nyt omassa vallassamme määrätä, missä ja miten olemme. Olemme joutuneet polkemaan alas omia toiveitamme ja oman itsekkään tahtomme mielitekoja. Mutta käytännön vahvistama tosiasia onkin, että meidän pieni elämämme saa todellisen elämänsisältönsä juuri silloin, kun se alistetaan palvelemaan suuria tarkoituksia.

”Antakaa keisarille mikä keisarin on”. – – ”Antakaa Jumalalle, mikä Jumalan on”.³⁰⁹

³⁰² Elokuussa 1941 kaatuneita oli yli 5000, joulukuussa noin 1000 ja sen jälkeen noin 400 kuukausittain, nousten taas kesäkuussa 1944 5000:een. Kansanaho 1991, 315.

³⁰³ Antti Arppe. Sotilaspappi N:o 6. 3.10.1942, 116.

³⁰⁴ ”Hän lupaa rauhan kansalleen, omilleen.” Ps. 85:9.

³⁰⁵ ”Tuhat vuotta on sinulle kuin yksi päivä.” Ps. 90: 4.

³⁰⁶ Huuskonen Reijo. Aika etsiä ja aika kadottaa. Opetus Rukousrengas -lehdessä 3/2010. www.aikakäsitykset.fi Luettu 17.3.2014.

³⁰⁷ Apostoli Paavalin puheita mm. 1. Kor. 7:29 ja 31

³⁰⁸ Jouko Leino. Sotilaspappi N:o 6.3.10.1942, 117.

³⁰⁹ Martti Simojoki. Sotilaspappi N:o 7. 24.10.1942, 133.

Seuraava ajan merkityksestä puhunut pastori kertoo, että tällä ajalla on ollut myös opettava tarkoitus. Sota on näyttänyt sen, että emme aina voi itse päättää omasta ajastamme. Juuri nyt olemme joutuneet unohtamaan omat itsekäät toiveemme ja halumme. Aika sodassa on ”suurten tarkoituserien” palvelemista. Jeesuksen kehoitus ”Antakaa keisarille mikä keisarin on ja Jumalalle mikä Jumalalle kuuluu”³¹⁰, voidaan ymmärtää sekä maallisen esivallan että Jumalan palvelemiseksi. Kun palvelemme maallista esivaltaa, palvelemme myös Jumalaa. ”Jokaisen on suostuttava esivaltansa alaisuuteen. Eihän ole esivaltaa, joka ei olisi Jumalalta peräisin, häneltä ovat vallankäyttäjät saaneet valtuutensa.”³¹¹

Suurten tarkoituserien antaman elämänsisällön lisäksi tarvitsemme myös päivämääriä, jonkunlaisen tiedon sodan loppumisesta. Kun sota ei päättynytkään syksyyn 1941 mennessä, alkoi taistelutahto rakoilla.³¹² Jos tietäisimme sodan loppuvat jonain tiettyinä aikana, olisi se meille helpotus, jatkaa pastori puheessaan keväällä 1943.³¹³

Jos tietäisimme sodan loppuvan vanhurskaaseen rauhaan määrätyn ajan kuluttua, olisi se meille helpotus.³¹⁴

”Mikäli edes pieni toivonkipinä – tässä tapauksessa tieto rauhasta – on näkyvässä, pystyy ihminen kestävänsä suurenkin kärsimyksen. Mikäli kärsimys pitkittyy, eikä loppua ole näkyvässä, joutuu toivo koetukselle.”³¹⁵ Pitkittyneen sodan³¹⁶ luonne muuttui psykologiseksi, ja sotilaspapit joutuivat torjumaan sotaväsymystä ja ylläpitämään sotamoraalia. Papit eivät puuttuneet politiikkaan ja sodankäyntiin omassa tehtävässään. Tärkeintä heille oli henkisen kestokyvyn vahvistaminen.³¹⁷ Papisto puhui suuremmasta kuin maallisesta rauhasta. He kertoivat sotilaille rauhasta, jonka Jumala yksin voi antaa.

5.3.2.5 Sodan keskellä yksin Jumala voi antaa rauhan

³¹⁰ Matt. 22:21.

³¹¹ Room. 13:1

³¹² Kansanaho 1991, 259.

³¹³ Saksan sotaonni oli alkanut kääntyä. Kevättalvi 1943 osoitti, että sota tulisi kehittymään toiseen suuntaan kuin aikaisemmin oli otaksuttu. Pian ymmärrettiin, että Suomen tulisi sopivan tilaisuuden tullen pyrkiä irtautumaan sodasta ja solmia rauha Neuvostoliiton kanssa. Kansanaho 1991, 360.

³¹⁴ Leo Tarvainen. Sotilaspappi N:o 14. 6.4.1943, 306.

³¹⁵ Ks. kohta 1 Johdanto.

³¹⁶ Vuoden 1943 lopulla Suomelle asetetut rauhanehdot olivat niin kovat, että niihin ei voitu suostua. Kansanaho 1991, 360.

³¹⁷ Kansanaho 1991, 361–362.

Pastorin mukaan kristillisessä seurakunnassa kasvaneina sotilaat tietävät jo etukäteen, mistä he löytävät kaipaamansa. Sodan poikkeukselliset olot herättivät uskonnollisuutta, mutta syyt siihen olivat syvemmillä. Se perustui ensisijaisesti kodin esimerkkiin ja opetukseen.³¹⁸

Sotilas kaipaa sodan epävakaisiin oloihin jotakin lujaa ja järkkymätöntä ja suomalainen sotilas, kristillisessä seurakunnassa kasvaneena tietää, että vain Jumala yksin sen voi antaa.³¹⁹

On ihmeellistä kuulla puhuttava rauhasta tällaisena aikana, jolloin koko maailma on sodan jaloissa ja taistelut riehuvat kaikkialla verisinä ja tuhoa ja kuolemaa ympärilleen kylväen. Mutta tässä ei olekaan kysymyksessä mikään maallinen rauha, vaan taivaallinen, jonka Jumala antaa meille.³²⁰

Se mitä sotilas kaipaa aikana, jolloin koko maailma on sodan jaloissa, on rauha, tietää pastori. Kaikki odottivat ensisijaisesti sodan päättymistä ja rauhaa. Tässä kuitenkin puhutaan taivaallisesta rauhasta, jonka Jumala antaa niille, jotka hänen puoleensa kääntyvät. Jumala itse on luvannut antaa rauhan, ei sellaista, jonka maailma antaa, vaan hänen oman rauhansa.³²¹ Rauhan, joka kestää sodan melskeessäkin lujana ja järkkymättömänä. Herramme Jeesus Kristus on lunastanut meille kestävän rauhan Jumalassa ja varmuuden pelastuksesta.³²² Kristus auttaa myös kuolevia ja haavoittuneita.

5.3.2.6 Kristus kuolevien ja haavoittuneiden apuna

Joukkosidontapaikalla toimineen pastorin mukaan usko Jumalaan on elämän luonnollisin asia. Sen näkivät ja tajusivat haavoittuneet vielä selvemmin. Haavoittuneiden ympärillä kaikki maalliset arvot olivat kaatuneet, ja silloin herkistynyt ja hätäinen sydän etsi mielellään papin apua.³²³

Keskustelut kuolevien ja vaikeasti haavoittuneiden kanssa tuntuivat varsinkin nuorista papeista monesti ylivoimaisilta. ”*Kun en muuta osaa, rukoilen, luen Jumalan sanaa ja veisaan virrensäkeistön, jossa kerrotaan Kristuksen kärsimisestä*

³¹⁸ Jos isä tunnusti uskoaan, hänen vaikutuksensa oli suuri, mutta vielä enemmän merkitsi äiti. Muita vaikuttajia olivat seurakunnan koulut, pyhäkoulu ja rippikoulu sekä uskonnonopetus, varsinkin opettajan persoonallisuus. Kansanaho 1991, 273–274.

³¹⁹ Eino Eskola. Sotilaspappi N:o 20. 30.11.1943, 494.

³²⁰ V. Aavikko. Sotilaspappi N:o 11. 15.1.1943, 220.

³²¹ Joh. 14:27. ”Minä jätän teille rauhan. Oman rauhani minä annan teille, en sellaista, jonka maailma antaa. Olkaa rohkeat, älkää vaipuko epätoivoon.”

³²² Ks. mm. Room. 5. ja Joh. 16:33.

³²³ Ensio Partanen. Aurola & Tiililä 1942, 147.

ja Jumalan armosta ja rakkaudesta”, kirjoitti eräs pastori.³²⁴ Haavoittuneille ja kuoleville puhuttiin *Jeesuksesta, joka pysyy uskollisena, vaikka me olemme olleet uskottomat ja verestä, joka puhdistaa meidät kaikesta synnistä*. Kovia kipuja kärsiviä rohkaistiin *kestämään kipunsa muistaen häntä, joka kärsi niin kovat tuskat meidän tähtemme*. Heitä kehoitettiin *lujasti luottamaan siihen, että kipujen Miehen haavoitettu käsi auttaa myös yli virran*. Puheissa muistutettiin, että *hän, joka on laupeus, ymmärtää meidän jokaisen tuskamme ja tuomitsee kaikkietäväisyytensä ja viisautensa valossa. Hänen tuomionsa, olipa se sitten millainen hyvänsä, on ainoa oikea; ihmisten tuomiot ovat useasti perin väärät*.³²⁵ Psalmia 23 luettiin niin taisteluun lähteville kuin elämän ja kuoleman rajamailla kamppaileville.

Herra on minun paimeneni, ei minulta mitään puutu. – – Vaikka minä vaeltaisin pimeässä laaksossa, en minä pelkäisi mitään pahaa, sillä sinä olet minun kanssani. – – Sula hyvyys ja laupeus seuraavat minua kaiken elinaikani; ja minä saan asua Herran huoneessa päivieni loppuun asti.

Jollemme tapaa enää toisiamme täällä maan päällä, niin tapaamme kuitenkin toinen toisemme taivaassa. Siellä emme enää eroa, siellä ei myöskään ole kuolemaa eikä murhetta, ei parkua eikä kipua – ei sotaa.³²⁶

Pastori puhuu kuolevalle, että vaikka ei enää täällä tavattaisikaan, taivaassa kuitenkin tavataan. Taivaassa, jossa ei ole enää kipua, murhetta eikä enää sotaakaan. Jälleen lupaus perustuu Herran omaan sanaan. ”Kuolemaa ei enää ole, ei murhetta, valitusta eikä vaivaa, sillä kaikki entinen on kadonnut.”³²⁷ Kuolleiden omaisia lohdutettiin puhumalla ”*Korkeimmasta suunnitelmasta, jonka Jumala voi ihmislapselle maan päällä antaa: Hänestä oli tuleva kansansa ja isänmaansa sankari*”³²⁸ Jumalan antamasta korkeimmasta suunnitelmasta voitiin vielä puhua tuhansien³²⁹ kohdalla. Vihollisen kesäkuussa 1944 aloittama suurhyökkäys yllätti kaikki.

³²⁴ Kansanaho 1991, 311.

³²⁵ Sairaalapastori Einari Peura. Aurola & Tiililä 1942, 111–112.

³²⁶ Gottfried Sevelius. Aurola & Tiililä 1942, 114.

³²⁷ Ilm. 21:4.

³²⁸ Sankarihaudalla 21.5.1944. Armas Anttila. T22293 kansio 84. Sodanajan sotilaspappien puheita III.

³²⁹ Kaatuneiden luvut kohosivat vetäytymistaistelujen alettua nopeasti vuoden 1941 tasolle. Kaatuneiden evakuoimiskeskukset lähettivät kesällä 1944 kotiseudulle 7523 kaatunutta, sotänäyttämölle haudattiin noin 1000 ja kentälle jouduttiin jättämään noin 3500. Kansanaho 1991, 382.

5.3.3 Vetäytymistaistelut, kesäkuu 1944–syyskuu 1944

Kenttäpiispa tuki alaisiaan suurhyökkäyksen yllättämässä tilanteessa. Hän kirjoitti ”kuolemasta, joka niittää suurta satoaan tällä hetkellä muuallakin kuin meillä” ja jatkoi tekstiään antaen toivoa lukijoilleen sillä tiedolla, että ”kuolema ei ole ollenkaan kauhistuttava asia sille, joka on päässyt jo osalliseksi iäisestä elämästä”. Paavalin sanoihin³³⁰ viitaten kenttäpiispa kertoo ”kuoleman olevan voitto Kristukseen uskovalle”.³³¹

Sotilaspappien toimintakertomukset vetäytymisvaiheen ajalta ja vielä sen päätyttyäkin ovat varsin niukat.³³² Vetäytymistaistelujen alettua pappien aika ja voimat menivät lähinnä kaatuneiden evakuoimiseen ja haavoittuneiden parissa toimimiseen. Papitkin joutuivat olosuhteiden vaatiessa³³³ mukaan varsinaiseen taistelutoimintaan. Taistelujen aikana papit yrittivät keskustellen hoitaa tehtävänsä. Niin pian kuin tilanne salli, järjestivät he jumalanpalveluksia ja ehtoollisenviettoja.³³⁴ Muuttuneesta tilanteesta huolimatta yritettiin kuitenkin ymmärtää, että Jumala hallitsee pahuudenkin keskellä.³³⁵

5.3.3.1 Jumala hallitsee ja pysyy pahuudenkin keskellä

Hän hallitsee tätäkin tilannetta, sanoo pastori kuulijoilleen. Pastorin mukaan kärsimykset ovat Jumalan keino nöyryyttää syntisiä³³⁶ ihmisiä. Hän nöyryyttää meitä tehdäkseen meistä oman mielensä mukaisia ja vetääkseen meitä epäuskoisia ja

³³⁰ ”Minulle elämä on Kristus ja kuolema on voitto”. Fil. 1:21.

³³¹ Johannes Björklund. Sotilaspappi N:o 27. 6.7.1944, 659.

³³² Tämä johtui pääosin kahdesta eri syystä. Ensinnä siitä, että säännöllinen toiminta loppui ja papit joutuivat osallistumaan muiden mukana taisteluihin. Papit pystyivät enää vain harvoin kokoamaan miehiä yhteiseen hartaudenharjoitukseen. Toinen syy oli haluttomuus kertomusten kirjoittamiseen. Syksyn tultua kaikki alkoivat odottaa sodan päättymistä ja kotiuttamista. Rauhan ehdot ja niiden aiheuttaman vaikeudet masensivat mieliä. Selostukset kesän katkerista kokemuksista jäivät lyhyiksi tai unohtuivat kokonaan. Kansanaho 1991, 365–366.

³³³ ”Tuli sitten sekin kesäkuinen päivä 1944, jolloin ilmoitettu ”sotapesän” hartaushetki jäi pitämättä. Avaruuden täyttävä yhtämittäinen jyminä oli peruuttamattomana todisteena siitä, että Kannaksen suurhyökkäys oli alkanut. Taistelun äänet alkoivat kuulua jo uhkaavina sivulta. Vetäytyminen oli välttämättömyys. Kiire tuli mutta tykit saatiin mukaan. Päästiin Kiviniemen sillan yli juuri ennen kuin silta räjähti.” Timo Rusama. Kuoppala 1976, 138–139.

³³⁴ Kansanaho 1991, 366–367.

³³⁵ ”Nyt minä ymmärrän, että kaikki on sinun vallassasi eikä mikään suunnitelmasi ole mahdoton sinun toteuttaa”. Job. 42:2.

³³⁶ ”Synneistä puhuttaessa on juoppouden ja haureuden lisäksi muistettava myös itsekkyyden ja rakkaudettomuuden synnit, mutta ennen kaikkea epäusko, Jumalasta luopuminen, joka on varsinainen synti.” Martti Sijojoki. Sotilaspappi N:o 28. 5.8.1944, 684.

luopuneita puoleensa. Kun me nöyrästi taivumme Jumalan alaisuuteen ja lähestymme häntä, antaa hän meille armon.³³⁷

Jumala hallitsee kaiken pahuuden keskellä nytkin. Mutta syntiemme tähden saamme kärsimysten kautta kulkea tullaksemme nöyryytetyiksi. Jumala on näet ylpeitä vastaan ja nöyrille vain hän antaa armon.³³⁸

Nyt kysymys on maailman voittamisesta. Kuka hallitsee maailmaa? – Lasketaan, että maailman voittamiseksi kannattaa uhrata. Kaikessa tässä laskelmoimisessa unohdetaan eräs tekijä: sielu. Sielu on kalleinta. – Onko sielullasi sitä hyvää, joka kestää?³³⁹

Toinenkin pastori puhuu hallitsemisesta, maailman hallitsemisesta. Sodassa on aina kyse voittamisesta ja alueiden hallitsemisesta.³⁴⁰ Voittaminen on niin tärkeää, että sen vuoksi kannattaa uhrata. Mitä voittaminen ja uhraaminen kuitenkin merkitsevät sen rinnalla, mikä on kaikkein kalleinta: sielu. ”Mitä hyödyttää ihmistä, jos hän voittaa omakseen koko maailman mutta menettää sielunsa? Millä ihminen voi ostaa sielunsa takaisin?”³⁴¹ Pastori muistuttaa sotilaita tässä erityisen raskaassa ja vaikeassa vaiheessa sielun pelastuksesta. Asiasta, joka on niin tärkeä, että kaikki muu menettää loppujen lopuksi sen rinnalla merkityksensä.

Maalliset vallat järkkyvät ja kukistuvat. Kristus pysyy. ”Olen teidän kanssanne maailman loppuun asti.” Jos Suomen kansan liittolaisena saa olla Jumala – kukistamaton, jos sen ohjesääntöihin kuuluu Kristuksen evankeliumi, se on voittamaton ja sillä on valoisa tulevaisuus.³⁴²

Sama pastori jatkaa puhettaan kertomalla, kuinka maalliset vallat järkkyvät ja kukistuvat. Kesän 1944 tapahtumat olivat osoittaneet, että oman maammekin tulevaisuutta koskevat toiveet olivat murskautuneet ja Suomen Karjala oli todennäköisesti menetetty.³⁴³ Kaiken tämänkin keskellä Kristus on ja pysyy. Hän itse

³³⁷ 1. Piet. 5:5. ”Ja te kaikki: pukeutukaa keskinäiseen nöyryyteen, sillä Jumala on ylpeitä vastaan, mutta nöyrille hän antaa armon. Ks. myös mm. Sananl. 3:34 ja Jaak. 4:6–10.

³³⁸ Martti Simojoki. Sotilasoppi N:o 28. 5.8.1944, 703–704.

³³⁹ Kannaksella 11.6.1944 ”Tehkää oikea arvio”. Ilmari Tarjamo. T22293 kansio 82. Sodanajan sotilasoppiin puheita I.

³⁴⁰ Ensimmäiset tukikohdat menetettiin viholliselle 9.6., seuraavana päivänä murtui Valkeasaaren puolustus. Viipuri menetettiin 20.6. Itä-Karjalan sotilashallinto purettiin ja evakuoitiin kesäkuun puolivälissä. Epätoivoiset evakot koettivat löytää tiensä turvaan sotilaiden seassa. Itä-Karjalasta pakeni Suomeen noin 2800 henkeä. Myös Suomen Karjala ja Karjalan kannas evakuoitiin jo toiseen kertaan lyhyen ajan kuluessa. Itä-Karjalasta luovuttiin heinäkuun puoliväliin mennessä. Heinäkuun puolivälin jälkeen rintama vakiintui Kannaksella linjalle Viipuri - Kuparsaari - Vuoksi - Taipale. Kansanaho 1991, 365–370

³⁴¹ Matt. 16:26.

³⁴² Kannaksella 11.6.1944. ”Tehkää oikea arvio” Matt. 16:24–27. Ilmari Tarjamo T22293 kansio 82. Sodanajan sotilasoppiin puheita I.

³⁴³ Kansanaho 1991, 372.

on luvannut olla kanssamme maailman loppuun asti.³⁴⁴ Jos Suomen kansa ottaa liittolaisekseen Jumalan, on kansalla valoisa tulevaisuus. Puheessa sanotaan kansan olevan tässä tapauksessa myös ”voittamaton”. Voittamattomuus ei tässäkään tarkoita sodassa voittamista, ulkonaista menestystä tai edes eloon jäämistä, sillä hänelle, jolle ”elämä on Kristus, on kuolema voitto”. (Fil. 1:21)³⁴⁵

Ohjeiden³⁴⁶ mukaan sotilaspappien tuli tässä muuttuneessakin tilanteessa saarnata evankeliumia Kristuksesta. Evankeliumin sisältö säilyy samana kaikissa aikojen vaihteluissa.³⁴⁷ Sotilaspastori kehottaa pappeja itseään *muistamaan Jumalan ja sen, että häntä emme voi pettää. ”Veljet pyrimmekö me tekemään pahasta hyvää, pimeydestä valkeutta?”* Jesaja³⁴⁸ tahtoi nyt varmaan sanoa: ”*Voi teitä Suomen papit! Tunnetteko etsikkoaikanne? Teidät on kutsuttu työhön. Älkää yrittäkö itse parannella itseänne. Antakaa Kristuksen parantaa!*”³⁴⁹ Pastori muistuttaa käsillä olevasta raskaasta etsikkoajasta, jossa pastorit itsekin tarvitsevat parantajaa jaksakseen. Pastoreiden tuli osoittaa tie voiman lähteille oli tulevaisuus millainen tahansa. Armeijakunnan pastori Niilo Kinos muistutti, että ”se, jolla on Jumalan sana, puhukoon sanaa uskollisesti”. Sotilaspapeilla on ollut unia Suur-Suomesta, taistelun voitollisesta päättymisestä ja kansamme tulevaisuudesta. Onko heillä ollut myös sana Herralta, tätä Kinos kysyi.³⁵⁰

Jumalan maailmanhallinta ja suunnitelmat, kärsimysten merkitys, Jumalan viha ja tuomio, hänen armonsa ja uusi hengellinen siunaus puhuttivat erityisesti vetäytymistäistelujen aikana.³⁵¹ Evankeliumin tuli pysyä julistuksen sisältönä. Kaiken hajotessa ja sortuessa tarvitaan pysyvyyttä, jonka yksin Jumala voi antaa.

³⁴⁴ Matt. 28:20.

³⁴⁵ ”Minulle elämä on Kristus ja kuolema on voitto”. Ks. myös Gal. 2:20.

³⁴⁶ Kesän 1944 tapahtumat olivat herättäneet kysymyksiä sotilaspapistossa. Joutsenossa pidetyssä sotilaspappien kokouksessa eniten keskustelua aiheutti kysymys: Mitä nyt tulee saarnata? Martti Simojoki keskittyi alustuksessaan kysymykseen ja myös kenttäpiispa puhui tästä. Simojoen mukaan sotilaspappien ”doktriini” on sama ”eilen, tänään ja iankaikkisesti”. Historian tapahtumia ei tule tulkita subjektiivisesti omien toiveiden mukaan, sillä sotilaspapit eivät ole profeettoja vaan sananjulistajia: ”On varottava pappeja, jotka saarnaavat vallitsevien suhdanteiden ja konjunktuurien mukaan”, ohjeisti Simojoki. Kansanaho 1991, 372–373.

³⁴⁷ Kansanaho 1991, 372–373.

³⁴⁸ ”Voi teitä... voi niitä” Jes. 5:20–21.

³⁴⁹ Jes. 5:20. 11.6.1944. Eero Kiviniemi. T22293 kansio 82. Sodanajan sotilasppien puheita I.

³⁵⁰ Kansanaho 1991, 373–374.

³⁵¹ Martti Simojoki puhui näistä aiheista keskustelussa ”Mitä nyt on julistettava?” sotilaspapiston kokouksessa Joutsenossa. Kansanaho 1991, 373.

5.3.3.2 Maallinen katoaa – iankaikkinen kestää

Vaikeana aikana luottamus maanpäällisiin horjuu; ne ovat vain katoavia. Kaivataan kestävä, taivaallisia. Taas helpompina aikojen tultua palataan entiseen, ellei sydän kokonaisuudessaan ole kiintynyt taivaallisiin aarteisiin; hätäparannus ei myötäkäymistä kestä. – – Erään tuhoutuneen kirkon oven yläpuolella oli kirjoitus: ”Vain iankaikkinen kestä.” On koottava aarteita sinne, ”missä ei koi eikä ruoste raiskaa ja missä eivät varkaat murtaudu sisään eivätkä varasta”. Etsikää ensin Jumalan valtakuntaa, niin... (Matt. 6:33)³⁵²

Pastori puhuu katoavista asioista, joihin hänen mukaansa voidaan laskea kaiken maanpäällisen lisäksi näissäkin taisteluissa tutuksi tullut ”hätäparannus”. Hätäparannus ei pastorin mukaan kestä myötäkäymisiä, mikäli sydän ei ole kokonaisuudessaan kiintynyt taivaallisiin aarteisiin. Jeesus kertoo aarteen olevan siellä, missä sydän on. Hän kertoo myös, että kukaan ei voi palvella kahta herraa, Jumalaa ja mammonaa.³⁵³ Aarteet kehoitetaan kokoamaan vain sinne, joka kestä: iankaikkisuuteen. Kun etsimme ensisijaisesti Jumalan valtakuntaa, tulemme sen mukana saamaan kaiken muunkin tarvitsemamme, sanoo pastori kertoessaan kuulijoille Jeesuksen lupauksista.³⁵⁴ Jumalan valtakuntaa etsittiin erityisesti maamme kohtalon hädänhetkillä, jolloin eri puolilla maata kokoonnuttiin sankoin joukoin kirkollisiin juhliin ja rukoushetkiin.³⁵⁵ Sotien alettua antoivat piispat lausuman, joka päättyi sanoihin: ”Kansamme on aina tärkeinä ratkaisunhetkinään kokoontunut Jumalan sanan ääreen. Niin on tapahtuva nytkin. Kuulukoon tämän ajan tarpeita vastaava evankeliumin julistus runsaana ja voimallisena kaikissa temppeleissämme, tuottakoon se parannusta ja uskoa, voimaa ja toivoa.”³⁵⁶

Rintamaolosuhteissa papit hoitivat tehtäviään keskustellen. Joskus oli tilanteita³⁵⁷, jolloin vietettiin lyhyt hartaus- tai rukoushetki ympäristössä jatkuvasta amunnasta huolimatta.

³⁵² Yrjö Kohonen. Sotilaspappi N:o 28. 5.8.1944, 705.

³⁵³ Matt.6:19–24.

³⁵⁴ Jumalan huolenpito Matt. 6:25–34.

³⁵⁵ Syksystä 1939 maassamme alkoi yleinen uskonnollisen mielialan voimistuminen. Kun pääministeri Paasikivi matkusti 9.10.1939 Moskovan neuvotteluihin, puhkesi monituhantinen saattojoukko Helsingin asemalla laulamaan ”Jumala omi linnamme”. Maamme piispat antoivat samoihin aikoihin Suomen kansalle julkilausuman, joka painettiin lehdissä ja luettiin kirkkoissa. Kansanaho 1991, 40–41. Sama uskonnollinen mieliala näkyi erityisesti taas jatkosodan vetäytymistäistelujen aikaan, jolloin maamme kirkkoissa ryhdyttiin pitämään ”vakavan ajan rukoushetkiä”. Kansanaho 1991, 368.

³⁵⁶ Kansanaho 1991, 41.

³⁵⁷ Pataljoonanpastorin saatua vainajat auton lavalla, kehotti hän ympärillä olleita miehiä paljastamaan pään ja piti lyhyen rukoushetken ympäristössä jatkuvasta amunnasta huolimatta. Hetki oli vaikuttavampi kuin juhlallinen kenttäjumalanpalvelus. Kansanaho 1991, 369.

5.3.3.3 Rukouksen voima

Myös nykyisenä ahdingon aikana kristitty esivalta on käskenyt kansaa rukoilemaan.³⁵⁸

Toukokuun lopulla rukouspäivän saarnassaan pastori puhuu rukouksen voimasta ja kertoo esivallan käskeneen kansaa rukoilemaan. Sodan saatua tämän uuden käänteeseen ryhdyttiin maamme kirkoissa pitämään vakavan ajan rukoushetkiä. Presidentin rouva Gerda Ryti esitti radiossa vetoamuksen³⁵⁹, joka kuultiin myös rintamalla: ”Synnyinmaa on hädässä, ei yksikään mies, ei yksikään nainen, ei yksikään lapsi voi olla syrjässä tästä taistelusta, jonka Jumala on pannut väistämättömästi osaksemme... Synnyinmaa ei myönnä kenellekään vapautta vastuusta, sillä meidät on sidottu toisiimme.” Vetoamus päättyi sanoihin: ”Hiljentyköön siis jokainen kansamme jäsen tuona hetkenä rukoukseen Kaikkivaltiaan eteen. Ja me kasvamme niinä hetkinä yhdeksi, rukoilevaksi kansaksi, joka saa uskoa löytävänsä Jumalan avun.” Pian tämän vetoamuksen jälkeen taistelut alkoivat laantua³⁶⁰ ja rintama vakiintui.³⁶¹

5.3.3.4 Kärsimykset osana Jumalan koulutusta

Oli vihollishyökkäyksen ankarat päivät. Vaikeudet ja kärsimykset ahdistivat. Ne tekivät mielet masentuneiksi ja voimattomiksi. – – Mutta missä ihmisen voimat loppuvat, siinä Jumalan alkavat. – – Jumala on heikon väkevyys. Aseveli, kun koettelemukset tulevat, muista, ne ovat osana Herran koulutusta ja siksi tarpeellisia. Sen vuoksi ojenna hervonneet kätesi ja rauenneet polvesi³⁶², kun epäuskon kiusaukset tulevat. Jeesus on kanssasi vaikeuksissakin.³⁶³

Hyökkäyksen ankarina päivinä kärsiviä ihmisiä lohdutetaan ajatuksella, että siinä missä ihmisen voimat loppuvat, alkavat Jumalan voimat. Jumala on heikon

³⁵⁸ ”Ihminen ei elä ainoastaan leivästä” Hannes Leinonen. 21.5.1944. T22293 kansio 84. Sodanajan sotilaspappien puheita III.

³⁵⁹ Vetoamus 16.7.1944, jossa hän kehotti kansalaisia rukoilemaan isänmaan puolesta joka päivä Turun tuomiokirkon kellon lyödessä 12. Kansanaho 1991, 368.

Rouva Ryti vetosi kaikkia rukoilemaan äärimmäiseen vaaraan joutuneen isänmaan puolesta, koska inhimilliset voimavarat oli käytetty loppuun. Toivo Salminen. Kuoppala 1976,147.

³⁶⁰ Vihollisen hyökkäys pysähtyi kuin ihmeen kautta heinäkuun lopulla. Kerrottiin, että venäläisten joukoissa oli alkanut raivota merkillinen vatsatauti, joka teki joukot taistelukyvyttömiksi joksikin aikaa. Monet uskoivat, että suomalaisten alkama rukoustaistelu oli vaikuttamassa sotatapahtumien kulkuun. Rapeli 1979, 264.

Rukouspyynnön jälkeen saamamme stukat ja panssaritykit, mutta erityisesti toisella puolella puhjennut vaikea kulkutauti saivat aikaan tilanteen rauhoittumisen, ja niin Suomi pelastui säilyttäen itsenäisyytensä. Toivo Salminen. Kuoppala 1976, 147–148.

³⁶¹ Kansanaho 1991, 368.

³⁶² Hep. 12:12.

³⁶³ ”Ojentakaa hervonneet kätenne” 13.9.1944. Sotilaspastori Leo Virtanen. T22293 kansio 82. Sodanajan sotilaspappien puheita I.

väkevyys, ja Jeesus on kanssanne vaikeuksissakin, lupaa pastori kuulijoilleen. Pastori sanoo koettelemusten olevan Herran koulutusta ja siksi tarpeellisia. Heprealaiskirjeen luvussa ”Kehotus kestävyYTEEN” kärsimyksen sanotaan olevan kasvatusta.³⁶⁴ Vaikka kuritus ei sitä vastaan otettaessa koskaan tunnu iloiselta, vaan ikävältä asialta, koituu kuritus meidän todelliseksi parhaaksemme.³⁶⁵ Sodan päätyttyä puhuttiin siitä, kuinka Jumalan suunnitelmat toteutuvat kansojen historiassa, ja että tämäkin kaikki tapahtunut on ollut Jumalan välttämätön kasvatuskeino hänen omien tarkoitustensa toteuttamiseksi. ”Raskaat kohtalomme ovat kasvattaneet meitä tärkeitä hengellisiä tehtäviä varten.”³⁶⁶

5.3.3.5 Jumalan tarkoitukset toteutuvat kaikessa

Kärsimykset Suomen sodissa olivat monien kohdalla varsin kohtuuttomia, Jumala ei kuitenkaan hylännyt Suomen kansaa. ”Jumalan ajatukset eivät ole meidän ajatuksiamme eivätkä Hänen tiensä meidän teitämme. Jumala voi antaa viattomankin kärsiä sanomattomasti, niin kuin Vanhan Testamentin hurskaan Jobin ja niin kuin oman Poikansa Jeesuksen Kristuksen. Ylösnousemuksen aamu kuitenkin todisti, ettei Jumala ollut Poikaansa hyljännyt. Jumalalla oli vain ollut omat tarkoituksensa antaessaan kärsimysten kohdata, ja Jumalan tarkoitukset toteutuvat jokaisen ihmisen kohdalla”.³⁶⁷

5.4 MUUT ARGUMENTIT; Jatkosota 25.6.1941–19.9.1944

5.4.1 Hyökkäysvaihe, kesäkuu 1941–syksy 1941

Kesäsota huipentui eräiden tärkeiden kaupunkien ja paikkakuntien valtaamiseen, ja näissä yhteyksissä pidettiin paraateja kenttäjumalanpalveluksineen. Tilaisuudet heijastivat senhetkisiä ideologisia katsomuksia ja liittyivät juhlan aiheeseen. Suuri

³⁶⁴ Hep.12:7

³⁶⁵ Hep. 12:10–11

³⁶⁶ Yrjö. E.J. Alasen esitelmä ”Jumalan suunnitelmien toteutumisesta kansojen historiassa” pastoreiden neuvottelukokouksessa Mikkelissä 2.–3.10.1944. Kansanaho 1991, 393–394.

³⁶⁷ R. Pesonen. Sotilaspappi N:o 30. 30.9.1944, 761.

enemmistö papeista³⁶⁸ keskittyi näissäkin tilanteissa maltillisesti puheen uskonnolliseen sanomaan. Joissain harvoissa tapauksissa³⁶⁹ ”uuden Suur-Suomen rajat tai Karjan heimon uusi huomen” saattoivat innostuttaa puhujan niin, että puheen uskonnollinen anti jäi vaatimattomaksi. Papit eivät olisi kyenneet täyttämään tehtäväänsä, elleivät he olisi edustaneet kansallis-isänmaallisia katsomuksia. Mutta yhtä selvää oli, että niihin liittyvää fraseologiaa oli etenkin etulinjoilla vältettävä. Ne harvat papit, jotka sitä viljelivät, olivat yleisesti tunnettuja.³⁷⁰

Juhlahartauksissa pidetyt juhlasaarnat ja omissa yksiköissä pidetyt lukemattomat hartauspuheet erosivat toisistaan. Yksiköissä pidetyt puheet olivat pääosin vapaita seurapuheita, joista on säilynyt erityisesti hyökkäys- ja vetäytymistäistelujen ajoilta vain vähän todistuskappaleita.³⁷¹

5.4.1.1 Taistelua kodin, uskonnon ja isänmaan puolesta

Kenttäpiispa³⁷² Björklundin mukaan tämäkin sota on taistelua kodin, uskonnon ja isänmaan puolesta.³⁷³ Sotilaspapiston tehtävä on kuitenkin ”Jumalan sanan siemenen kylväminen sotilaiden sydämiin”. Papiston velvollisuutena on evankeliumin julistaminen ja siihen liittyvä palvelutyö.³⁷⁴ Myös rintamalla pidetyissä hartauksissa saatettiin puhua isänmaasta ja kansamme rajoista puheiden pääsanoman ollessa kuitenkin uskonnollinen.

On tilanteita, jolloin tarvitaan miehiä. Siksi me olemme täällä. Suomen valtakunta tarvitsee meitä. Myös Jumalan valtakunta tarvitsee miehiä. Olemmeko sen värväykseen vapaaehtoisia siten, että sanomme: ”Minä tahdon seurata sinua, mihin ikinä menet.”³⁷⁵

³⁶⁸ Mm. Kenttäpiispa Björklund oli tunnettu siitä, että hän ei koskaan unohtanut pääasiaa, evankeliumin julistamista. Kansanaho 1991, 208 ja 210.

³⁶⁹ Äänislinnan valtauksen yhteydessä vietetyssä kenttäjumalanpalveluksessa Kalervo Kurkiala puhui teemasta ”Jumala on säätänyt kansakunnalle niiden asumisen rajat”. (Ap.t. 17:26). Saarnassaan hän keskittyi ”täydellisen Suomen” rajoihin, jolloin puheen uskonnollinen sisältö jäi vaatimattomaksi. Kansanaho 1991, 210–211.

Entinen jääkäriupseeri, Karjalan Armeijan pastori Kalervo Kurkiala kotiutettiin lokakuussa 1941. Tämän jälkeen hänet komennettiin yhdysupseeriksi ja pastoriksi suomalaiseen SS-pataljoonaan Saksaan. Vuoden 1943 alussa hänet ylennettiin everstiluutnantiksi. Sodan loputtua hän muutti papiksi Ruotsiin ja kuoli siellä vuonna 1966. Kansanaho 1991, 240–241.

³⁷⁰ Kansanaho 1991, 207.

³⁷¹ Kansanaho 1991, 211.

³⁷² Tasavallan presidentti Risto Ryti myönsi sotarovasti, teologian tohtori Julius Johannes Björklundille kenttäpiispan nimen ja arvon 11.7.1941. Kansanaho 1991, 213–214.

³⁷³ Ylipäällikön päiväkäskyyn vedoten Björklund edellytti, että maamme rajat tullaan siirtämään niiden luonnolliselle paikalle. Kansanaho 1991, 205.

³⁷⁴ Kansanaho 1991, 205.

³⁷⁵ Viro 1975, 32.

Miehiä tarvitaan niin Suomen valtakunnan kuin Jumalan valtakunnan työssä, sanoo pastori iltahartaudessaan. Olemmeko vapaaehtoisia molempien valtakuntien palvelukseen? Tottelemalla esivaltaa tottelemme samalla Jumalan tahtoa. ”Kristityn on toteltava esivaltaa ja viranomaisia ja oltava näille kuuliaisia ja valmiita tekemään kaikkea hyvää.”³⁷⁶ Pastorin mukaan yksi ainoa mies on saattanut tässä tilanteessa unohtumattomalla tavalla kantaa vastuuta koko maan kohtalosta.³⁷⁷ Jumala tahtoo, että tottelemme ja seuraamme häntä vapaaehtoisesti kaikkina aikoina. Olemmeko valmiit seuraamaan Jeesusta ja sanomaan³⁷⁸, kuten muuan häntä seurannut mies sanoi, tätä pastori kyselee kuulijoiltaan.

Me olemme täällä, jotta kansallemme taattaisiin vapaa kirkkotie. – – Kun rauhan hartaasti odotettu päivä tulee ja me palaamme kotiseudulle – ne meistä, joille se on suotu – olemmeko me kiinteämmin juurtuneet kotiin ja kotikirkkoon? Varmasti me ymmärrämme paremmin kodin, rauhan ja vapauden arvon. Ymmärrämmekö myös kotikirkon ja Jumalan sanan arvon?³⁷⁹

Sama pastori jatkaa toisessa saarnassaan kertaamalla niitä syitä, joiden vuoksi tässä nyt ollaan. Olemme turvaamassa kansallemme vapaata kirkkotietä, taistelemme kotiemme ja uskonnon puolesta. Hän kuitenkin toivoo, että he, jotka taistelusta vielä palaavat, ymmärtäisivät antaa arvoa rauhalle, kodille, kotikirkolle ja Jumalan sanalle. Asioille, joista saamme vain vapaana kansana nauttia. Kirkolliskokous antoi sodan johdosta julkilausuman, jossa todettiin, että ”Jumalan tuomiot käyvät niiden kansojen yli, jotka ovat kieltäneet Jumalan ja unohtaneet hänen käskynsä. Suuressa armossaan Jumala kutsuu kaikkia parannukseen”. Lausumassa muistutettiin, että kristittyinä emme saa unohtaa rukoilla myös vihollisemme puolesta, niin että Jumala kukistaisi ja nöyryyttäisi sen ja saattaisi senkin katumukseen ja parannukseen.³⁸⁰

Monet tovereistamme ovat olleet uskollisia kuolemaan asti. On kyseenalaista, kumpi vaatii ihmiseltä enemmän, uskollisuus isänmaata kohtaan vaiko uskollisuus Kristusta kohtaan. Paljon vaatii kumpikin – koko sydämen. – – Mutta ennen kaikkea: Jumala on uskollinen. Mitä hän lupaa, sen hän myös pitää.³⁸¹

³⁷⁶ Tit. 3:1. ja 1. Piet.2:13–14

³⁷⁷ Viro 1975, 32.

³⁷⁸ ”Minä seuraan sinua, minne ikinä menetkin.” Luuk. 9:57.

³⁷⁹ Viro 1975, 160.

³⁸⁰ Kirkolliskokous 1941, jossa kirkon korkein edustajisto käsitteli eräitä sotaan liittyneitä kysymyksiä. Julkilausuma aiheutti sanomalehtikeskustelua, mm. Suomen Sosiaalidemokraatti piti lausumaa epäjohdonmukaisena, koska Suomikin on sen mukaan ansainnut Jumalan kurituksen tarttuessaan aseisiin. Uusi Suomi taas yhtyi julkilausumaan ja vakuutti, että Suomen käymä sota on vapauden ja itsenäisyyden puolustustaistelua. Kansanaho 1991, 201.

³⁸¹ Viro 1975, 98.

Elokuussa pidetyssä iltahartaudessa pastori kertoo kuinka monet, jo henkensä antaneet, ovat olleet uskollisia kuolemaansa saakka. Uskollisuus vaatii paljon, mutta se myös palkitaan.³⁸² Pastorin mukaan uskollisuus vaatii koko sydämen. Onko sotatilanteessa mahdollista olla uskollinen koko sydämestään sekä Jumalalle että isänmaalle? Jumala tahtoo, että rakastamme lähimmäistämme, kuten itseämme. Lutherin Vähän Katekismuksen mukaan viides käsky ”Älä tapa” merkitsee: ”meidän tulee niin pelätä ja rakastaa Jumalaa, että emme aiheuta lähimmäisellemme mitään vahinkoa tai kärsimystä, vaan autamme ja tuemme häntä kaikissa elämän tarpeissa.”³⁸³ Lutherin Ison Katekismuksen mukaan viides käsky ei koske Jumalaa eikä esivaltaa. Heiltä ei ole otettu pois valtaa tappamiseen. Käsky sitoo yksityisen ihmisen suhdetta toiseen. Jumala on uskonut pahantekijöihin³⁸⁴ kohdistuvan rankaisuoikeutensa esivallalle.³⁸⁵ Koska esivallan velvollisuus on rangaista pahantekijöitä, ja kristityn velvollisuutena³⁸⁶ taas on totella esivaltaa, joutuu kristitty väistämättä esimerkiksi sodan aikana tarttumaan aseeseen.

Isänmaamme on saanut olla monena koettelemuksen aikana suurena uhriarkkuna, jonne on kätketty rahaa ja kultaa kalliimpaa: nuorta ihmiselämää, jota isänmaa olisi vielä tarvinnut. Noitten uhrien antaminen ei ole ollut helppoa.³⁸⁷

Pastori puhuu nuoresta ihmiselämästä, jota on jouduttu uhraamaan jo monena isänmaatamme kohdanneena koettelemuksen aikana. Uhraaminen ei ole ollut helppoa, varsinkaan, kun heitä olisi vielä tarvittu täälläkin. Uhraaminen on kuitenkin ollut välttämätöntä niin ajallisen kuin iankaikkisen isänmaamme puolesta. Sodan alettua piispat antoivat julkilausuman, jossa he sanoivat: ”Jumala on antanut meidän tehtäväksemme kaikin voimin puolustaa hänen meille lahjoittamaansa synnyinmaata, kristillistä uskoa ja vapautta, niin että voisimme jättää sen perinnöksi tuleville sukupolville.” Suomi puolusti sodassa sekä vapauttaan että kristillistä uskoa ja länsimaisia kulttuuriarvoja.³⁸⁸ Sotilaat puolustivat heille tärkeitä arvoja koko sydämestään. Uhreista huolimatta taistelu tuotti myös tulosta.³⁸⁹

³⁸² Ilm. 2:10: ”Ole uskollinen kuolemaan asti, niin minä annan sinulle voitonsepeleeksi elämän.”

³⁸³ Kirkon keskusrahasto. Vähä katekismus s. 303, 10.

³⁸⁴ ”Vihollisen hyökätessä yli rajojemme v. 1939 toivat he tullessaan jumalattomuutta, kurjuutta ja kuolemaa. Esivallan oli velvollisuus ryhtyä sitä torjumaan Jumalan nimessä.” Marttinen 1944, 29.

³⁸⁵ Kirkon keskusrahasto. Iso katekismus s. 354, 181.

³⁸⁶ Room. 13:1. ”Jokaisen on suostuttava esivaltansa alaisuuteen. Eihän ole esivaltaa, joka ei olisi Jumalalta peräisin, häneltä ovat vallankäyttäjät saaneet valtuutensa.” Room. 13:1.

³⁸⁷ Lujanen 1944, 65.

³⁸⁸ Kansanaho 1991, 158.

³⁸⁹ Ks. myös kohta 4.1.2 Jatkosodan hyökkäysvaihe

5.4.1.2 Taistelua ja kärsimystä isänmaan rajoilla

³⁹⁰Paavalia oli oikein rusikoimalla rusikoitu taivaasta käsin hirveällä seipäällä, jonka päässä oli terävä kärki. Paavali oli käsittänyt, että niin oli oikein. Hänelle kuolemakin oli yhdentekevää. – – Hän joutui taivaallisen keisarin tutkittavaksi, armahdettavaksi ja korotettavaksi. – – Eivätkö olleet meidän neuvottelijamme ja taistelijamme Moskovan herroihin verrattuina kuin Paavali Agrippan ja Feeliksin edessä. Nyt tuhotaan Moskovan ruhtinaat, mutta Suomi kulkee kohti suurta päivää.³⁹¹

Pastori vertaa Suomen ja Neuvostoliiton välisiä taistelijoita ja neuvottelijoita tilanteeseen, jossa kuningas Agrippa ja maaherra Feeliks kuulustelivat Paavalia. Paavali oli joutunut kärsimään niin paljon kaikenlaista, että hänelle kuolemakin olisi ollut yhdentekevää. Kuollessaan hän tiesi pääsevänsä oikeudenmukaisen ”keisarin” tutkittavaksi ja korotettavaksi. Samalla tavoin me voimme pastorin mukaan ajatella Suomesta. Suomi, joka oli joutunut Paavalin tavoin kokemaan ”rusikointien rusikointia”³⁹², tulisi vielä kerran voittamaan taistelun. Hyökkäyssodan edettyä varsin voitokkaasti³⁹³ Suomen uskottiin kulkevan kohti ”suurta päivää”.³⁹⁴ Toinen pastori myöntää puheessaan realistisesti sen, että kansamme ei pysty varsinaisesta suurvalta-asemasta kuitenkaan taistelemaan.

Meidän kansamme ei kykene taistelemaan suurvalta-asemasta. – – Mutta se kykenee taistelemaan kansojen joukossa siitä, että Herran nimi tulisi sen keskuudessa yhä enemmän korotetuksi.³⁹⁵

Pastoreiden puheissa nähdään isänmaallisen ulottuvuuden lisäksi myös taivaallinen ulottuvuus. Kävi sodassa miten kävi, joudumme me kaikki loppujen lopuksi ”taivaallisen keisarin” arvioitaviksi. Hänen, jonka puolesta meidän kristittyinä kansana erityisesti tulisi taistella.

Paikkakuntien valtaamisen yhteydessä ja muissa juhlatilaisuuksissa pidetyissä juhlapuheissa saatettiin puhua ”*Jumalan säätämistä kansojen rajoista*” tai ”*kansamme keskelle vedetystä rajasta, joka ei ollut Jumalan määräämä, ja että juuri*

³⁹⁰ Kuningas Agrippa, suuri diplomaatti, korkeassa virassa ja hienoissa pukimissa ja roomalainen maaherra Feeliks kuulustelivat epädiplomaattista ja viratonta Paavalia, joka oli puettu kuin kiertolainen. Ap.t. 26:1–18.

³⁹¹ Jumalanpalveluksesta ”Kaksi isänmaanystävää” 13.7.1941. E. Alitalo. T22293 kansio 83. Sodanajan sotilaspappien puheita II.

³⁹² Saarna pidettiin heinäkuussa 13.7.1941. Hyökkäysvaiheen tappiot olivat korkeimmillaan juuri heinä-elokuussa 1941.

³⁹³ Karjala Armeija murtautui 10.7.1941 Korpiselästä vihollisen puolustusaseman läpi ja jatkoi hyökkäystään kohti Laatokan rantaa sekä edelleen Syvärille ja Äänisjärvelle. Kansanaho 1991, 198.

³⁹⁴ Sodan ensisijainen päämäärä oli vallata luovutetut alueet takaisin. Samalla käytiin keskusteluja myös Kuolan ja Itä-Karjalan liittämistä Suomeen. Kansanaho 1991, 197.

³⁹⁵ Puheesta ”Tehkäämme itsellemme nimi!” Lujanen Martti kesällä 1941. Pastori Lujanen kaatui Muolaassa 27.8.1941. Lujanen 1944, 9, 13–14.

siksi sillä rajalla on niin paljon taisteltu ja kärsitty.”³⁹⁶ Puheissa on samalla viitattu Raamatun teksteihin³⁹⁷, joiden mukaan Jumala on säätänyt kansakunnille niiden asuma-alueiden rajat. (Apt. 17:26). Mikä olisi se oikea, Jumalan säättämä, isänmaamme raja, jolla ei enää kenenkään tarvitsisi taistella ja kärsiä?

Rintama-olosuhteissa ei puututtu rajojen sijaintiin, vaikka puhuttiinkin kansojen halusta olla suuria.³⁹⁸

Kansatkin haluavat olla suuria. Ne vaativat elintilaa. Jeesus ei pidä suuruutta ja sen tavoittelemista vääränä. Mutta hän osoittaa, että meillä on väärä käsitys suuruudesta.³⁹⁹

Sana ”suuruus” voidaan käsittää muullakin tavalla, kuin alueellisella ”suuruudella”. Suuruuden tavoittelu voi johtaa ylimielisyyteen, joka taas Jobin kirjan (22:12–20) mukaan johtaa turmioon. Kaikki maanpäällinen suuruus⁴⁰⁰ on katoavaa. Ainoa todellinen ja pysyvä suuruus löytyy kaikkivaltiaasta Jumalasta. Pastorin mukaan suuruudessa ja sen tavoittelemisessa ei ole sinänsä mitään väärää, kunhan vain ymmärrämme mitä todellinen suuruus tarkoittaa. ”Sillä joka itsensä korottaa, se alennetaan, mutta joka itsensä alentaa, se korotetaan.” (Matt. 23:12).⁴⁰¹

5.4.2 Asemasota, syksy 1941–kesäkuu 1944

Suurissa juhlatilaisuuksissa saatettiin vielä asemasodan aikaan puhua Suur-Suomesta tai sodan tavoitteista ja oikeutuksesta. *Jääkäreitten pyhä ja ylpeä aatos*⁴⁰² *suuresta Suomesta on osoittanut elinvoimansa – – suomalainen sotilas on syvästi tietoinen taistelunsa oikeutuksesta ja pyhydestä.*⁴⁰³ Syvärillä pidetyssä lippuvalatilaisuudessa⁴⁰⁴ puhuttiin ”*kristityn kahdesta isänmaasta, joita molempia kohtaan hänellä on omat velvollisuutensa*”⁴⁰⁵ ja ”*valan syvällisimmästä merkityksestä, joka näkyy sankariveljien nurmettuneilla kummuilla olevista*

³⁹⁶ Rajajääkärien sankarivainajien muistotaulun paljastustilaisuudessa pidetystä puheesta. Ville Muilu. T22293 kansio 83. Sodanajan sotilaspappien puheita II.

³⁹⁷ Ks. mm. 2. Moos.23:31, 4. Moos.34:2 ja 5. Moos.32:8.

³⁹⁸ Seuraava puhe pidettiin Käkisalmen valtauksen 21.8 jälkeen. Viro 1975, 101.

³⁹⁹ Viro 1975, 102.

⁴⁰⁰ Ks. mm. Luuk. 1:51–52

⁴⁰¹ Ks. myös Job 22:29 ja 1. Piet.5:6.

⁴⁰² Jääkärimarsista: ”Häme, Karjala, Vienan ranta ja maa, yks suuri on Suomen valta.”

⁴⁰³ Laguksen jääkärien hengellisessä asemiesjuhlassa Äänislinnan varusmieskirkossa 12.12.1943.

A.O. Suominen T22293 kansio 82. Sodanajan sotilaspappien puheita I.

⁴⁰⁴ ”Oikea kuuliaisuus” Lippuvalatilaisuus Syvärillä 28.10.1943. Sotilaspastori K. Niininen. T22293 kansio 82. Sodanajan sotilaspappien puheita I.

⁴⁰⁵ ”Kuuliaisuus esivaltaa kohtaan” Room. 13.

valkoisista risteistä”. Näissäkin tapauksissa juhlapuheiden pääanti oli hengellinen. Hyökkäysvaiheen aikana korostunut isänmaallisuus tasaantui asemasotaan siirryttäessä itsestään. Pappeinkokouksissa torjuttiin kaikenlainen fanaattisuus ja propagandanomainen puhe, koska se enemmän haittasi, kuin edisti sanoman vastaanottamista.⁴⁰⁶

Tasavallan presidentti Risto Ryti antoi 6.12.1941 julistuksen luovutetun ja takaisin vallatun alueen palauttamisesta valtakunnan yhteyteen. Siirtoväki palasi kotiseuduilleen, ja Itä-Karjalan siviilihallinto vakiintui. Pian kuitenkin alettiin puhua pitkittyneen asemasodan ongelmista, joista pahimpia olivat kaikilla rintamanosilla havaittu sotaväsymys. Taistelutahto alkoi rakoilla. Monet alkoivat puhua, että toisen valtakunnan alueelle⁴⁰⁷ ei olisi pitänyt ollenkaan tulla. Tämä mielialakriisiksi kutsuttu ilmiö ilmeni kurittomuutena ja kieltäytymisenä annetuista tehtävistä. Myös alkoholin käyttö ja siihen kuuluvat seurausilmiöt lisääntyivät.⁴⁰⁸ Ajan merkit näkyivät rintamaolosuhteissa pidetyissä puheissa.

5.4.2.1 Asevelihenki

Yleiseen jakeluun tarkoitettussa lehtisessä pastori kehottaa sotilaita kääntymään Jumalan puoleen, jotta itse kukin pääsisi tämän raskaan ajan yläpuolelle. Sotilaita kehoitetaan myös tukemaan toinen toistaan.

Rukoilkaamme Jumalaa valamaan toisiimme sisua ja voimaa ja rukoilkaamme Häntä nostamaan meidät kaiken rintamaelämän raskauden yläpuolelle. Tukekaamme toisiamme vilpittömällä veljenrakkaudella!⁴⁰⁹

Vaikeina aikoina tarvitsemme toistemme hoivaa. – – Oikea aseveli ei pahoita veljensä mieltä, auttaa häntä ja omaisiansa hädässä sekä varjelee veljeänsä lankeamasta kiusauksiin.⁴¹⁰

Myös iltahartauden pitänyt pastori puhuu auttamisesta. Sotilaiden tulee auttaa ja tukea toinen toistaan, toistensa läheisiä ja omaisia näinä vaikeina aikoina.

⁴⁰⁶ Kansanaho 1991, 269.

⁴⁰⁷ Karjalan Kannaksella asetettiin aseisiin vanhan valtakunnan rajalle elo-syyskuussa 1941 ja Itä-Karjalassa saavutettiin Syväri syyskuun alussa. Hyökkäysvaiheen katsottiin päättyneen Karhumäen valtauksen joulukuun alussa. Vuoden 1942 alkupuolella vallattiin Suursaari ja käytiin taisteluja Syvärillä ja Kiestingin suunnalla. Myös Leningradin valtaukselta liikkui huhuja. Kansanaho 1991, 257.

⁴⁰⁸ Kansanaho 1991, 257–259.

⁴⁰⁹ Pastori Erkki Airas. ”Aseveli!” T22293 kansio 83. Sodanajan sotilasappien puheita II.

⁴¹⁰ Eero J. Hälvä. Erviö 1943, 29.

Auttamisen ja tukemisen lisäksi heidän tulee varjella toinen toistaan lankeamasta kiusauksiin.⁴¹¹ Nämä kaksi yksittäistä veljenrakkautta ja aseveljeyttä koskevaa puhetta voidaan nähdä laajemminkin osana asevelihenkeä⁴¹², jonka perustana oli lähimmäisen auttaminen yhteisissä elämänkohtaloissa, iloissa, vaikeuksissa ja kuolemanpelossa. Asevelihengen mukaan veljeä ei jätetä, vaan häntä autetaan. Haavoittuneet noudetaan ja sankarivainajat lähetetään kotiin. Asevelihenki koski aseveljien lisäksi myös heidän läheistensä ja omaistensa tukemista ja auttamista hädän hetkellä. Asevelihenki ei synny puhumalla eikä opettamalla. Sen synnyttää teko, jossa ilmenee rakkaus.⁴¹³ Asevelihengen mukaan niin myötäkäyminen kuin hätäkin on yhteinen. Sota yhdisti tavalla, jolla mikään muu tilanne ei olisi voinut yhdistää. Vain toinen saman kokenut saattoi ymmärtää sodan tapahtumat ja koettelemukset. Itsenäisyystaistelun loppukiriäkin käytiin yhdessä.

5.4.2.2 Itsenäisyystaistelun loppukiri on vielä kestettävä

Jokainen on nähnyt loppukiriä ottavan urheilijan. – – Lihakset eivät tahdo enää totella saamiaan käskyjä. Sisimpään on kuitenkin syöpynyt ajatus: täytyy kestää loppuun asti ja voittaa. Tämä kuva tulee mieleen kansamme nykyistä taistelua ajatellessa. Väsymyksen merkkejä saattaa näkyä. Mutta myös tulee ilmi tahto, että on kestettävä. On tunne siitä, että itsenäisyystaisteluissa on loppukiri kysymyksessä.⁴¹⁴

Sodan pitkittyessä pastori vertaa kansamme urheilijaan, joka joutuu pinnistämään lihakset äärimmilleen kestääkseen loppuun saakka. Pastori puhuu väsymyksen merkeistä, mutta sanoo, että vielä on kestettävä. Elokuussa 1942 pitämässään puheessa hän puhuu ”itsenäisyystaistelun loppukiristä”. Tilanne pysyi kuitenkin lähes muuttumattomana seuraavaan kevättalveen saakka. Sota jatkui tämän puheen jälkeen vielä noin kaksi vuotta.

⁴¹¹ Asemasotaan siirryttäessä juopottelu yleistyi, käytöstavat heikkenivät ja kiroileminen ja rivot puheet lisääntyivät. Erityisen pahana pastorit pitivät upseereiden juopottelua. Sotilaspastorit puuttuivat alkoholikysymykseen joskus radiopuheissaan: ”Itä-Karjalasta voi muodostua jumalaton Suur-Suomi.” Kansanaho 1991, 261.

⁴¹² Kun jatkosodan hyökkäysvaihe muuttui asemasotavaiheeksi, syntyi Pohjois-Pohjanmaan asevelipiirissä palvelu- ja sielunhoitotoimintaa, joka laajeni muihinkin asevelipiireihin. Toiminta oli alun perin talvisodan jälkeen (4.8.1940) perustetun Suomen Aseveljien Liiton toimintaa. Lokakuussa 1942 perustettiin Asevelipapit ry., joka ryhtyi tukemaan palvelutyötä ja toimi sen yhdyselimenä. Vihollisen suurhyökkäyksen aikana yhdistyksen toiminta lamaantui ja jatkui myöhemmin jonkun kuukauden ajan. Kansanaho 1991, 337, 342 ja 356. Tammikuussa 1945 sekä Suomen Aseveljien Liiton ja kaikkien sen alayhdistysten että Asevelipapit ry:n toiminta jouduttiin lakkauttamaan. Valvontakomissio ei hyväksynyt tämänkaltaista sotaan osallistuneiden miesten yhteistoimintaa. Kansanaho 1991, 401–402.

⁴¹³ Kansanaho 1991, 340.

⁴¹⁴ Eino Ojajärvi. Sotilaspappi N:o 4. 29.8.1942, 71.

Sotilaspapit, kuten koko kansa, seurasivat vuoden 1943 aikana jännittyneinä suursodassa tapahtunutta käännettä. Papit, jotka eivät puuttuneet sodankäyntiin eivätkä politiikkaan, mainitsivat puheissaan joskus myös ajankohtaisista tapahtumista. Lokakuussa 1943 sankarihautajaisissa pidetyssä puheessaan pastori puhuu sodan tilanteesta seuraavasti: *”Suuressa pelossaan katsovat useimmat meilläkin jonkun mahtavan suurvallan puoleen, odottaen sieltä tulevan apua ja oikeutta. Jännittyneinä seurataan suurten valtakuntain neuvonpitoa.”*⁴¹⁵ Pastorin mainitsema ”mahtava suurvalta” voinee tarkoittaa tässä vaiheessa kumpaa tahansa, Saksaa tai Neuvostoliittoa. Saksan kanssa suhteet⁴¹⁶ olivat vuosien mittaan alkaneet viilentyä, vaikka sieltä vielä saatiin ja odotettiin apua. Neuvostoliiton kanssa taas käytiin neuvotteluja erityisrauhasta.⁴¹⁷ Neuvotteluilta odotettiin ensisijaisesti oikeudenmukaisuutta.

Pastorit saattoivat mainita puheissaan myös koko Euroopan laajuisesta tilanteesta. *”Näinä vuosina on Euroopassa tuhoa ja hävitystä. Vanha on sortunut ja hävinnyt. – – Ei kannata paikata vanhaa useimmassakaan tapauksessa, vaan tehdään aivan uutta. Ihmiselämässä on ajateltavissa samoin. Ei tapahdu muutosta ja parannusta meissä, jos me vain ulkoapäin maalailemme, korjailemme itseämme näyttääksemme paremmilta. Me olemme kaikki vain rauniokasoja Jumalan edessä niin kauan kunnes meidän sisimmässämme tapahtuu vallankumous.”*⁴¹⁸ Pastorin mukaan tuho Euroopassa on niin suurta ja kaikenkattavaa, että vanhaa ei voida enää edes korjata. Hän vertaa tilannetta raunioituneeseen ihmiselämään, jossa pelkkä ulkoinen korjaus ja maalaaminen eivät riitä. Sota raunioitti alueiden ja paikkojen lisäksi myös lukemattoman määrän ihmiselämää niin henkisesti kuin fyysisesti.

Jokaisen tuli vieläkin kestää! Suomen osalta pahin ”teräsmyrsky” oli vasta edessäpäin. Venäläisten suurhyökkäys⁴¹⁹ alkoi todella yllättäen. Ensimmäiset

⁴¹⁵ Saarnasta ”Älä pelkää” sankarihautajaisissa Kuhmossa 31.10.1943. Tuntematon. T22293 kansio 83. Sodanajan sotilaspappien puheita II.

⁴¹⁶ Kansallissosialistinen kirkkopoliitikko oli pappien tiedossa ja heidän myötätuntonsa oli sitä vastaan nousseen ns. tunnustuskirkon puolella. Toivottiin myös, että maassamme yleistyisi käsitys, jonka mukaan ”Suomi ei ole riippuvainen suhteestaan Saksaan, vaan käy sen rinnalla taisteluaan omien tavoitteidensa saavuttamiseksi”. Kansanaho 1991, 360–361.

⁴¹⁷ Vuoden 1943 lopulla Teheranin konferenssin mukaiset Suomelle asetetut rauhanehdot olivat niin kovat, ettei niihin voitu suostua. Ehtoihin ei myöskään saatu lievennystä, yrityksistä huolimatta. Suomen erillisrauha askarrutti vuoden 1944 alkupuolella koko kansaa ja vaikutti sen mielialaan. Rauha ei saisi merkitä jäämistä bolshevistisen Venäjän armoille, mistä Baltian maiden kohtalo oli pelottava esimerkki. Kansanaho 1991, 360.

⁴¹⁸ Sotilaspastori Martti Martikaisen pitämä puhe 21.5.1944. T22293 kansio 84. Sodanajan sotilaspappien puheita III.

⁴¹⁹ Kun rauhantunnustelut päättyivät tuloksettomina, Neuvostoliitto päätti pakottaa suomalaiset rauhaan asevoimin. Rapeli 1979, 250.

tukikohdat menetettiin 9.6. ja seuraavana päivänä murtui Valkeasaaren puolustus. Alkoi vetäytyminen.⁴²⁰

5.4.3 Vetäytymistaistelut, kesäkuu 1944–syyskuu 1944

”Muuttunut tilanne saarnaa meidän puolestamme”, sanoi Erkki Aumala papiston kokouksessa elokuussa 1944⁴²¹, ja jatkoi, että ”sotilaat kuuntelevat Jumalan sanaa, jonka aika on uudelleen tullut. Kun vihollinen lähti suurhyökkäykseen, taukosi viihdyttäminen, mutta evankeliumin sanoma jäi jäljelle. Siinä näkyy sen voima.” Niilo Kinos ja Toivo Salminen puhuivat ”papin tehtävästä” omissa alustuksissaan seuraavasti: ”Koko sota-ajan oli puhuttu mielialan hoitamisesta ja sen hyväksi oli tehty paljon töitä. Nyt kuitenkin sekä sotilaat että Suomen kansa tarvitsevat henkeä, joka antaa voiman. Sodan myrskyissä ei pelkkä mieliala riitä, ratkaisevaa on myös henki. Pappien velvollisuus oli oikean hengen luominen ja ylläpitäminen. Pappien on osoitettava tietä voiman lähteille, oli tulevaisuus millainen tahansa.”⁴²² Pappien, kuten koko kansan, ajatukset suuntautuivat nyt luonnollisesti ulkopoliittisiin kysymyksiin. Papistoa muistutettiin kuitenkin yhä uudelleen siitä, että evankeliumin tulee pysyä julistuksen sisältönä.

Niin Mannerheim kuin kenttäpiispa Björklund valoivat sotilaisiin voimaa ja toivoa. Mannerheimin Päiväkäskeyssä 16.6. sanotaan: ”Karjalan kannas, kansamme vuosisataisten taistelujen verikenttä, on jälleen vihollisen raivoisan rynnistyksen ensisijaisena hyökkäyskohteena...Sotilaat! Te tiedätte, että isänmaan kohtalo riippuu teistä. Te ette lannistu vastoinkäymisistä. Te olette – me olemme kaikki – ennenkin yhdessä kestäneet kovia iskuja ja tulemme sen nytkin tekemään.”⁴²³ Mannerheimin mukaan sotilaat ovat aiemmin kestäneet ja tulevat vieläkin kestäämään.

⁴²⁰ Kansanaho 1991, 364–365.

⁴²¹ Merkittävin kokous, jossa sotilaspapisto käsitteli kesän 1944 aikaan heränneitä kysymyksiä, pidettiin Joutsenossa elokuun alussa 1944. Läsna olivat päämajasta Björklund, Sillanpää, Hilke ja Simojoki ja armeijakunnista Kinos, Laakso ja Järnefelt sekä joukko muita pappeja ja evakuoimiskeskuksen johtajia. Martti Simojoki ja Erkki Aumala puhuivat alustuksessaan siitä mitä sotilaspapiston tuli nyt julistaa. Kansanaho 1991, 372–373.

⁴²² Kansanaho 1991, 373.

⁴²³ Rapeli 1979, 258.

5.4.3.1 Kestetään

Kenttäpiispa Björklund kirjoitti muuttuneesta tilanteesta heinäkuun Sotilaspappi-lehdessä. Hänen mukaansa kestävyyttä vaaditaan vieläkin.

Me olemme äkkiä siirtyneet asemasodan vaiheesta puolustussotaan, jossa vihollinen voimakkain asein ja valtavin miehistöjoukoin on hyökännyt kimppuumme. Kestävinä seisoitte edellisissä vaiheissa. Kestävyyttä vaaditaan teiltä nytkin. – – Alituudessa hengenvaarassakin on teidän rintamalla toimittava tietoisina siitä, että jokaisen on oltava valmis tarvittaessa uhraamaan elämänsä. Kiitollisuudella ja rakkaudella muistamme niitä veljiä, jotka tämän uhrin ovat antaneet sodan monissa ja raskaissa vaiheissa.⁴²⁴

Björklund muistuttaa Mannerheimin tavoin siitä kestävyydestä, jota sotilaat ovat jo sotien edellisissä vaiheissa näyttäneet, ja jatkaa, että sitä samaa heiltä vaaditaan nytkin. Talvisodasta lähtien jokaisessa joukossa palvelleen tunnuksena oli ollut: KESTETÄÄN. Jokainen mies ymmärsi sen, että hänen tuli kestää lujana.⁴²⁵ Mannerheimin mukaan *isänmaan kohtalo* riippuu sotilaiden kestävyydestä. Talvisodan komentaja Kemppe kirjoitti *kotien elämän* riippuvan sotilaiden kestävyydestä. Kenttärovasti Björklund puhuu kestävyiden lisäksi myös uhrivalmiudesta. Hän lupaa, että kaikkia sodassa uhrautuneita tullaan muistamaan kiitollisuudella ja rakkaudella. Björklundin puhe käsittelee kestävyyttä ja uhrivalmiutta yleisesti. Puheessa ei mainita sanoja ”koti” tai ”isänmaa”.

Aselepo solmittiin 4.9.1944, ja seuraavaan aamuun mennessä vaikenivat aseet. Väli rauhan⁴²⁶ sopimus allekirjoitettiin 19.9.1944.⁴²⁷ Maamme sankarihaudoissa lepää yhteensä yli 80 000⁴²⁸ muistettavaa.

⁴²⁴ Johannes Björklund. Sotilaspappi N:o 27. 6.7.1944, 659.

⁴²⁵ Talvisodan komentaja Kempin siirtyessä toisiin tehtäviin, antoi hän viimeisen käskyn talvisodan taistelijoilleen. Käskyssä hän kiitti jokaista vaikeissa olosuhteissa suoritetusta tehtävästä ja sanoi: ”Olkoon edelleenkin jokaisen joukossa nyt palvelevan ja siihen vastaisuudessa astuvan tunnuksena: KESTETÄÄN. Kestäkää lujina joka mies, sillä siitä riippuu kotiemme elämä”. JR 21:n päiväkäsky 58/1940 10.8.1940 eversti Kemppe ja adjutantti luutnantti Salovaara. Sorko 2010, 242.

⁴²⁶ Presidentti Risto Rytin luopui tehtävästään elokuussa 1944 ja hänen tilalleen valittiin Mannerheimin johdatti Suomen väli rauhaan. Rapeli 1979, 268.

⁴²⁷ Kansanaho 1991, 375.

⁴²⁸ Sotatapaturma-arkiston tilaston mukaan jatkosodan aiheuttamat puolustusvoimien kokonaistappiot olivat kuolleina 64120 talvisodan vastaavan luvun ollessa 21396. Kansanaho 1991, 383.

6 TUTKIMUSTULOKSET

Tutkimukseni tehtävä oli selvittää, *mitä sotilaspapit puhuivat sotilaille rintamalla kohdattavasta kärsimyksestä. Minkälaisia perusteluja sotilaspapit käyttivät etsiessään vastausta kysymykseen kärsimyksen kohtaamisesta ja kestämisestä?* Tarkastelin tutkimuksessani myös sitä *miten pappien puheet muuttuivat eri ajankohtien, paikkojen ja tilanteiden mukaan.*

Talvisodan puheita tutkin tilanteittain: puheet taisteluun lähdetessä, taistelusta palattaessa, haavoittuneiden parissa sekä taistelukentällä ja korsiissa lepovaiheessa. Analysoimani talvisodan saarnat ja puheet ovat Johannes Björklundin ja Rolf Tiivolan toimittamasta teoksesta ”Risti rintamalla”, sota-arkiston luettelosta T22293 kansioista 82–84 ja kohdassa 1.3 ”tutkimuksen primaarilähteet” mainitsemista talvisodan teoksista. Jatkosodan puheita ja saarnoja tutkin kokonaisuuksittain: puheet hyökkäysvaiheen, asemasodan ja vetäytymistaistelujen ajoilta. Jatkosodan saarnoja ja puheita en löytänyt samalla tavoin tilannekohtaisesti eriteltyinä, kuten erityisesti talvisodan kirjassa ”Risti rintamalla” oli. Analysoimani jatkosodan saarnat ovat sota-arkiston luettelosta T22293 kansioista 82–84 ja Sotilaspappi -lehtikokoelmasta. Loput tutkimani jatkosodan puheet ja saarnat ovat kohdassa 1.3 ”tutkimuksen primaarilähteet” mainitsemistani jatkosodan teoksista. Talvisodasta, jatkosodan hyökkäysvaiheesta ja asemasotavaiheesta materiaalia löytyi varsin runsaasti. Jatkosodan vetäytymistaistelujen ajalta saarnoja ja puheita oli huomattavasti vähemmän löydettävissä. Analysointini ensisijaisena apuna toimi Erkki Kansanahon teos ”Papit sodassa”. Myös muita kohdassa 1.3 ”muut primaarilähteet” ja tutkimukseni lopun lähdeluettelossa mainitsemiani teoksia käytin analysoinnissani.

Sekä talvi- että jatkosodan puheissa kärsimyksestä puhuttiin ensisijaisesti raamattu-argumentein. Raamattu-argumenttien välityksellä sotilaille puhuttiin siitä, mitä kärsimykset ovat, ja heille kerrottiin asioita tai keinoja, joiden avulla heidän on mahdollista kestää sodissa kohdattavia kärsimyksiä. Talvisodan ja jatkosodan hyökkäysvaiheen puheista löytyi myös koti, uskonto ja isänmaa -argumentti. Jatkosodan alun jälkeen puheet ”kodista, uskonnosta ja isänmaasta“, muuttuivat enemmän puheiksi ”isänmaallisuudesta”. Koti, uskonto ja isänmaa (isänmaallisuus) -argumentin välityksellä sotilaille kerrottiin ne syyt, joiden vuoksi he ovat rintamalla, ja joiden vuoksi heidän tulee kestää sodissa kohdattavat kärsimykset ja koettelemukset. Kaikkien puheiden pääanti oli aina hengellinen. Koti, uskonto ja

isänmaa (isänmaallisuus) -argumentin käyttö väheni huomattavasti jo pitkittyneen asemasodan aikana. Vetäytymistaistelujen aikana tästä ei (rintamaolosuhteissa) enää puhuttu.

Tutkimissani **talvisodan** puheissa ja saarnoissa *taisteluun lähteviä* rohkaistiin Herran omalla lupauksella siitä, että hän on kanssamme aina ja kaikkialla. Jumala on niin taisteluun lähtevien kuin kotijoukkojen ja koko kansan kanssa, kävi taistelussa, miten kävi. Lähtevien joukkojen toivoa vahvistettiin ajatuksella, että jokaisen ihmisen elämä on loppujen lopuksi aina Jumalan kädessä. *Taistelutilanteesta palanneita* pastorit saattoivat verrata hyvään paimeneen, joka panee henkensä alttiiksi lampaiden, tässä oman kansan puolesta. Heidän, jotka olivat jo joutuneet antamaan henkensä kansamme puolesta, kerrottiin osallistuneen Herran Jeesuksen kärsimykseen ja kohtaloon. Taistelusta palanneita kehoitettiin levon lisäksi samalla jo valmistautumaan uuteen taisteluun. *Haavoittuneet* saivat toivoa pastoreiden puheista, joissa he sanoivat Jumalan jo olleen ja vastedeskin olevan turvanamme. Monet haavoittuneet olivat jo saaneet kokea Herran varjelusta, mutta samalla myös suuria kärsimyksiä. Haavoittuneiden kokemia leikkauksia saatettiin verrata Jumalan parantaviin leikkauksiin. Kärsimykset voidaan pastoreiden mukaan nähdä Jumalan parantavina leikkauksina, erityisesti silloin, kun ne johdattavat meidät hakemaan turvaa Jumalalta. *Lepovaiheessa* oleville puhuttiin Jumalan kaikkivaltiudesta. He saivat toivoa ajatuksesta, että Jumala ei ole kansaamme hylännyt, vaikka siltä juuri nyt tuntuisikin. Sotilaille luvattiin, että Jumala ei anna kansamme hukkoa, ja että sota ja kärsimyksetkin loppuvat aikanaan. Jumala varjelee meitä milloin milläkin tavalla. Joskus varjelusta voi olla sekin, että ruumiimme saa tuhoutua taistelussa.

Talvisodassa käytetyn koti, uskonto ja isänmaa -argumentin (niin sanotun ”talvisodan hengen”) välityksellä pastorit muistuttivat sotilaita niistä syistä, joiden vuoksi heidän tuli lähteä taistelutilanteeseen rohkein mielin. Heidän tuli jaksaa, kestää, kärsiä ja jopa uhrata oma henkensä, jotta maamme itsenäisyys ja vapaus saataisiin säilytettyä. Sotilaat taistelivat heille kalliiden ja pyhien asioiden ”kodin, uskonnon ja isänmaan” puolesta. Jumalan parantavat leikkaukset olivat tuoneet kansamme sydäimestä esiin siellä piilleitä parhaita puolia, kuten yksimielisyyden ja uhrautuvan sankaruuden, joista papit puhuivat *taistelusta palanneille ja haavoittuneille*. Yksimielisyys ja uhrautuva sankaruus kuuluivat osana ”talvisodan henkeen”. *Lepotilanteessa* olevia sotilaita rohkaistiin kestäämään koettelemuksia edelleenkin pyhien ja rakkaiden asioiden puolesta. Heille sanottiin myös, että mitään

arvokasta ei yleensä voida saavuttaa ilman uhreja. Koti, uskonto ja isänmaa motivoivat miehiä taisteluissa.

Jatkosodan puheissa käsiteltiin pääosin samoja teemoja kuin talvisodan puheissa. Jatkosodan *hyökkäysvaiheen* aikana pastorit puhuivat asiasta, joka oli huomattu jo talvisodan aikaan: vaaruskonnollisuudesta. Häden hetkellä me muistamme Jumalan ja pyydämme häntä avuksi, vaaran ohi mentyä saatamme taas unohtaa hänet. Vaikka Jumalalle kelpaa tämäkin, hänen tahtonsa on, että huudamme häntä avuksi kaikkina päivinä. Jumala pelastaa, mikäli huudamme häntä avuksi. Pelastus tapahtuu kuitenkin aina hänen tarkoittamallaan tavalla eikä välttämättä ollenkaan, kuten me itse haluaisimme, kertoivat pastorit sotilaille. Kun Jumala on puolellamme, tulemme voittamaan. Pastorit muistuttivat, että voittaminenkin tapahtuu aina Jumalan tavalla. Hänen oikeuskäsityksensä eivät läheskään aina vastaa omia oikeuskäsityksiämme. Raamatun tekstit rohkaisivat taisteluun lähtijöitä. ”Menkää älkää peljätkö ja Herra on oleva puolellanne”, muistuttivat pastorit taistelutilanteeseen lähteviä. Joskus joudumme taistelemaan ”verille asti”. Jos taistelemme hyvän asian tai loistavan ylipäällikön puolesta, saatamme unohtaa itsemme kokonaan taistelujen keskellä. Taistelun jäädessä kesken pastorit tukivat haavoittuneita ja kertoivat hänestä, joka on meidän tähtemme haavoitettu, Jeesus Kristus. Haavoittuneiden tulee unohtaa sota ja keskittyä siihen, mikä sillä hetkellä on heidän kohdallaan tärkeintä.

Hyökkäysvaiheen puheissa pastorit käyttivät myös koti, uskonto ja isänmaa - argumenttia. Kodin, uskonnon ja isänmaan vuoksi sotilaiden tuli taistella rohkein mielin ja kestää kovienkin taisteluiden mukanaan tuomat kärsimykset. Pastorit kertoivat niin isänmaan kuin Jumalan valtakunnankin tarvitsevan miehiä. He muistuttivat miehiä niistä kaikista taisteluista ja kärsimyksistä, joita isänmaamme rajoilla on kautta aikojen ollut. Isänmaan rajoihin tai suuruuteen viitattaessa pastorit mainitsivat sen, että meidän toivomamme rajat tai suuruus eivät välttämättä ole samat kuin mitä Jumala näistä asioista ajattelee. Rintamalla pidettyjen puheiden pääsanoma oli aina hengellinen.

Jatkosodan *asemasotavaiheessa* tilanne sotatoimialueilla tasaantui. Pahuus ja kärsimykset kuitenkin jatkuivat ja niistä puhuttiin. Sodan kerrottiin olevan keino, jonka kautta Jumala yrittää saada meidät kuulemaan ja ymmärtämään sen, mikä olisi meille parasta. Hän antaa meidän nyt kärsiä, mutta vielä kerran tulee aika, jolloin hän pyyhkii silmistämme joka ainoan kyyneleen. Kärsimyksien kautta hän vetää luopuneita puoleensa. Kärsimyksetkin ovat hänen vallassaan. Pitkittyneen

asemasodan aikana pastorit puhuivat ajan merkityksestä, joka ei sekään Jumalan mittapuussa tarkoita samaa kuin meidän kannaltamme katsottuna. Sodan keskellä meidän on mahdollista tuntea myös rauhaa, mikäli uskomme Jumalan lupauksiin. Jumala antaa oman rauhansa, ei sellaista, jonka maailma antaa. Haavoittuneille ja kuoleville puhuttiin Jeesuksen kärsimyksistä, ja heille annettiin toivoa ajatuksesta, että Kristus ymmärtää ja auttaa kaikissa tilanteissa. Kuolevia ja heidän omaisiaan lohdutettiin ajatuksella Jumalan korkeimmasta suunnitelmasta, jonka hän voi ihmislapselle maan päällä antaa: tulla kansansa ja isänmaansa sankariksi.

Asemasodan muina argumentteina voidaan mainita ”asevelihenki”, jossa sotilaita kehoitettiin tukemaan toinen toisiaan ja toistensa perheitä näinä vaikeina aikoina. Vain toinen saman kokenut voi ymmärtää. Pastorit puhuivat jo asemasodan alkuaikoina itsenäisyystaistelun loppukiristä, joka jokaisen tuli vielä suuresta väsymyksestä huolimatta kestää. Pitkittynyt sota käänsi katset myös pahoin romuttuneen Euroopan tilanteeseen.

Vetäytymistaisteluiden aikana ”kuoleman niittäessä suurta satoaan” kenttäpiispa tuki alaisiaan muistuttamalla heitä kuoleman merkityksestä uskovalle. Pastorit kertoivat Jumalan hallitsevan tässäkin tilanteessa ja vain iankaikkisen olevan pysyvää. Maan ylin johto kehotti koko kansaa rukoilemaan. Kärsimysten kerrottiin olevan osa Jumalan meihin kohdistuvaa koulutusta. Jumalan tarkoitukset toteutuvat kaikessa, kärsimyksessäänkin. Koko sodan ajan käytetty sana ”kestetään” tuli tutuksi myös Mannerheimin ja kenttäpiispa Björklundin käyttämänä. Kenttäpiispa Björklund muistutti sodan ajan viimeisissä puheissaan siitä, kuinka suurella kiitollisuudella ja rakkaudella uhrin antaneita veljiä vielä tullaan muistamaan.

Papiston puheet noudattivat tarkoin heille annettua ohjeistoa eikä muuttunut tilanne vaikuttanut varsinaisesti puheiden sisältöön. Muuttunut ajankohta, erilaiset paikat ja tilanteet näkyivät kuitenkin pidettyjen puheiden aihevalinnoissa. Taisteluun lähteville kaiken kerrottiin olevan Jumalan kädessä, ja että Herra on turvana taistelutilanteessakin. Kiivaiden taistelujen aikaan sotilaita kehoitettiin kestävyYTEEN, ja heille puhuttiin Jumalan varjeluksesta. Haavoittuneille ja taistelusta palanneille puhuttiin Kristuksen kärsimyksistä ja osallisuudesta hänen kohtaloonsa. Asemasodan pitkäksi tulevana aikoina puhuttiin ajan merkityksestä. Toisina aikoina miehet tarvitsivat enemmän tukea ja toivoa, toisina rohkaisua. Talvisodassa ”kodin, uskonnon ja isänmaan”, niin sanotun ”talvisodan hengen” puheet, ja jatkosodan alussa käytetyt ”koti, uskonto ja isänmaa” tai ”isänmaallisuus” puheet vähenivät sitä mukaa, kun sota jatkui. Myöhemmissä vaiheissa puheissa esiintynyt

”isänmaallisuusmomentti” oli vain pienenä osana puhetta. Papistolle annetussa ohjeistossa muistutettiin, että sodan rasituksia kokeneet sotilaat eivät jaksaa pysähtyä ajattelemaan sellaisia käsitteitä kuin isänmaa, isänmaallisuus, isänmaanrakkaus. Jatkuvassa kuolemanvaarassa olevat joukot olivat herkimpiä Jumalan Sanan vastaanottamiselle.

Yhteenvetona alussa esittämiini kysymyksiin voidaan vastata, että kärsimykset ovat osa Jumalan meihin kohdistumaa koulutusta tai parantavia leikkauksia. Kärsimysten kautta Jumala haluaa meidän kuulevan häntä. Kärsimykset eivät ole ikuisia, Jumala myös lopettaa ne aikanaan. Pahimmatkin kärsimykset on mahdollista kestää uskon avulla. Tukea niiden kestämiseen voidaan saada toisilta saman kokeneilta. Jumalan tarkoitukset toteutuvat kaikessa, myös kärsimyksissä. Suomen sodissa kärsimyksiä kesti rakkaiden asioiden ”kodin, uskonnon ja isänmaan” puolesta ja vuoksi. Sotilaiden tuli kestää ja he kestivät, koska he olivat aiemminkin kestäneet.

LÄHTEET JA KIRJALLISUUS

LÄHTEET

Primaarilähteet:

Sota-arkisto, Helsinki

Aarre-arkisto: Päämaja* – sotarovasti – luettelot - luettelo T22293 kansiot 82, 83 ja 84. Sodan ajan sotilaspappien puheita I, II ja III vuosilta 1939–1944.

Aurola, Verner J. & Tiililä, Osmo (toim.)

1942 Haavoittuneiden sielunhoitajina. Porvoo-Helsinki: WSOY.

Björklund, Joh. & Tiivola, Rolf (toim.)

1941 Risti rintamalla. Valikoima sotilaspappien saarnoja ja puheita sotatalvena 1939–1940. Toinen painos. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Otava.

Erviö, H. K. (koonnut)

1943 Iltahartaus. Hartauskirjoitus kuukauden kullekin päivälle. Helsinki: Asevelipapit ry.

Heiskanen, Jorma

1941 Kenttäpappina Kollaalla. Kolmas painos. Porvoo-Helsinki-Juva: WSOY.

Huttunen, Niko

2010 Raamatullinen sota. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura. Suomen kirkkohistoriallinen seura.

Kansanaho, Erkki

1991 Papit sodassa. Porvoo-Helsinki-Juva: WSOY.

Kiuas, Eino (toim.)

1943 Sotapappien tarinoita. Kirjapaja.

Lujanen, Martti

1944 Taivas aukeaa. Kokoelma Martti Lujasen jälkeen jättämiä puheita ja kirjoituksia. Porvoo: WSOY.

Palolampi, Erkki

1940 Kollaa Kestää. Kymmenes painos. Porvoo-Helsinki-Juva: WSOY.

Pyhä Raamattu

1992 Suomen evankelis-luterilaisen kirkon kirkolliskokouksen vuonna 1992 käyttöönottama suomennos. Helsinki: SLEY-kirjat.

Sotilaspappi-lehtikokoelma

Numerot 1-30 (1.7.1942–30.9.1944) ja liite Sotilaspappiin numero 30/30.9.1944.

Viro, Voitto
1975 Korsupappina Syvärille. Porvoo-Helsinki: WSOY.

Sekundaarilähteet:

Sota-arkisto, Helsinki

Aarre-arkisto: Päämaja* – sotarovasti – luettelot – luettelo T21148:
Sotarovastille lähetettyjä toimintakertomuksia.

Marja Tuomen hallussa, Jämsä

Toivo Tuomen sotilaspassi, kutsuntanumero 21/16 35. Keu. Tuomi
Toivo Esaias.

Huuskonen, Reijo

2010 Aika etsiä ja aika kadottaa. Opetus Rukousrenkas -lehdessä 3/2010.
<http://nuoret.sro.fi/seurakunnille/opetuksia/40-aika-etsiae-ja-aika-kadottaa> Luettu 17.3.2014.

Mäkinen, Kari

2013 Puheenvuoro sairaalasielunhoidon neuvottelupäivillä Turussa
28.8.2013 Uskon kieli vaikenee.
http://www.arkkihiippakunta.fi/arkkipiispa/puheet- ja -kirjoitukset/uskon_aidinkieli. Luettu 8.3.2014.

Kollaani taistelu. http://fi.wikipedia.org/wiki/kollaani_taistelu. Luettu 11.11.2013.

Kirkon keskusrahasto (käännös, johdannot ja hakemistot)

Evankelis-luterilaisen kirkon tunnustuskirjat. Helsinki: SLEY.

Kemppainen, Ilona

2006 Isänmaan uhrit. Sankarikuolema Suomessa toisen maailmansodan
aikaan. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.

Kuoppala, Jussi (toim.)

1976 Sotapapit kovan ajan koulussa. Jyväskylä: Kirjapaja.

Kähönen, Urho

1982 Voittamattomat pataljoonat. Taipaleen talvisota. 2. painos. Saarijärvi:
Kustannuspiste Oy.

Lewis, C.S

1979 Kärsimyksen ongelma. Toinen, tarkistettu painos. Englanninkielinen
alkuteos ”The Problem of Pain” 1940. Suomentanut Maritta Pesonen.
Helsinki: Kirjaneliö.

Marttinen, Viktor

1944 Kevättä kannaksella. Toinen painos. Helsinki: SLEY.

Muukkonen, Tauno

1943 Rintamapappi.

1961 Hengellinen huolto. Teoksessa Suomen sota 1941–1945. Toimittanut sotahistoriallisen tutkimuslaitoksen sotahistoriallinen toimisto. 10. osa. Kustannusosakeyhtiö Kuopio: Sotateos.

Ojalehto, Hannu

1979 Sotilaspapiston asema ja rooli Suomen sodissa 1939–1944. Kirkkohistorian lisensiaattityö. Helsingin yliopisto.

Rapeli, Toivo

1979 Evakkopappi. Jyväskylä: ISBN.

Sorko, Kimmo

2010 Taipaleen päiviä. Talvisota Itä-kannaksella 1939–1940. Saarijärvi: Historiatyöryhmä ISBN.

1998 Keskisuomalaisten Taipale 1939 -1940. Jalkaväkirykmentti 19 (28), Kevyt Osasto 7 (10), Niemen Patteristo, Keskisuomalaiset kaatuneet. Jyväskylä: ISBN.

Varpio, Vihtori

1940 Kenttäpappin näkökulmasta. Talvella 1939–1940. Helsinki-Porvoo: WSOY.

Voipio, Anni

1951 Suomen Marsalkka elämäkerta. Helsinki-Porvoo: WSOY.

Väänänen, Kalle

1941 Korsusta korsuun Kannaksella. Helsinki-Porvoo: WSOY.

KIRJALLISUUS

Huhta, Ilkka

2010 Papit sisällissodassa 1918. Helsinki: Kirjapaja.

Huhta, Ilkka (toim.)

2009 Sisällissota ja kirkko 1918. Helsinki: Suomen kirkkohistoriallinen seura.

Tilli, Jouni

2012 The Continuation War as a Metanoic Moment. A Burkean Reading of Lutheran Hierocratic Rhetoric. Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Research 449. Jyväskylän yliopisto.

APUVÄLINEET

Huovinen, Eero

1979 Nainen ja pappisvirka. Helsinki: Suomalaisen teologisen kirjallisuusseuran julkaisuja 116.

Jolkkonen, Jari

2007 Systemaattinen analyysi tutkimusmetodina. Metodiopas. Joensuun yliopisto. Joensuu: Teologinen tiedekunta.

Kakkuri-Knuuttila, Marja-Liisa (toim.)

2002 Argumentti ja kritiikki. Lukemisen, keskustelun ja vakuuttamisen taidot. 4. painos. Helsinki: Gaudeamus.